

MAGYAR MÚZEUMOK

1999/2

HUNGARIAN MUSEUMS

Volume 5 Number 2

Summer

Nyar

LACZKÓ DEZSŐ MÚZEUM

Vendégünk Veszprém megye

A Bakonyi Ház a veszprémi múzeum parkjában – The Bakonyi-house in the park of Veszprém Museum

Részlet a veszprémi múzeum állandó kiállításából – Detail of the permanent exhibition

Franciscs Károly borbélyműhelye a veszprémi 1848-49 es kiállításban – Barber's shop
Fotók : Oszkó Zsuzsa

A kunpusztaí Rendek-tanya múzeumépülete – The Museum building at Kunpuszta
Fotó: Winter Erzi

KIÁLLÍTÁSI KÉPEK – EXHIBITION REVIEW

Búcsú a „hangos” XX. századtól című kiállítás részlete – Detail of exhibition Farewell to the „Sounding” 20th Century
Fotó: Szalatnyay Judit

Vendégünk Veszprém megye.

Beköszöntő

Büszkék vagyunk arra, hogy Veszprém megye, e csodálatos tájegységekkel, a Bakonnyal, a Balaton-felvidékkel, valamint a Kisalföld és a Mezőföld szeletével rendelkező terület hazánk legkorábban benépesült megyéje.

Mindez egyúttal komoly felelősséget is ró ránk, szüntelenül ébren tartva lelkiismeretünket és cselekvőkészségünket az iránt, hogy az évezredek folyamán megteremtett roppant mérvű kulturális értékeink összegyűjtése, megőrzése és közkinccsé tétele a legfontosabb feladataink egyike legyen.

1998-ban, amikor a megyei múzeum megalapításának 95. évfordulójára emlékeztünk, a szakemberek összegezték a múzeumainkban és kiállítóhelyeinken meglévő régészeti, történeti, néprajzi, irodalomtörténeti, valamint képzőművészeti gyűjteményeket és az ezekkel kapcsolatos tudományos munkákat, kutatási eredményeket.

Az így kialakult kép mind mennyiségében, mind tartalmában megdöbbentő, egyszersmind lenyűgöző volt. A veszprémi és a pápai múzeumi egységekben, a felsőörsi műtárgyvédelmi és raktárközpontban, a badacsonyi, balatonfüredi,

A szerkesztőség levele

Ismét tematikus számot nyújtunk át a Kedves Olvasónak. Ez alkalommal a Dunántúl egyik megyei múzeumi szervezetével ismerkedhetnek meg. A véletlen és az idő úgy hozta, hogy lapalapítónk születésnapjára éppen egybeesik az általa egykor hosszú ideig vezetett múzeumi szervezet bemutatkozásával.

Amint az előző számunkban ígértük, igyekszünk tovább „csinosítani” lapunkat; színesebbé és áttekinthetőbbé tenni az egyes számokat. Ehhez azonban nem elegendő a szerkesztőség erőfeszítése, nélkülözhetetlen olvasóink közreműködése is. Várjuk észrevételeiket, leveleiket VISSZHANG című új rovatunk számára.

Levélcímünk:
MAGYAR MÚZEUMOK
Szerkesztősége
1476 Budapest 100
Pf. 206.
Tel.: 210-1330/155, Fax: 210-1336

balácai, tihanyi, nagyvázsonyi, pálkői kiállítóhelyeinken, és még sok kisebb tájházban több mint félmillió egyedileg nyilvántartott műtárgyat és dokumentumot őrzünk, a teljes hazai múzeumi anyag 4 százalékát. E műtárgyak közül nem egy nemzeti kulturális örökségünk kiemelt darabjai közé tartozik, bizonyítva a már évszázadokkal ezelőtt megvolt kapcsolatunkat Európa országaival.

Mi is hisszük és valljuk, amit Lanfranco Binni és Giovanni Pinna is megállapít, hogy a múzeum az emberiség találkozóhelye, a kollektív emlékezet, egy-egy közösség megnyilvánulásának színtere, ahol az adott közösség hétköznapi és szellemi életének története, kulturális életrealitása, valamint az a képessége tükröződik, amellyel történeti múltját saját kora valóságához tudja kapcsolni.

Azon fáradozunk, hogy e kapcsolat még élőbbé és sokoldalúbbá tételével nemcsak a ma, de a jövő évezred múzeumlátogatóját is megörvendeztethessük.

Kuti Csaba
a Veszprém Megyei Önkormányzat
Közgyűlésének elnöke

Szerzőinkhez

A MAGYAR MÚZEUMOK szerkesztősége kéri a szerzőket, legyenek figyelemmel az alábbiakra:

- a kéziratokat *lemezen* (Word, IBM kompatibilis) és *kinyomtatva* kérjük;
- az illusztrációkat pontos képlistával és képaláírásokkal kérjük, a képeket fontossági sorrendben sorszámozva, a *fotós(ok) nevének* feltüntetésével;
- rövid rezümét kérünk magyarul vagy angolul;
- Kérjük megadni az alábbi adatokat: a szerző neve, születési éve, végzettsége, tudományos fokozata, foglalkozása, munkahelye, beosztása (a szerzőket bemutató rovathoz).

Kérjük továbbá a kéziratok leadási határidejének pontos betartását.
Lapzárta első szám: november 30; második szám: február 28; harmadik szám: április 30; negyedik szám: augusztus 31.

MAGYAR MÚZEUMOK

1999/2

NYÁR

Kuti Csaba: Beköszöntő	1
A szerkesztőség levele	1
Cs. Dax Margit: A Veszprém- vármegyei Múzeum megalakulása	3

MŰHELY

Miklós Zsuzsa – Vizi Márta: Középkori mezőváros Decs határában	5
Béres Mária: Újabb plébániatemplomok régészeti feltárása és helyreállítása	7
Peterdi Vera – Sojka Emese: Tanyai élet a kiskun pusztán az ezredfordulón	9
Pallós Lajos: A Magyar Nemzeti Múzeum új szerzeményei	12

ÉRI ISTVÁN KÖSZÖNTÉSE 14

VISSZATEKINTÉS

S. Lackovits Emőke: Vajkai Aurél, a muzeológus néprajztudós	23
Hangay György: Minden a bogarakkal kezdődött	24

SZÁMVETÉS

K. Palágyi Sylvia: A régészet száz éve Veszprém megyében	27
S. Lackovits Emőke: Néprajzi gyűjtemények és a néprajzkutatás Veszprém megyében	30
Ács Anna: „Ahol a magasabb szellemek dalolni taníták a költőt”	33
V. Fodor Zsuzsa: Történeti és iparművészeti emlékek a Laczkó Dezső Múzeumban	35
Gopcsa Katalin: A veszprémi múzeum képzőművészeti gyűjteménye	37
Kópházi Ferencné: 95 éves a veszprémi múzeumi könyvtár	39
Koncz Pál: Műtárgyvédelem a veszprémi múzeumban	41
László Péter: A Gróf Esterházy Károly Kastély- és Tájmuzeum	43

KIÁLLÍTÁSOK – KÖZMŰVELŐDÉS

Róbert Péter: Búcsú a „hangos” XX. századtól	45
Berecz Máttyás – Császi Irén: 1848/49 eseményei és emléke Heves megyében	46
Demeter Zsófia: A Pákozdi-Sukorói Csata Emlékmúzeum	47
Róbert Péter: „Menekvés Debreczenbe”	50
Lukács László: A Palotavárosi Skanzen Székesfehérváron	51

Tóth Ilona: Vigyázunk a képekre, ígérem	52
Geiszt Jakabné – S. Lackovits Emőke: Közművelődési tevékenység a veszprémi múzeumban.	53

NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK

Basics Beatrix: A betléri Andrásy kastély és gyűjteményei	55
Venczel Márton – Glück Jenő: A nagyváradi Körösvidéki Múzeum	57

VISSZHANG

Viga Gyula: Néhány mondat Trogmayer Ottó Móra-cikke kapcsán	60
--	----

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

Deme Péter: Kulturális jelenség-e a turizmus?	61
Wellmann Nóra: Museum Aktuell 1998 november – 1999 február	62

A PULSZKY TÁRSASÁG HÍREI

E számunk szerzői	64
-----------------------------	----

<i>A címlapon:</i> A veszprémi múzeum homlokzata	
<i>On the cover:</i> The Facade of the Museum in Veszprém	
Fotó – Photo: Szelényi Károly	
<i>A hátlapon:</i> A szerb templom a székesfehérvári Palotavárosi Skanzenben	
<i>On the back cover:</i> The Serb Church in the Open- Air Museum, Székesfehérvár	
Fotó – Photo: Gelencsér Ferenc	

MAGYAR MÚZEUMOK

A Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület folyóirata

Megjelenik évente négyszer
V. évfolyam 2. szám, 1999 nyár

Felelős szerkesztő: Deme Péter
Főszerkesztő: Selmeczi Kovács Attila
Szerkesztőség: Basics Beatrix, Kriston Vízi
József, Korsós Zoltán, Wellmann Nóra, Wollák
Katalin

A szerkesztésében részt vett S. Lackovits Emőke
Lapalapító, a szerkesztőbizottság elnöke: Éri István
A szerkesztőbizottság tagjai: Balogh Balázs,
Dercsényi Balázs, Kóczyáné Szentpéteri
Erzsébet, Kovács Péter, Mihály Mária, Nagy
Mihály, Tímárné Balázs Ágnes
Fordítások: Balogh Edina, Basics Beatrix
Szerkesztőség: 1087 Bp., Könyves Kálmán krt. 40.

Felelős kiadó: Matskasi István
Nyomdai előkészítés: Archaeolingua Alapítvány
Műszaki szerkesztés: Kardos András és
Koroknay Zoltán

Nyomdai munkálatok: ADUPRINT

Felelős vezető: Tóth Béláné
Előfizethető a Kiadónál (1476 Bp. 100, Pf. 206)
ill. postautalványon, csekkel vagy átutalással
ABN-AMRO Bank 10200830-32323599

Előfizetési díj számonként: egyéni előfize-
tőknek 250 Ft, közületeknek 500 Ft.
HU ISSN 1219-4662

Megjelent a **Nemzeti Kulturális Örökség
Minisztériuma** és a **Nemzeti Kulturális
Alapprogram** támogatásával.

HUNGARIAN MUSEUMS

1999/2

SUMMER

Csaba Kuti: Introduction	1
Editorial letter	1
Margit Cs. Dax: Foundation of the Veszprém County Museum	3

WORKSHOP

Zsuzsa Miklós – Márta Vizi: Medieval Market-Town on the Confines of Decs	5
Mária Béres: The Excavation and Restoration of the Late Medieval Parish-Churches.	7
Vera Peterdi – Emese Szojka: Farm Life on the Kiskun Puszta at the Turn of the Millennium	9
Lajos Pallós: New Acquisitions of the Hungarian National Museum	12

SALUTE TO ISTVÁN ÉRI	14
---------------------------------------	----

RETROSPECTIVE

Emőke S. Lackovits: Aurél Vajkai, the Ethnographer and Curator.	23
György Hangay: It Started with the Beetles...	24

RECKONING

Sylvia K. Palágyi: Hundred Years of Archaeological Work in Veszprém County	27
Emőke S. Lackovits: Ethnographical Collections and Research in Veszprém County	30
Anna Ács: „Where Distinguished Spirits Taught the Poet to Sing”	33
Zsuzsa V. Fodor: The Historical and Arts and Crafts Relics in the Laczkó Dezső Museum.	35
Katalin Gopcsa: The Fine Arts Collection of the Veszprém Museum.	37
Mrs. Kópházi: The 95th anniversary of the Veszprém Museum Library	39
Pál Koncz: The Conservation in the Veszprém Museum	41
Péter László: The Count Károly Esterházy Castle and Regional Museum, Pápa	43

EXHIBITIONS

Péter Róbert: Farewell to the „Sounding” 20th Century	45
Mátyás Berecz – Irén Császi: The Events and Memory of 1848/49 in Heves County.	46
Zsófia Demeter: The Memorial Museum of the Pákozdi-Sukoró Battle	47
Péter Róbert: “Escape to Debrecen”. History in Comics	50
László Lukács: The Outdoor Museum of Palotaváros in Székesfehérvár.	51
Ilona Tóth: We Will Save the Photos, I Promise	52
Mrs. Geiszt – Emőke S. Lackovits: Public Education in the Museum of Veszprém	53

INTERNATIONAL RELATIONS

Beatrix Basics: Collections of the Betlér Castle Museum	55
Márton Venczel – Jenő Glück: The Körös Regional Museum, Oradea (Romania)	57

REACTION

Gyula Viga: Some Remarks in Connection with Otto Trogmayer’s Article on Móra	60
--	----

BOOK AND PERIODICAL REVIEW

Péter Deme: Is Tourism a Cultural Phenomenon?	61
Nóra Wellmann: Museum Aktuell 1998 November – 1999 Februar	62

NEWS OF THE PULSZKY SOCIETY	63
--	----

Authors of this Issue.	64
--------------------------------	----

A Veszprémvármegyei Múzeum megalakulása

Cs. Dax Margit

Magyarország szerteágazó kulturális intézményhálózatában talán a legzártabb, legegységesebb típust a múzeumok képviselik. Ez a természettudomány és társadalomtörténet tárgyi forrásait és dokumentumait gyűjtő, megőrző és fel is dolgozó intézménytípus már kialakulása évtizedeiben (a múlt század közepétől) kettős társadalmi igény kielégítését szolgálta. A tudomány művelése, mint egyik funkció találkozott azokkal az elvárásokkal, amelyeket fejlődő városaink közönsége igényelt. Egyletek és egyesületek alakultak, majd ezek erkölcsi, de anyagilag sem elhanyagolható támogatásával létrejöttek múzeumaink, s számukra mindkét célt korszerűen szolgáló épületeket is emeltek. A magyar múzeumok egysége a századfordulón valósággá lett, több ponton segítve a további fejlődést a szakmai irányítás, a szakemberképzés és a nyilvántartás területén egyaránt.

1935-ben negyvenhat múzeum működött az országban, ebből a századforduló után létesült tizennyolc, közöttük a megyeszékhelyen alapított Veszprémvármegyei Múzeum is.

A XVIII. század eleji mezőváros török kor utáni magára találásának első kultúrjelensége, Veszprém szellemi életének és középfokú műveltségnek az 1711-ben alapított kegyesrendi gimnázium volt a megalapozója. Tanárai között – igaz csak a XIX. században – a múzeumügynek számos támogatóját találjuk. Így Ivánfi (Jancsik) Edét, aki 1871-ben az *Archaeológiai Értesítő* hasábjain tudósít a veszprémi várból előkerült leletekről. *Egy Veszprém-megyei Múzeum-egylet tervrajza* címmel így ír: „A múltnak anyagát ügyesen össze kell hordanunk és összekapcsolnunk a jövő kor kívánalmaival. Veszprém megye területén is már sok római, török és egyéb régiség találtatott, mely magánosoknál véka alá rejtve levén, nem állítja világosságba e földnek múltját, s mások számára tanúságossá épen nem válhatik... hanem hány régi érem és emlék vándorol a nyereszkedő üzerek által külföldre a honi tudomány nem csekély kárára?! Ezért az értelmesebb s tudnivágyó nép számára egy múzeum alapítása szükséges, melynek szerencsés végrehajtására egy múzeumi egylet alakulását indítványozzuk önkéntes tagdják segítségével.”

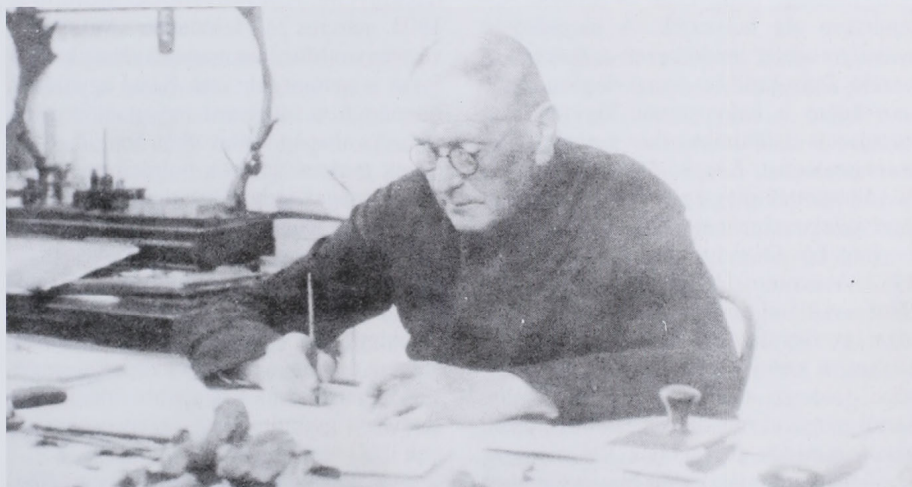
Írásáról Rómer Flóris is elismeréssel nyilatkozik. Bezerédj Miklós megyéspüspök több kanankjával támogatóan pártfogolja a múzeumügyet, de Ivánfit rendje elhelyezte Veszprémből, s a mozgalom vezér nélkül maradt. A törvényhatóság 1873-

ban szabályrendelettel igyekezett ugyan támogatni a múzeumalapítási kezdeményezést, de anyagilag nem tudott segíteni.

Tíz évi csend után Czirbusz Géza piarista tanár egy történelmi társulat megszervezését szorgalmazza a Veszprém c. újság hasábjain. Pár évvel később egy megyei történelmi és régészeti társulat felállításáról, majd Veszprém megye monográfiájának megírását előkészítő bizottság alakításáról határoznak. (Főszerkesztő Véghely Dezső alispán, bizottsági tagok Pillitz Benő kórházigazgató, Laczkó Dezső és Bolgár Mihály kegyesrendi főgimnáziumi tanárok.) Sajnos a tervezett mű nem jelent meg Véghely váratlan halála miatt és a szükséges anyagi fedezet sem állt rendelkezésre. A század utolsó éve nem hoztak sem gazdasági, sem nagyobb kulturális előrelépést. A helyi sajtó szegénységéről, elmaradottságról ír a XIX. századot búcsúztatva.

Veszprém igen nehéz gazdasági körülménye ellenére a lakosság körében egyre határozottabban jelentkezett egy kultúrközpont létrehozásának igénye.

Récsey Viktor az Országos Régészeti Társulat akadémiai választmányi ülésén

Laczkó Dezső, a Veszprémvármegyei Múzeum első igazgatója
Dezső Laczkó, first Director of Veszprém County Museum

„Egy gazdag régiséggyűjtemény a Bakonyban” címmel ismertette a bakony-szentlászlói plébános, Mihály István régészeti gyűjteményét, melynek zömét a Bakonyban gyűjtötte, ásta. Az előadó hangsúlyozta, hogy a gyűjteményt Veszprémnek meg kellene vásárolnia, mellyel jövőendő múzeumának alapjait megvethetné. A gyűjtő nem akart megválni tárgyaitól, így 1901-ben halála után tudta csak – Récsey javaslatára – a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége a kb. kétezer darabot számláló, főleg csi-szolt kőeszközökből álló gyűjteményt megvásárolni.

Fraknoi Vilmos főfelügyelő levelet intézett Fenyvessy Ferenc veszprémvármegyei főispánhoz 1902. május 11-én a Mihály gyűjtemény visszaajándékozása ügyében: „Tekintettel arra, hogy a gyűjtemény a Bakony vidékén leleteiből alakult, kívánatos, hogy ott nyerjen elhelyezést, ahol leginkább képes érdeklődést kelteni és kiegészítésére buzdítólag hatni. Nem lehet kétségem aziránt, hogy Méltóságod a püspök úr Ó Nagyságával karöltve képes lesz akár városi, akár vármegyei múzeum és könyvtár létesítésére”. A feladat megoldásához felajánlotta a főfelügyelőség segítségét, tanácsait és közreműködését, valamint az első berendezésre jelentékeny összeget, azután pedig az intézmény gyarapítására évi segély kiutalását ígérte.

Fenyvessy válaszlevelében a megyéspüspök és a vármegye támogatásáról és a gyűjteménynek a vármegyeházában történő ideiglenes elhelyezéséről biztosítja a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségét.

A múzeumügy előbbre vitelére és annak anyagi támogatására Veszprém és vidékének intelligenciája 1902. november

30-án megtartott alakuló ülésén megalapította a Veszprémvármegyei Múzeum Egyletet. Ezen elfogadták a későbbi egyleti titkár által elkészített alapszabály tervezetét. Ebben rögzítették az egylet célját, tagságát, kormányzatát (örökös díszelnöknek báró Hornig Károly megyéspüspököt, elnöknek dr. Fenyvessy Ferenc főispánt választották). Határoztak a választmány hatásköréről és a rendes közgyűlések összehívásáról. Az ideiglenes elnökség az alapszabályzatot felterjesztette a belügyminisztériumba.

Az egylet megalakulását követően, 1902. december 2-án 397. számú határo-

A múzeum épületének ünnepélyes átadása 1925-ben
The opening of the museum building

zatával Veszprém vármegye törvényhatósági bizottsága szankcionálta a Veszprém-vármegyei Múzeum létrejöttét.

A vármegye közönsége az 1903. március 10. napján tartott rendkívüli közgyűlésén megalkotta a vármegyei múzeum szabályrendeletét, melyben pontosan körvonalazták a múzeum helyzetét, s azt a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége felügyelete és állandó ellenőrzése alá helyezték. A megalkotott szabályrendelet rendelkezett a múzeumot kezelő állásokról is. Annak legfontosabb tisztségére a kegyesrendi főgimnázium természet- és földrajzszakos tanárát, az ismert geológust, *Laczkó Dezsőt* kérték fel és választották meg egyhangúan a vármegyei múzeum igazgatójává.

Laczkó Dezső (1860. Trencsén – 1932. Veszprém) 1888-ban kerül Veszprémbe. A fiatal piarista, kezdő tanár korától nagy figyelemmel járta a természetet. Veszprém környéke és a bakonyi táj szépsége, földrajzi sajátosságai az első pillanattól magával ragadták, s tanulmányozni kezdte a vidék geológiáját. Először csak kuriózumként, majd egyre elmélyültebben kutatott. Kutatásainak eredménye felkeltette a tudós körök figyelmét is, s csakhamar bekapcsolódott a legkiválóbb geológusok munkájába. Lóczy Lajos, a Magyar Földtani Intézet igazgatója, a Balatoni Monográfia bizottság elnöke meghívta kutatócsoportjába Laczkó Dezsőt is. Lóczy meglepődve tapasztalta, hogy a vidéki tanár a geológia avatott művelőjévé küzdötte fel magát. Lóczy Lajos a szakirodalom minden eszközével támogatta Laczkó Dezső munkáját, aki fáradhatatlanul, éles szemmel, páratlan lelkesedéssel és nagy szerencsével gyűjtött. Hazai földtani kutatásainak eredményét a Balatoni Monográfia I. kötetében bocsátotta közre. „Veszprém városának és tágabb környékének leírása” címmel. 1902-ben Lóczy ajánlására

hívta meg Laczkó Dezsőt kaukázusi expedíciójába Déchy Mór, hogy abban mint paleontológus és geológus vegyen részt. Páratlanul gazdag kőületanyaggal tért haza, eredményeit „Geológiai jegyzetek” címen publikálta. Ezek ismeretében nem meglepő, hogy a frissen létrehozott múzeum vezetésére Laczkó Dezsőt kérték fel. A hivatalos felterjesztésre a vallás és közoktatásügyi miniszter nevében az államtitkár 1903. március 24-i leiratában a Veszprém-vármegyei Múzeum megalakulását hivatalosan is tudomásul vette. Ezzel egyidőben megindult a múzeumi anyag összegyűjtése. Az alispán körlevélben fordult a rendezett tanácsú városok polgármestereihez és a községek jegyzőihöz, hogy a múzeum ügyét saját hatáskörükben is a legjobb indulattal iparkodjanak segíteni. Veszprém város tanácsa helyi gyűjtőbizottságot is alakított Szeglethy György polgármester elnökletével a város területén található régészeti és paleográfiai jelentőségű emlékek felkutatására. A nagyobb vidéki városokban a gyűjtőmunkát az egyesületi tagok irányították.

Az összegyűlt múzeumi anyag elhelyezésére a megyeháza II. emeletén biztosítottak 10 szobát. Itt nyílt meg 7 gyűjteményi és 2 könyvtárteremben a múzeum első kiállítása az egyesületi tagok és a főfelügyelőség küldöttségének jelenlétében 1904. november 6-án.

Laczkó Dezső 1907. évi jelentésében ez olvasható: „A megyeházi helyiségek szűkösek az anyag gyarapodásához. Könyvtárunk, mely évről évre örövendetesen gyarapszik a fent említett oknál fogva a közönségnek hozzáférhetetlen kincs. Ugyanezért nem fejlődhet a néprajzi gyűjtemény sem. Maholnap megbénul a szép jövővel kecsegtető régiségtárunk is. A gyűjtemény nagy része ládába csomagolva a pincébe került. Természetrizsi gyűjteménye (Laczkó Dezső közel 10000

darabot számláló ajándéka) a folyosón deponált. Úgy hisszük ezen fejlődést gátló körülmény indokolttá fogja feltüntetni ama törekvéseinket, melyek egy állandó múzeumi épület emelése érdekében törtétek és történnék.”

A fenti sorok megírása után még csaknem két évtizednek kellett eltelnie ahhoz, hogy Laczkó Dezső páratlan kitartásának és a múzeum iránti elkötelezettségének köszönhetően 1925. május 24-én felavathatták, a ma alapító igazgatója nevét viselő megyei múzeum épületét.

Foundation of the Veszprém County Museum

As a result of the “culture war” of decades the board of the county council meeting made the decision to found the Veszprém County Museum on December 2, 1902.

This achievement is among others owing to the County Bishop Count Károly Hornig who made great material efforts, to the scholar Vilmos Fraknoi, the national inspector-in-chief of the museums and libraries, and to Lord Lieutenant dr Ferenc Fenyvessy, who supported the issue of museum foundations with his social contacts and affection to his town, Veszprém.

The rich antique collection of the late István Mihály, parish dean of Bakonyszentlászló was turned back to Veszprém county and became the archaeological basis for the future museum. The state also made a promise to found a library and donate the museum some paintings if the county provides the collections with appropriate place. (The location of the museum was appointed in the 2nd floor of the new county hall which was established in 1887.)

In order to support the county museum both morally and materially “the intelligentsia of Veszprém and its surroundings established the Veszprém County Museum Society which belong to the National Inspectorship of Museums and Libraries”. The members accepted the draft statutes composed by the would-be Secretary in which they laid down the objectives, membership and governing of the society and also resolved the scope of actions of the board and the way of calling the assemblies.

On the extraordinary assembly on March 10, 1903 they framed the enactment of the county museum and succeeded to bring reverend Dezső Laczkó, Piarist gymnasium schoolmaster, a renowned geologist (1860–1932), an illustrious and educated member of the society over to the post of the museum director.

The Minister of Religions and Education informed the Society Presidency in an ordinance on 24 March 1903 “that I officially noted your establishment in relation to the county museum and placed the Presidency and the Veszprém County Museum on record for state aid and concessions granted for the institutions which belong to the National Inspectorship of Museums and Libraries”.

Középkori mezőváros Decs határában

Miklós Zsuzsa – Vizi Márta

A középkori Ete a Tolna megyei Sárközben, a jelenlegi Decs község határában található. Jelentősége miatt itt már az 1930-as években a megyei múzeum akkori igazgatója, Csalogovits József is végzett feltárásokat. Az ásátásáról megjelent publikációk a mai napig sem vesztek értékeükből.

A mezőváros okleveles adatait Holub József dolgozta fel. Tanulmányából tudjuk, hogy Etét első ízben 1334–35-ben említik, amikor már állt Szentlélek tiszteletére szentelt temploma. A birtokosáról szóló első oklevél 1398-ból származik: ekkor a váci káptalan kezén van. A hódolt-ság első felében – a kettős adóztatás ellenére – virágzó település: 1557-ben 155; 1572-ben pedig 192 házat írtak itt össze; 1572–73-ból név szerint ismerjük a település lakóit. A mezőváros pusztulása a XVII. század elejére tehető: 1619-ben még felszólították az eteieket tartozásaik megfizetésére, 1627-ben viszont már azt jelentették Etéről, hogy „Jó város volt, most, népében ami vagyon, Deczön lakik.”

Tolna megyében napjainkig csupán néhány középkori településen folyt régészeti feltárás. Ezért is volt lényeges, hogy a Sárköz egyik legnagyobb egykori mezővárosában ismét meginduljon a kutatás. Másik fontos indokunk, hogy az intenzív mezőgazdasági művelés következtében az utóbbi évtizedekben a legfelső településrétegek, mint azt ásatásaink is bizonyítják, szinte teljesen megsemmisültek. Nem utolsó sorban a régészeti kutatásban az elmúlt fél évszázadban bekövetkezett fejlődés lehetővé teszi különböző korszerű módszerek alkalmazását.

Az MTA Régészeti Intézetének munkatársa, Miklós Zsuzsa évek óta folytatja a Tolna megyei várak kutatását. Ennek egyik fontos módszere a légifelderítés, amely esetünkben Ete mezőváros szerkezetének tisztázását tette lehetővé. A XVII. század elején elpusztult település soha nem élelt újjá; így többszáz méteres magasságból kibontakozik előttünk a mezőváros egykori utcahálózata és a házak sora.

A kutatás szükségszerűsége és az új módszerek alkalmazásának lehetősége egy új, komplex terv megalkotásához vezetett: „Decs-Ete középkori mezőváros kutatása” címmel több évre szóló kutatási programot dolgoztunk ki.

A légifelderítés - légifotózás, valamint a régészeti feltárás összekapcsolása merő-

A templom légifotója – Aerial view of the church

Fotó: Miklós Zsuzsa

ben új eredményeket hozhat a kutatásban. Miután a mezőváros területe igen nagy, teljes feltárása a jelenlegi adottságok mellett belátható időn belül megvalósíthatatlan, ezért olyan megoldást kellett keresnünk, amellyel a legtöbb információt nyerhetjük a felszíni kutatás és a légi-fotózás segítségével. Ennek érdekében igen részletes geodéziai felmérést készített a Régészeti Intézet munkatársa, Egyed Endre. 1997-ben elkezdtük a terület intenzív terepbejárását. Mindezek alapján akarjuk kijelölni azokat a házakat, telkeket, amelyeket teljes részletességgel feltárunk.

Kutatásainkhoz a Wosinsky Mór Megyei Múzeum, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, a Nemzeti Kulturális Alap és Tolna Megye Közgyűlése biztosította az anyagi háttérrel. Külön köszönet illeti az ásatási terület tulajdonosait: dr. Gutay Lászlót, Hausknecht Ferencet és Pörnyi Évát, akik a szükséges illesztési pontok elhelyezését lehetővé tették. A Decsi Polgármesteri Hivatal ásatási munkások szervezésével és az ásatási terület betemetésével segítette munkánkat. Az Őcsényi Repülőklub anyagi és erkölcsi támogatása nélkül nem tudtuk volna a lelőhely légifotózását megvalósítani.

1996-ban mintegy 330 m² területet kutattunk meg: öt lakóház részleges feltárását végeztük el, ezen kívül 3 sütőkemencét, valamint több tüzelőhelyet, árkot, gazdasági épületet, illetve kisebb-nagyobb

hulladékgyödröt találtunk. Ezek kibontása során a mindennapi élethez szükséges tárgyak: agyagfazekak, poharak, fedők, cserépbográcsok, vaskések, patkók, sarkantyúk, szögek, különböző vas szerszámok kerültek napvilágra. Egy gödörben megtaláltuk az egyik ház már feleslegessé vált, és ezért szemétre került cserépkályhájának maradványait is. Ezek alapján rekonstruálhatjuk a középkori háztartás felszerelését, az egykori épületek szerkezetét. A korabeli kereskedelmi kapcsolatokra utalnak a ritkábban előforduló tárgyak: üvegedény töredékek, Bécsből importált sűrű színű grafitos agyagfazekak, a budai várban gyakori, finoman kidolgozott cseréppoharak.

1997 október–novemberében feltártuk a mezőváros 29 m hosszú, a nyolcszög három oldalával záródó gótikus szentélyű templomát, melyhez északról és délről egyaránt a templom teljes hosszában húzódó kápolna kapcsolódott. A déli kápolna keleti oldalához csatlakozóan két kriptát is találtunk. Az egyiket már csontkamrának használták, a másikban egy melléklet nélküli vázat találtunk. A templom mellett, ill. belsejében 51 sírt tártunk fel; néhány vázont, illetve pártaövet is találtunk. A templom építését megelőző időszakból két házat és egy kemencét bontottunk ki.

A terület veszélyeztetettségét mutatja, hogy művelés közben olyan jelenségek is előkerülnek, amelyek leletmentést tettek szükségessé: 1998 tavaszán a település

A fazekasház raktárában lévő edények sávja (részlet) – Detail of the dishes in the pottery

középső részén folytattunk kutatást, ahol szántásnál sok téglát forgatott ki az eke. A kéthetes leletmentés igen jó eredménnyel zárult: feltártuk egy földbe mélyített, cölöpszerkezetű ház egyik helyiségét. Ez az objektum – a leletek alapján – fazekasház részlete lehetett: megtaláltuk a már kiégetett, raktározott ép edények nagy részét (98 db), a ház pusztulási rétegében pedig igen nagy mennyiségű edénytöredéket, valamint a fazekas néhány szerszámát is. A 4,30 x 5,30 m alapterületű helyiség döngölt padlója 160 cm mélyen bukkant elő. A leletegyüttes (korsók, kancsók, fazekak, fedők, lábasok, kályhaszemek, kályhacsempe negatívok stb.) a XVI. század első felére keltezhető.

A fazekasház részlete a feltárás után – Detail of the pottery
Fotók: Vizi Márta

Az ásátás folytatására novemberben kerülhetett sor. A rendkívül mostoha időjárási viszonyok mellett tisztáztuk a fazekasház raktárhelyiségének teljes alaprajzát, a ház egykori feljárdóját is kitisztítottuk, több ép, igen szépen díszített kályhacsempe, korsót, fazekat, fedőt, valamint egy cseréperselyt találtunk. Közvetlenül e ház mellett helyezkedett el egy 310 cm mélyű, 150 cm szájátmérőjű gödör, nagy mennyiségű edénytöredékekkel, állatsonttal és néhány fémtárggyal, melyet egykor feltehetően gabonásveremnek használtak.

Ezektől az objektumoktól K-re helyezkedik el az igen késői (XVI–XVII. századi) 8. ház. A jelenlegi felszín alatt mindössze 30–40 cm mélységben találtuk meg egy négyzetes alaprajzú kemence sütőfelületét. Valamivel mélyebben, 40–60 cm mélységben bontakozott ki a ház egykori alaprajza a cölöpszerkezetű falakra utaló foltokkal, sávokkal. Megtaláltuk a 8. ház K-i szélénél a külső, erősen letaposott járórszínt is. Az ásátások során nagy mennyiségű kerámia- és fémtárgy értékelése a folyamatban levő restaurálás után várható.

A légifotókon jól látható, hogy ezen objektumot egykor árok övezte.

A 8. ház jól mutatja a település egészére jellemző igen nagymértékű pusztulást: ez a pusztulás folyamatos, és egyre fokozódó azóta, hogy 1962–1963-ban feltörték az addig legelőként hasznosított területet és a szántás megkönnyítésére tolólapos gépekkel egyengették el az addig kiemelkedő omladékkúpoként meglevő házakat, templomot. Az így okozott kárt fokozták a talajlazítással: a 80 cm-ként elhelyezkedő kékkel mintegy 1 m mélységben szabdalták fel a lelőhelyet. Ez nagymértékben megnehezíti az általunk feltárt objektu-

mok értelmezését, különös tekintettel arra, hogy a kések elmozdították eredeti helyükről a leleteket, átvágták a kemencéket, házakat, egyéb objektumokat. Szerencsére ez a nagymértékű pusztítás nem terjedt ki az egész mezővárosra.

Az ásátás folyamán a különböző szintekről légifotókat is készítettünk. Ezek segítségével könnyebben értékelhetőek a foltokként mutatkozó jelenségek, objektumok. A teljes település légifotózását különböző időszakokban, különböző megfigyelési lehetőségek mellett folytatjuk. Elkészítettük az 1992 óta folyó légifotózások kiértékelését: a részletes szintvonalas felmérésre rávetítettük a fotókon látható jelenségeket. Felhasználtuk a korábban katonai, illetve vízügyi célból erről a területéről készült légifotókat is. Így a mezőváros egész területének házait, utcáit térképre vetíthetjük. A légifelderítés megmutatja, hogy a különböző növények más-más módon jelzik a régészeti objektumokat, másként mutatja a jelenségeket a talaj is, attól függően, milyen a nedvességtartalma, hogyan dolgozták el a felületét stb. Így fotók segítségével árnyaltabban tudjuk megfigyelni, értelmezni az egyes jelenségeket. Igénybe kívánjuk venni a speciális infrafilmet is, amely – a hagyományos színes filmekhez viszonyítva – a talaj- és növényzet elszíneződéseknek a sokszorosát észleli. A sorozatos légifotózások eredményeként várhatóan teljes képet tudunk majd adni a mezővárosnak a levegőből megfigyelhető településszerkezetéről.

Medieval Market-town on the Confines of Decs

Medieval Ete can be found in the Sárköz region in Tolna County, at the border of the present village Decs. Because of its importance excavations were already conducted in the 1930s. We know from the study of József Holub based on the decree data of the town that Ete was first mentioned in 1334-35, when its church had already existed. Its decay dates to the 17th century.

According to the authors Ete is the only settlement in Hungary the structure of which clearly outlines in the aerial photos. In 1996 a research was started including complex, intensive field-work, excavation and geodesy in approximately 330 m²: five dwelling houses were partly excavated and 3 ovens were found along with several fire place, ditches, outbuildings and smaller and bigger waste holes. In October 1997 a church with a Gothic sanctuary was explored. It had chapels from both North and South. One was used as a bone closet, while in the other one skeleton was found. Next to the church and inside 51 graves were excavated, and from the previous period two houses and an oven came to light.

In the spring of 1998 the excavation was continued in the middle part of the settlement. During the two-week work a room of a pile dwelling was found is likely to have been a pottery workshop. In November several intact, nicely decorated stove tiles, jugs, cooking pots, lids and an earthen money-box came to light.

The task is now to retrace the contemporary picture of the market town with the aid of the data gained by different methods.

Újabb plébániatemplomok régészeti feltárása és helyreállítása

Béres Mária

Nemcsak a történelmi hagyományaink iránt érdeklődő turisták, hanem gyakran a szakemberek is meglepődve tapasztalják, milyen kevés román kori és gótikus épület látható megyénk területén. A közismert tény magyarázata abban rejlik, hogy a Dél-Alföld középkori épületállománya a török hódoltság korában csaknem teljesen megsemmisült. A megmaradt, elhagyatott épületrészeket, a szakrális céllal épülteket sem kímélve a XVIII. századtól különféle építkezésekhez széthordták, esetleg átépítették. A kora újkorban megváltozott régióknak településhálózata. Az elpusztult falvak, mezővárosok helyét azonban gyakran őrzik a pusztákban álló templomromok. Így különösen nagy felelősség hárul a műzeumokra, a műemlékvédelmi hivatalokra és az önkormányzatokra, hogy a megmaradt romhelyeket óvják, kutassák és a gazdag középkori élet, a virágzó téglapítézet utolsó emlékeként bemutassák.

A megye múzeumi fennállásuk óta szorgalmasan gyűjtik az egyházi épületek vedutáit, fényképeit, írásos és régészeti emlékeit. A kutatásban tudatosan tevékenykedők között úttörő szerepet játszott Szeremlei Sámuel történész, a hódmezővásárhelyi Református Gimnázium Régiségtárának megalapozója, a város első monográfusa, valamint Bálint Alajos régész, aki a szegedi múzeum igazgatója volt 1950 és 1970 között. Mindkettőjüknek számos templomalap napvilágra hozatalát köszönhetjük. Az ötvenes évek közepétől egy-egy szakrális épület régészeti feltárásával, esetleg topográfiai azonosításával kutatók egész sora járult hozzá, hogy a térség középkori egyházi építészetről minél teljesebb képet formálhassunk. A korszerű régészeti ásátásokhoz műemléki helyreállítás is csatlakozott. A munka eredményeként a Csongrád megyei Múzeumok Régészeti Adattára közel 200 templomról őriz különböző szintű értékes információt.

*Hódmezővásárhely - Csomorkány
(1991–97)*

Az 1596-ban végleg elpusztult település egyházának romjait a műemléki szakirodalom Csongrád megye egyik legjelentősebb középkori emlékeként tartja számon. Ma is állnak a XV. századi épület nyugati végének 5–7 m magas és 2–11 m hosszú falmaradványai.

A rom legújabb régészeti-műemléki kutatása 1991-ben indult, az anyagi forrást Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Önkormányzata, valamint az OIH biz-

*A csomorkányi templom É-i falának rommaradványa
Ruins of the north wall of Csomorkány church*

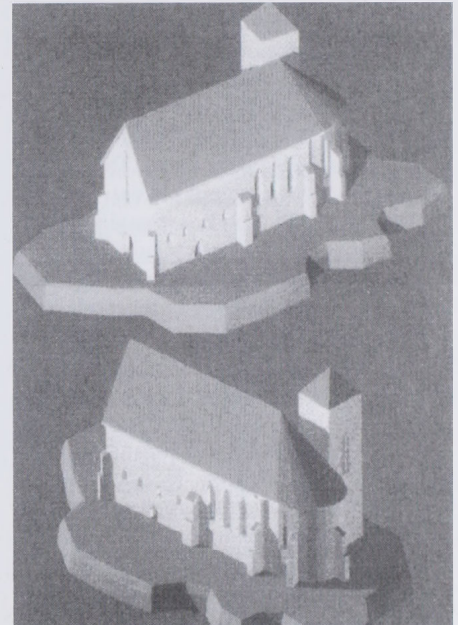
tosította. A feltárás-felmérés, a már kiásott emlékek restaurálásának és a helyreállítás irányításának a terhe a Móra Ferenc Múzeumra hárult, melyben jelentős szerepe volt a dortmundi műszaki főiskola Szabó Pál professzor által irányított hallgatóinak. Rögzítették a falszövet minden egyes részletét, az alapok és a falmaradványok szerkezetét, építőanyagait, valamint a károsító tényezőket. Az így összeállt anyag képezte a konzerválás és kiegészítés szakmai alapjait.

A régészeti feltárás során nemcsak a templom különböző periódusainak alapjai, az egyházi épületet övező védelmi árkok kerültek napvilágra, hanem a József Attila Tudományegyetem Régészeti Tanszéke hallgatóinak segítségével viselettörténeti jelentőségű temetkezések egész sorát bontottuk ki.

Bebizonyosodott, hogy a templom egy kora Árpád-kori mesterséges földhalomra épült, melyet a XIII. század vége és a XIV. század eleje között jelentősen, a XV. század közepe táján csak 50–60 cm-rel emeltek meg. A templomtól D-re, valamint a középkori templom Ny-i harmada alatt kora Árpád-kori temető részletére bukkanunk anélkül, hogy egyértelműsíteni tudnánk e temető soros pogány vagy templom körüli keresztény voltát.

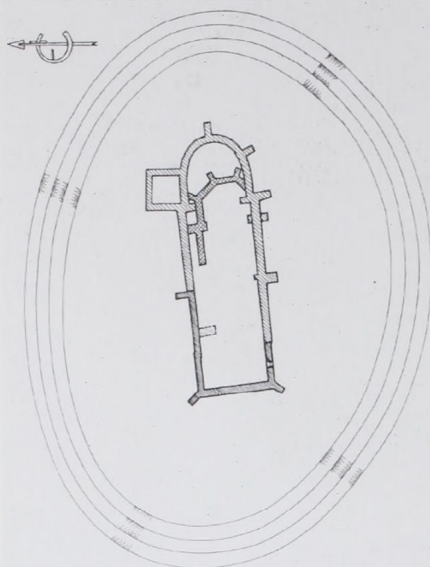
Az Árpád-kori templomra – a középkori templom Ny-i végében több mint 2 m mélyről előkerült – egyetlen faragott darázsok és néhány téglathermolumineszcens vizsgálati eredménye utal. Ez utóbbiak szerint a korai egyház a XII. század utolsó harmadától a XIII. század második harmadáig állhatott fenn.

Világossá vált, hogy a dombon a XIII–XIV. század fordulóján egy a nyolcszög három oldalával záródó apszisú, tám-

*A XVI. századi templom rekonstrukciója
Reconstruction of the 16th century church*

pilléres, gótikus téglatemplom épült, jelentős épületdíszítő, elsősorban vörös homokkő faragványokkal. E templom szentélyének hossza 4,7 m, szélessége 4,8 m, hájómardánya hossza 3,5 m volt. Az Árpád-kori és a Zsigmond-kori egyházat a dombtól alig 7–10 m-re egy-egy sáncárok övezte. A XV. század második harmada végéig – a templom körüli temetkezőhely területét növelve – újabb két védelmi árok óvta a templomot és temetőjét. A pénzleletek alapján azonban elmondható, hogy amikor 1450 és 1470 között megkezdték – a korábbi egyház épületének fokozatos körbe építésével és lebontásával – az újabb templom emelését, az árkok már nem

A templom alaprajza a XV. sz.-i körítő árokkal – Plan of the church with the 15th century ditch

voltak használatban. A végső formájában nyújtott félköríves, külső támpilléres, az apszis É-i oldalán toronnyal ellátott teremtemplom az oppidummá (mezővárossá) alakuló település DK-i negyedében, a főbb utak keresztezésében állt. Tekintélyes méreteivel plébániatemplomként szolgált: a teljes hossza 28 m volt, a szentély szélessége és hosszúsága pedig megközelítette a 8 m-t. A betöltődött sáncárokra ráhúzódtak a mezővárosi beltelkek épületei.

A komplex feldolgozás az építéstörténeti adatokon túl nagyban hozzásegít bennünket a település középkori szellemi, gazdasági életének megismeréséhez, emellett történeti ökológiai kutatások indultak meg egy Pálóczi Horváth András vezette OTKA témán belül. E vizsgálatok keretében megkezdtük a mezőváros részletes szintvonalas felmérését, 25x25m-es négyzethálóban való terepbejárását, a légitelők tanulságainak kiértékelését. A talajfúrásokkal gyűjtött minták (pl. pollen), a flóratérképezés és a történeti térképek elemzésével talán megrajzolhatjuk a táj középkortól való átalakulásának vázlatos történetét, és a késő középkori mezőváros településszerkezetét. A munkákban részt vállalt múzeumunk Természettudományi Osztálya, az MTA Régészeti Intézete, a JATE Ásványtani Tanszéke és a KLTE Földrajz Tanszéke.

Az állagmegóvásban és a romok bemutatásának kivitelezésében jelentős szerepe volt a szegedi Vedres István Építőipari Szakközépiskolának. A műemléki tevékenység a sáncárok kitisztítása nélkül 1996 őszén átmenetileg lezárult. A munkák 1999. évi folytatását teszi lehetővé az OMvH „Árpád-kori kis- és romtemplomok” című pályázatán nyert összeg. Remélhetőleg a megerősített épületma-

radvány és a kialakítandó igényes környezet Hódmezővásárhely 2000. évi ünnepségének egyik központja lehet.

Földeák (Óföldeák) (1990–98)

1990–1995 között elsősorban az óföldeáki templom külső környezetében folyt régészeti feltárás, amelynek eredményeképpen először sikerült napvilágra hozni a Dél-Alföldön egy templom körül a késő középkori téglakereszt maradványait. Rekonstruálni tudtuk a XV–XVI. századi, megközelítően trapéz alaprajzú, árokkal is megerősített „templomerődöt”. Az együttes Ny-i kaputoronnyal (gyalog kapu), E-i oldalán a korábbi külön álló harangtornyot az erődfalak sorába vonva egy megerősített toronnyal, a D-i részen csupán tornyocskával (védett kocsi kapu) rendelkezett.

A templomdomb teljes feltárása révén bebizonyosodott, hogy a templomnak volt késő Árpád-kori előzménye, illetve, hogy a kiemelkedésen a korai Árpád-korban település is állt.

A templom falain kívül, de az erőd falain belül közel ötszáz temetkezést bontottunk ki. Közülük kiemelkednek a pártás női- és leánysírok, melyek anyaga restaurálás után feldolgozható lesz. Az embercsontok vizsgálatát a JATE Embertani Intézete végzi dr. Marcsik Antónia vezetésével.

Az épület falainak külső kutatása igazolta, hogy bár a felmenő téglafalak szövete jelentős részben középkori, ugyanakkor a gótikus szentély- és hajóboltozat, valamint a nyílások megsemmisültek az eredeti alapokon való XVIII–XX. századi bővítések, átépítések során. Az újkori beavatkozások egyetlen színvonalas megnyilatkozása a szentély É-i oldalán az egyenes késő barokk sekrestye kialakítása volt. A vakolat- és falkutatás legapróbb megfigyeléseinek rögzítésében nagy segítséget nyújtottak a dortmundi műszaki főiskola hallgatói. Az egyház belsejében – a műemléki felújításhoz kapcsolódva – csupán kisebb szondázó feltárások voltak.

A most álló épületről tudjuk, hogy alapjaiban a XV. század első negyedére megépült, a nyolcszög három oldalával záródó gótikus apszisa volt. Hossza 20,5 m, a hajó szélessége 9 m, a szentélyé pedig 7,3 m. 1429-ben papját, Balázsfia Dénest Rómában iktatták be a „Fyldeyak”-i Szent Márton templom javadalmába. A késő középkori egyház a templom belsejében feltárt temetkezések alapján jogállására nézve is sajátos lehetett, hiszen a mezővárosokhoz hasonló kiváltságokkal rendelkező piciny nemesi közösség számára kegyúri templomként szolgálhatott.

Roncsolásmentesen, Szalados-féle kamerával vizsgáltuk és dokumentáltuk a templom szentélyének díszítő festését. Világossá vált, hogy reneszánsz, kora barokk, valamint késő gótikus ízlésű elemek harmónikus ötvöze jelent itt meg. A de-

Az óföldeáki templom a helyreállítás közben, 1998-ban – The church of Óföldeák during reconstruction

koráció szellemiségében a Budapesti Műszaki Egyetem Középkori Építészeti Tanszékének markáns hagyománya ismerhető fel, a templom szentélyét mai formájában az 1924. évi restaurálási munkákat irányító Istók Zoltán álmolta meg.

A működő templom műemléki felújítása és a körülötte fekvő erődítmény alapjainak állagmegóvása, bemutatása a régészeti-műemléki kutatási, felmérési dokumentáció alapján a Tér és Forma KFT (Szeged) tervei nyomán, az OMvH/MÁG finanszírozásában indult meg. E munkálatok végleges befejezése 1999-ben várható.

Az óföldeáki és a csomorkányi késő középkori temető feldolgozásához az OTKA nyújt 1998-tól három éven át támogatást. A két plébániatemplom kutatásának eredményei folyamatosan ismertetésre kerültek.

The Excavation and Restoration of the Late Medieval Parish-churches

The buildings of South-Alföld were almost completely destroyed under the Turkish occupation. Yet the church ruins of the puszta keep the memory of the demolished villages and towns.

Hódmezővásárhely - Csomorkány (1991–97)

Only the result of the thermoluminescence examination of one carved limestone and some bricks refer to the Árpád period church. According to this, the early church may have existed from the last third of the 12th century to the second third of the 13th century. On the hill a Gothic brick church was built at the turn of the 13th–14th century with counterforts and with its apse in the shape of an octagon. It had red sandstone carvings. The churches from the Árpád and Sigismund period were each surrounded with a trench 7–10 m far from the hill.

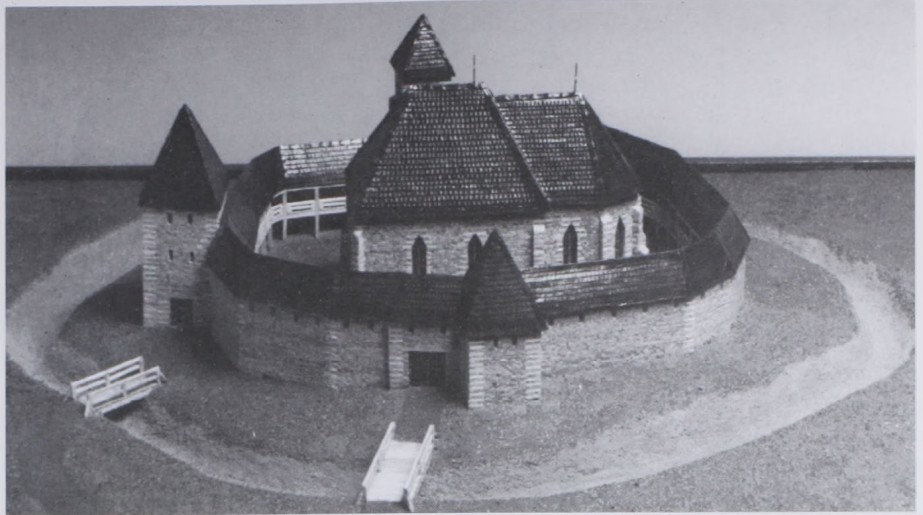
Between 1450 and 1470 the building of a new church has been started. The stretched semicircle building stood in the crossing of the main roads in the south-east quarter of the settlement. It had outer counterforts and towers and with its significant size served as the parish-church of the settlement which was to become a market-town.

The fortified church of Földeák (Óföldeák) (1990–98)

We learned of the building of the church that its base has been made by the first quarter of the 15th century and had an apse in the shape of an octagon with three closed sides. Its priest, Dénes Balázsfia, was inaugurated in Rome to the benefices of the Fyldeák St Martin church.

We recorded the inner decoration of the church sanctuary, which harmonically mixes Renaissance, early Baroque and late Gothic elements.

Reconstruction of the church, which nevertheless operates today, and protection of the surrounding fortress is to be finished in 1999.

A XV. század végi erősített templom makettje (Miklós János munkája)

Model of the end of 15th century fortified church

Tanyai élet a kiskun pusztán az ezredfordulón

Tanyásgazdálkodás és tanyai turizmus

Peterdi Vera – Szojka Emese

Mi visz rá egy háromgyermekes, fiatal budapesti házaspárt napjainkban arra, hogy visszatérjen elődei földjére hagyományörző gazdálkodást folytatni, sőt, mindennapjaikat ország-világ elé tárni? – A táj, a föld, az állatok érzéseikben olyan mélyen munkáló szeretete, amely visszahúzó erejével nem hagyja őket a városban megöregedni. Amint a rendszerváltás, a kárpótlási törvény azt lehetővé tette, megvettek nagyszüleik egykori lakóhelyén egy tanyát, hozzá földeket, néhány állatot, s ahogy azt kisgyermekként megélték, megtanulták, gazdálkodni kezdtek. Amellett, hogy nem idegen számukra ez az életforma – a beléjük idegződött paraszti életérzés –, a terveik megvalósításához szükséges szakutadás megszerzésére is (különféle képzési formákban) folyamatosan törekednek.

Ők azonban még ennél is többet szeretnének: nem csak élni ezt az életet, hanem meg is ismertetni az új generációkkal, a környékre látogató külföldiekkel, és mindenki mással a régiektől átmentett táj-specifikus rendjét az életmódnak, művelési formáknak és használati eszközöknek, a hagyományos növény- és állatfajtákat, a természetet óvó gazdálkodási rendszert. A Budapesten eltöltött évek tapasztalatával, rálátással a vidék viszonyaira: a fiatalok a paraszti gazdálkodás formáit már nem ismerik, a még benne élők a kultúramegőrzés fontosságát nem érzik, a külföldiek, a turisták pedig a „puszta-image” látvá-

nyos, művi, álromantikus, hivatalos-hivatásos programjait kapják. Ezért kérték a minisztérium, a szakemberek segítségét, hogy amit nyújtani tudnak, hiteles és színvonalas lehessen. Így kerültek e sorok írói szakértői megbízatással Kunpusztára, kapcsolatba a családdal, s látták meg a témában a sokcélú-sokirányú kutatási lehetőséget.

Kunpuszta nem önálló település. Közigazgatásilag Kerekegyházához (Bács-Kiskun megye) tartozik, földrajzilag a Duna-Tisza közti Homokhátság közepe táján fekszik. A történetileg Árpád-kori eredetűnek tartott Kerekegyháza község önálló településből lett a hódoltság korában, 1562-től pusztává a kincstári bérleteken. Tulajdonjogilag gazdátlaná válva a környező városok, többek között a kiskun Kunszentmiklós bérelt legelőterületévé – homokos talaja miatt telelőszállássá – lett. 1702–1745 között, a Jászkunság elidegenítésének időszakában az egész terület koronabirtok volt. 1702. június elsején a Német Lovagrend Kerekegyházára már mint pusztára kötött szerződést Kecskeméttel, 300 rénes forint értékben. Az 1745-ös redemptio során a kunpusztai területet Kunszentmiklós felvállalta pusztaként, mint pusztabirtokot, „territorium”-ot vásárolta vissza Mária Teréziától Kunkerekegyháza néven, Kerekegyháza község 1/6 részeként. (A községi terület 2/6 része Fülöpszállás tulajdonába került, ez ma Fülöpháza néven önálló település, 3/6 része pedig Jászkerekegyháza néven Jászárokszallásé lesz. Körülbelül ez a mai Kerekegyháza területe. Önálló községgé

1862-ben válik, 1876-tól Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye települése.) Kunkerekegyháza lakosságának jelentős része, a tulajdonjog alapján, kunszentmiklósi eredetű, míg Jászkerekegyházáé jász, illetve vegyes. Utóbbi népesség összesen 166 településről származott a környező megyékből és távolabbi birodalmi területekről, Alsó-Ausztriától a Felvidéken át Sziléziáig.

A terület gazdasági hasznosítását a kunszentmiklósi községi testület irányította. Így például a közbirtokosság 1799. június 14-i okirata meghatározta a puszták legelőkként való közös hasznosítását azokon a kunkerekegyházi földeken, amelyek minősége szántónak nem volt megfelelő. Ez a terület 1/5-ét jelentette (=ösgyep!) a rétes, szikes, homokos részeken. 1888–1892 között viszont már kilenc osztályra osztották fel a földeket, mivel a legelők, nádasok, erdők közös használata nem volt kifizetődő. Ezt követően a letelepültek 10 hold ingyen földet, „járandóságot” kaptak Kunszentmiklós városától, hogy érdekében álljon itt gazdálkodni. Így az extenzív állandó szállások területén, a tanyás fejlődés keretében, a tagosított területeken megindult az intenzív gazdálkodás.

1937-ben Kunpusztát közigazgatásilag Kerekegyházához csatolták, s azóta sorsuk közös. Ekkor Kerekegyháza 5931 fős lakosságából 668 fő élt Kunpusztán. (Ma 189 fő lakja!) Településszerkezetiileg Kunpuszta megmaradt külterületnek, községhez tartozó tanyás övezetnek. É-Ny-ról a Kunszentmiklós-Kecskemét út határolja, D-ről a Szabadszállás-Kecskemét, illetve a Kecskemét-Izsák útvonal, É-D irányból

A Rendek-tanya a kunpusztai határban – The Rendek-farm near Kunpuszta

pedig az Örkeny-Jakabszállás út. A tanyákat történetileg-földrajzilag kialakult földutak („dűloutak”) kötik össze. A terület keleti-délkeleti része homokdombokkal szabdalva, míg nyugati-délnyugati területe a lecsapolásokig mocsaras volt, s legelőt tartották, ma szikesedik. A határ északnyugat felé, Baracs irányában erdőkkel beültetett. 1945 előtt Kerekegyháza 13 957 holdas területéből 3526 hold volt a kunpusztai rész.

A történelmi korokban Kunpuszta állattartó nyaraló-telelő legelőin „istálló tanyák”, úgynevezett tüzelőolák álltak, és csak a XIX–XX. század fordulójára jöttek létre az állandóan lakott földművelő tanyák, a farmtanyák. A szőbanforgó, általunk megtekintett tanya is ebbe a típusba sorolható, alapítása a századfordulóra tehető. Területünkön a hagyományos tanyás gazdálkodási forma fennmaradását elősegítette az is, hogy itt az 1961-re befejeződött téjesztés, az úgynevezett Termelő Szövetkezeti Csoport rendszerében (6 TSzCs, 2 TSz alakult ekkor) az eredeti tulajdonosok kezén hagyta a tanyás földeket bérlet magángazdálkodási formában. A tárgyalt tanya a privatizáció kerekegyházi 200 farmgazdaságainak egyike, és közvetlenül határos a család szövetkezesítés előtti tanyabirtokával. Előző tulajdonosai egy Kollár nevű lajosmizsei gazda leszármazottai voltak, tőlük vették meg Rendekék.

A tanyaegyüttes teljes egészében megmaradt alföldi típusú, regionálisnak tartható együttest alkotó épületei, építményei: lakóház (amelyet egy korábbi, és egy napjainkban is alakuló két épület képez), istálló, ólak, karám, magtáros góré, gémeskút, kocsiszín, udvari kenyérsütő- és aszalókemence, verem. Az épületelemek térszerkezetében, egymáshoz való viszonya a XX. század elejétől jellemző önálló gazdálkodást

szolgálja, a földművelés és állattartás összehangolására törekedve. Ebben a rendszerben a rétgazdálkodás és a takarmánytermelés az állattartás szolgálatába állítja a földművelést, a trágyázás viszont a földművelés segítségére van, ennek révén javítva a környék főként homokos talaját. Ez a gazdálkodási szisztéma a környezeti adottságok és a hagyományos gazdálkodás összehangoltságának együttesében valósítja meg az ökológiai fejlődés előírásait.

A tanyán a Rendek-család ma egy, a főépülettel ferdén szemben álló, a többihez képest újabb épületben lakik, amelyet az előző tulajdonos emelt az idők során. A régi háromhelyiséges lakóházat múzeumnak rendezték be. (Ezt csak időnként lakják, kamráját az eredeti funkciójában – a tárolás esztétikai szintű, gondosan megkomponált látványával – használják.) A helyben fellelt nagy múltú építőanyagokból társadalmilag pedig a kisparaszti réteget.

A kiállítóegységet a feleség mutatja be (alkalmasint idegen nyelven is), elmesélve a tárgyakban megjelenített életmód jellemzőit, és a mindennapi használatba állított, működtetett régi technikákat, a gazdálkodástól a tartósításon át a kenyérsütésig.

Ez esetben tehát a regionális tradicionális gazdálkodás a maga sajátos történetiségében kialakult egyszerűségével, ugyanakkor környezetbarátnak tartható eljárásaival, az egykori életkörülmények napjaink-

ba átvihető elemeinek megőrzésével – s mindezt tudatosan, modern szakirodalmi ismeretekkel –, régi módszerek újrafelfedezésével, mindezek egymásra épültségével valósul meg az a mezőgazdálkodási forma, amely minőségével már például szolgálhat a vidék hagyományos tanyás gazdálkodásának továbbélésére, szemléletében korszerűvé téve azt, és megfelelően a sokat emlegetett fenntartható fejlődés (sustainable development) követelményeinek.

Még azokban az országokban is, ahol a regionális hagyományok ápolása folyamatosan lehetett, és az önszerveződés a helyi érdekek és értékek felismerésének mentén történik, sok esetben szerepet játszik a szakmai-társadalmi segítség. Területünkön céljaiban megfogalmazott törekvésként jelenik meg ugyan a Kiskunsági Nemzeti Park szomszédságában elhelyezkedő térség ökológiai szempontú hasznosítása, ténylegesen azonban az iparszerű, monokulturális mezőgazdasági vállalkozói formációk részesülnek előnyben. Ezt egészíti ki az alföldi tanyai turizmus, melynek kiépítése itt az 1970-es évek végén kezdődött el, tehát meglehetősen későn a magyarországi folklórturizmus történetében. Térségi szinten Kerekegyháza központtal működik, amelynek elsősorban Kunpuszta a helyszíne.

Ebbe a részint felülről – az önkormányzat részéről – is szerveződő programba igen sajátosan kapcsolódik bele a Rendek-tanya a maga néprajzi-életmódbeli, történelmi hitelességre törekvő jellegével. Mivel itt ez képviseli a modernizáció előtti korszak hagyományokon alapuló, lokális jelenségeként az általa megőrzött kulturális tradíció XX. századi változatát, leírása és értékelő elemzése lehetne kutatásunk egyik témaköre, mint jelenkutatás és részben vál-

Az udvari kemence – Open-air stove

tozásvizsgálat. Ebben a közegben a család úgy próbált csatlakozni a környék folklór-programjaihoz – tegyük hozzá, mintegy ellenpontként –, hogy „rászervezték” magukat az úgynevezett buszos turizmus útvenetjére. Az idegenforgalomnak ez az „egynapos puszta program”-ként emlegetett válfaja a legdivatosabb a Duna-Tisza közén, s itt is. Legismertebb képviselői ennek a műfajnak a Varga-tanya Panzió és a Pongrácz-tanya. Mindkét idegenforgalmi tanya a helyben talált épületek felhasználásával-átépítésével jött létre, új épületesoportok kialakításával (üdülőházak) felépítésével. Egyszerre alkalmazzák a folklór-programos bemutatást és az üdültető szállóvendéges vendéglátást. A programok jó részt az Alföldön általánosan elterjedt, történeti-néprajzi szempontból felületesen megvalósított, elsősorban show-jellegű, élményszintű látványosságokból állnak az erre fogékony külföldiek rendelkezésére. A programok között vendéglátás „magyaros” ételekkel, lovas-csikós bemutatók, puszta körutazás, sétakocsizás táji környezetben fotózási lehetőséggel szerepelnek, de vannak sportpályák és vásárlóközpontok is a szórakozás-pihenés más formáihoz. A bemutatók főként helybeli, de a Hortobágyról is „importált”, az ottani csikós viseletbe öltözött fiatalokkal működtek. Ami tehát ebben a viszonylatban ennek a régióknak történetileg sajátja, az az adott táji környezet, itt honos növény- és állatvilágával, az itt kialakult gazdálkodási formákkal, a háziállatok meghonosított fajtáival, és a régi, a településszerkezethez kötötten kialakult dűlőutak rendszerével. Mindez azonban egyre gyorsuló tempóban szorul vissza, ha a hosszú távú hasznosítás különböző szintű felismerései a megvalósítás terén nem találkoznak össze.

A Kárpát-medence ökológiai egyen-

*A régi istálló épülete – Building of the old stables
Fotók: Winter Erzsi*

súlyvesztésének egyik lényeges, következményeiben legerőteljesebb összetevője az ember természetátalakító tevékenysége, amely napjaink felé közeledve egyre jelentősebb mértékben érezteti hatását. Itt a Duna-Tisza közén a természetes vizek lecsapolásával, a földek mértéktelen vegyszerezésével, most pedig a védett, mégis felszántásra kerülő ösgeyek megszüntetésével alakul ökológiailag kedvezőtlen irányban a táj. A folyamatos csapadékvesztéssel, a mélyrétegekből eltűnő vízkészlet apadásával a vidék alapvető adottságai kerültek veszélybe a Kiskunsági Nemzeti Park szomszédságában. Az IUCN, a nemzetközi környezetvédelmi szervezet keretében végzett, a területre vonatkozó közgazdasági-agrárgazdasági elemzések is éppen a környezetkezelésnek azt a formáját részesítik előnyben az ökológiai

egyensúly megtartásához, amelyet itt kívántunk röviden jellemezni a Rendek-család működésével. Példánkban ebben a környezetben élvezett létjogosultságát nemcsak ökológiai, és a vele összefüggésbe hozott, gazdaságosságát is alapul vevő, ajánlott térségi gazdálkodási formákra irányuló vizsgálatok támasztják alá, hanem az ilyen típusú, kultúraőrző- és továbbadó magatartás, szemlélet fontosságának elismerése, elismertetése is. Még akkor is, ha jelenlétük esetlegesnek hat most ebben a környezetben. Jelentősége azonban táji-történeti-kulturális dimenziókban is mérhető, hiszen a világturizmus korszakában kultúránkban a maga régiójába szervesen illeszkedő, „kifelé”, de most már saját közegében is „másnak” ható szellemi bemutató példája a Rendek-tanya.

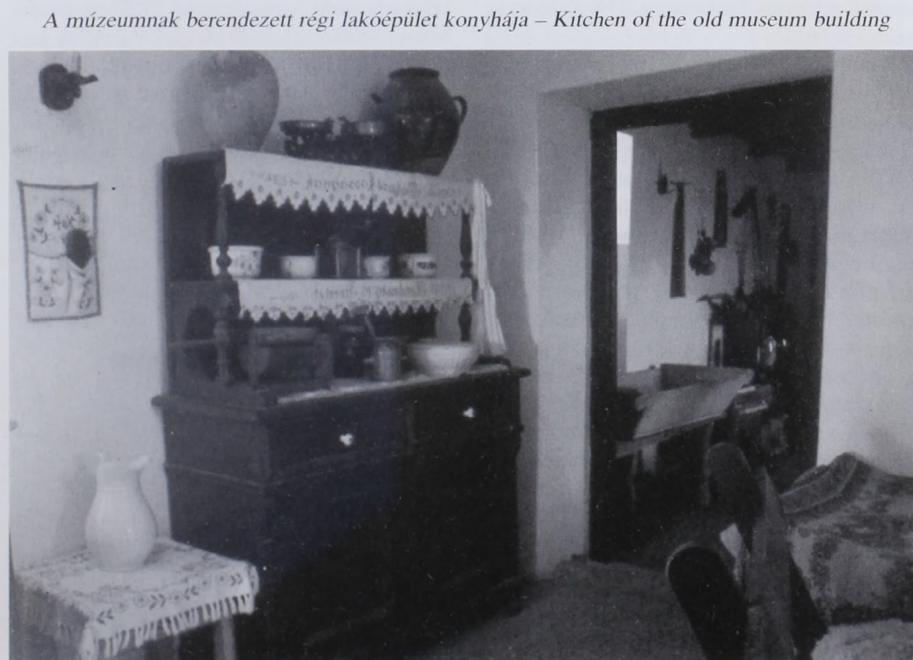
Az ökológiailag, történetileg és kulturálisan érlelt gazdálkodási formát és életmódot továbbvivő családi kezdeményezést Henry Ford Természeti és Kulturális Örökségért Díjjal tüntették ki 1998-ban.

Lásd még: Borító 2.

See also: Cover 2.

Farm Life on the Kiskun Pusztá at the Turn of the Millennium Farming and Rural Tourism

In the Upper Kiskunság farm handled by a family the farming form shaped by the turn of the century can easily be studied along with the related objects of life style. The authors describe the unmatched initiative in a historical retrospection in its change. The present settlement structure has an approximately 200 years old direct connection to the redemption of the Jazygian-Kuman districts. Today at the time of the decomposing ecological conditions the traditional nature friendly farming has particular importance which is proved by results of the economical and agricultural examinations. The farm with its authentic traditions opposes to the “Magyar”, false tourism.

A múzeumnak berendezett régi lakóépület konyhája – Kitchen of the old museum building

A Magyar Nemzeti Múzeum új szerzeményei

Pallós Lajos

A korábbi években a tematikus kiállítások rovására csak olyan alkalommal készültek új szerzeményi bemutatók, amikor az összegyűjtött anyag jelentősége feltétlenül indokolta. Az adókból kulturális célokra felajánlható 1%-ról rendelkező törvény megszületése a múzeum vezetése számára kedves kötelességgé tette, hogy az állampolgári felajánlásból vásárolt tárgyakat az elmúlt év végén a nagyközönségnek bemutatassa. Az immár másodízben megrendezett tárlat természetesen lehetőséget nyújtott a más forrásokból megszerzett anyagok kiállítására is.

1998-ban a múzeum gyűjteményeit rendkívül sok értékes műtárgy gazdagította. Gyűjteményeink gyarapodásának hagyományosan három forrása van: az intézmény régészeinek ásatásai, a vásárlások és az ajándékozások. A régészeti ásatásokból előkerült leletanyag több ezer évet ível át az i.e. 2. évezredtől kezdve a középkorig. A kiállításon a legkorábbi leletanyagot a Felsőzsolca-Várdombon (Borsod megye) Simonyi Erika által feltárt bronzkori urnasíros temetkezések maradványai képviselték. A leletek tanúsága szerint a halottak hamvait tartalmazó urnák mellé agyagbográket helyeztek, amelyekben ételt és italt adtak az utolsó útra.

Révész László a bodrogközi Cigánd község határában egy kisebb szondázó ásatás során egy szkíta (i.e. VII–VI. század) urnafészekre bukkant. A lelet érdekessége egyrészt, hogy az urnában jól megfigyelhetők a hamvak maradványai, másrészt az urnát kísérő mellékletek között előkerült egy ritkaságnak számító csótalpas tál.

A múzeum egyik kiemelt ásatása évek óta a zalavár-várszigeti feltárás. Itt volt a Karoling Birodalom keleti határtartományának, Pannóniának az egyik székhelye, a honfoglalás után pedig feltehetően Zala megye első központja. Ritoók Ágnes idei feltárásainak eredményeit IX. századi kerámiák és csontfaragványok szemléltették a tárlaton. A csonttárgyakra karcolt díszítmények valószínűleg kiváltják a látogatók érdeklődését.

Értékes honfoglalás kori leletek kerültek elő a borsodi földvár ásatásából, amelyet Wolf Mária folytat évek hosszú sora óta. Egy X. századi ház teljes háztartási felszerelése, közte 15 edény az 1998-as esztendő eredménye.

Tárlatunkon a legkésőbbi régészeti anyagot egy késő középkori vár ásatásának leletei képviselték. Tomka Gábornak a szendrői (Borsod megye) ásatáson sikerült tisztáznia a Felsővár XVI. és XVII. száza-

Temetkezési urnák, Felsőzsolca-Várdomb
Burial urns. Fotó: Simonyi Erika

di építéstörténetének lényeges elemeit. A múzeum költségvetési forrásai ezekhez az ásatásokhoz már régóta nem elégségesek. Munkatársaink ásatásait egyrészt a területileg illetékes önkormányzatok, másrészt különféle vállalatok – mint például a Nyugat-dunántúli Vízügyi Igazgatóság – nagylelkű támogatása segítette.

A műtárgyvásárlásokat az intézmény költségvetési forrásai, a Nemzeti Kulturális Alap támogatása, és – most másodszer – az állampolgárok adóiból felajánlott összegek tették lehetővé. A vétel útján megszerzett relikviák többsége a XIX–XX. századból való.

Különösen gazdag anyag kötődik az 1848–49-i forradalom és szabadságharc eseményeihez, illetve jeles személyeihez. Ennek az a magyarázata, hogy a 150. évforduló alkalmából számos emlék bukkant fel a műtárgypiacon. Közülük múzeumunknak több kiemelkedő darabot sikerült megvásárolnia. Az egyik legreprezentatívabb darab Kossuth Lajos szekretere, amelyet – a hozzá tartozó iratok tanúsága szerint – 1849 elején, a Debrecenbe történő visszavonuláskor helyeztek el az abonyi rokonoknál. Egy másik Kossuth-relikvia a felesége, Meszlényi Terézia részére készítettet jegygyűrű, amelyet amerikai tulajdonosától vettünk meg az elmúlt évben.

A kultuszárca vásárolta meg az intézménynek Madarász Viktor Petőfi-portróját, amelyet különösen érdekessé tesz a művész felirata: „Petőfit láttam honvédkoromban 1849 nyarán Debreczen-

ben.” Damjanich János özvegyének rokonainál megőrzött hagyatékából két szép ezüst ötvösművet vásároltunk: egy serleget, amelyet a rohicsi fürdővendégek ajándékoztak az aradi vértanú özvegyének 1877-ben és egy remek empire kancsót. Egy különleges, díszesen faragott pipa a szabadságharc egy kevésbé ismert szereplőjéhez, Bárczay Miklóshoz kötődik. Bárczay a feldunai (VII.) hadtest egyik huszárszázadában harcolta végig a szabadságharcot. Aradon először halála, majd várfogságra ítélték. A kiegyezést követően országgyűlési képviselő lett. Vélhetően rokonai vagy barátai lephették meg azzal a pipával, amelynek faragványa két porkoláb között ábrázolja az aradi haditörvénytől álló bilincsbe vert hadfit.

Aradi várfogságot szenvedett Asbóth Lajos ezredes is, akinek Kossuth-bankókkal tömött szattyánbőr pénztartóját a BAV Rt. tavaly márciusi aukcióján szereztük meg. E jeles ereklyéken kívül a múzeum birtokába jutott két ritka hadfelszerelési tárgynak is: egy skarlátvörös honvédtiszti panyókás sapkának és egy tölténytáskának, amelyet a trónfosztás utáni – korona nélküli – címer díszít.

A '48-as műtárgyak mellett a tavalyi vásárlások legkiemelkedőbb darabja a Magyar Királyi Szent István Rend öltözetének válgallérja. A rendet Mária Terézia alapította 1764-ben, tagsága a régi Magyarországon a legmagasabb elismerésnek számított. Kitüntetéseit kiemelkedő politikai és kulturális érdemekért adományozta az uralkodó. A XVIII. században elkészített rendi öltözeteket az udvarnál őrizték és a tagok rangos alkalmakkor viselték. Az Osztrák-Magyar Monarchia örökségének felszámolását követően az 1920-as években az öltözetek a Budavári Palotába kerültek, ahol az ostrom alatt elpusztultak, illetve elkallódtak. A váratlanul felbukkant gallér éppen ezért becses történelmi emlék. A gallért a rend I. osztályának a csillaga ékesíti.

Értékes vásárlásokkal gazdagodott a múzeum Fotótára is. Anyagaiból a tárlaton szerepelnek Veress Ferenc XIX. századi fotókerámiái, amelyek rendkívül nagy technikai felkészültséget és kivételes ügyességet igényeltek. A farszót és költséges eljárás miatt a hosszú kort megélt művész (1831–1916) csak az 1870–1880-as években foglalkozott fotókerámia készíttéssel. Gyűjteményünk egy tucatnyit őriz a Veress szignójával ellátott mintegy száz fotókerámiából. Ugyancsak az elmúlt évben került a Fotótárba egy harminc negatívából álló sorozat, amelyet egy ismeretlen fényképész készített Szálasi Ferencnek és társainak kivégzésén. A tárlatra az elborsázott felvételekből csak hatot nagyí-

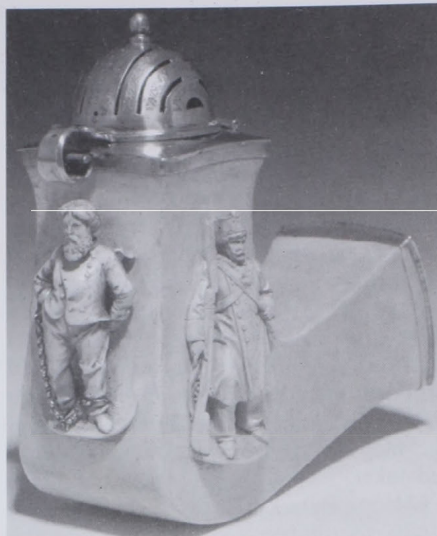
tottunk ki. Igen érdekesek Kerny István (1879–1963) postatisztviselő és amatőr fotográfus fényképei a század első feléből. Különleges technikai eljárással (brómolaj átnyomás, színezés) készült képei sajátos művészi hatást keltenek.

A gyűjteménygyarapodás szembeötlő tárgye gyűjtése egy XIX. század végén készült ebédlő. Az akkor divatos ónémet stílusú garnitúrát évtizedeken keresztül mindmáig egy középosztálybeli család használta. Ez a garnitúra a hazai lakáskultúrának egyik jellegzetes darabja volt és beleillik a legújabb kori bútorgyűjtemény életmódszempon্তু anyagába. A vételből származó XX. századi műtárgyak közül a tárlat egyik impozáns darabja egy 1910 körüli csomózott szőnyeg, amelyet nem véletlenül a honfoglaláskori régészeti anyagokat bemutató vitrin mellett helyeztünk el. A Kiss Béla műhelyében készült szőnyeg díszítéséhez a bezdédi tarsolylemez palmetta-motívumát használta fel a művész. Szép anyag képviselte a tárlaton egy másik század eleji iparművész életművét is: Borszéký Frigyes több nemzetközi kiállításon elismerést nyert kerámiából egy porcelán étkészlet és egy fajansz váza.

Sajátságos módon ebben az évben csak vásárlásból származó műtárgyak kerültek a tárlatra római kori gyűjteményeinkből. Ezek közül a legjelesebb egy bronz páncéllemez töredék, amelyet feltehetőleg egy lófej-páncélból vágtak ki. A megmaradt darabon Mars alakja látható. E ritka emlék egy bronzkorsó fül alatti pajzsdíszével, egy bronzmedencével és egy közepes kvalitású mészko szoborfejjel együtt képviselte a kiállításon az antikvitást.

Az ismertett anyag minden bizonnal érzékeltette, hogy sikerült jól felhasználni a gyűjteményfejlesztésre biztosított pénzüsszegeket. Ugyanakkor nem hagyhatjuk említés nélkül, hogy a jelentősebb darabokat az év második felében vettük, mert csak akkor volt megfelelő pénzügyi háttér a vásárlásoknak. Így számos értékes

Madarász Viktor: Petőfi halála (tanulmány)
Viktor.Madarász: Petőfi's death (study)

Pipa egy aradi rab ábrázolásával – Pipe with the representation of an Arad prisoner

Fotók: Képesy Bence

műtárgy megszerzéséről maradtunk le az év első felében.

Harmadsorban a műtárgyaknak azon körét ismertetjük, amelyek ajándékképpen gyarapították a múzeumot. A legnagyobb tisztelet illeti azokat a magánszemélyeket, akik folytatva a nagynevű elődök hagyományát, muzeális értékeiket a nemzet múzeumának ajándékozták. Ezek közül is kiemelkedik egy csodálatos diadém, amelyet XVII. századi ruhadíszekből állítottak össze valamikor a XIX. század elején, és egy főúri családban ünnepélyes alkalmakkor a jelenkorig használták. Ez a *koronkának* is nevezett diadém a magyar női díszruhához viselt fátyol rögzítésére szolgált. Aranylemezeit gyöngyök és színpompás rekeszománc ékesíti. Ajándékozás révén került a múzeumba egy az 1930-as években készült magyar női díszruha.

Történelmi Képcsarnokunk dr. Baumgarten Artúr hagyatékából gyarapodott értékes festményekkel. Ezek többsége olyan portré, amelyet vagy a hírneves család festőtagja, Baumgarten Sándor Dénes készített, vagy a család rendelt meg különböző művészeketől. Ez utóbbiak közül egyet a családi hagyomány Barabás Miklósnak tulajdonít.

Szép anyaggal gyarapodtak Legújabb Kori Főosztályunk gyűjteményei is. Ezek közül kiemelkedik az *Acélhang* férfikórus munkásságát dokumentáló anyag. A mindmáig működő dalárdát a MÁVAG részleges művezetői alapítják 1873-ban, hogy „társas életüket kellemessé tenné és nemesítené”. A kórus több mint száz éves történetének emlékeit (alapszabályokat, különféle iratokat, okleveleket, fotóablókat valamint a hazai és külföldi fesztiválok szerzett versenydíjakat) kaptuk meg ajándékba. A kiállításon ebből a különleges történelmi értéket képviselő együttesből a versenydíjak legdekoratívabb darabjait, a

serlegeket, a koszorúkat és a szobrokat mutattuk be.

Összességében elmondható az 1998. évi gyarapodásról, hogy a Nemzeti Múzeum gyűjteményeinek fejlesztése tekintetében sikeres évet zárt.

Lásd még – See also:
KÉPMELLÉKLET IV.

New Acquisitions of the Hungarian National Museum

The Hungarian National Museum organizes each year the exhibition of new acquisitions. These objects are either purchased by the museum, donated by art lovers or finds of archeological excavations. The range of objects is from finds to works of fine and applied arts. Among the major works of last years acquisitions are Roman and early medieval finds, paintings of a private collection donated to the museum, ceramics, jewellery, pieces of furniture and even photographs documenting post World War II Hungarian history. Donations are becoming more and more important contributions to the different collections of the Hungarian National Museum.

Éri István köszöntése

Folyóiratunk alapítója és múlt év végéig főszerkesztője 1999. március 5-én töltötte be 70. életévét. Ez alkalomból a Pulszky Társaság, a Tájak-Korok-Múzeumok Egyesület, a Veszprém Megyei Múzeumok Igazgatósága és az Országos Műemlékvédelmi Hivatal baráti köszöntőre hívta Éri István tisztelőit, tanítványait és barátait a Magyar Természettudományi Múzeum előadótermébe. Az alábbiakban a mintegy 150 résztvevő előtt az előre felkért előadók által elmondottakat közöljük szerkesztett változatban, kiegészítve az ünnepelt akkor el nem mondhatott reflexiójával. A jelenlévők spontán köszöntéseit sajnos nem áll módunkban közreadni.

– A szerk.

Matskási István

Kedves Kollégák! Kedves Barátaim!

Kollégánk, barátunk, Éri István köszönésére, 70. születésnapjának megünneplésére gyűltünk össze ilyen szép számmal, egykori és jelenlegi munkatársak, barátok, tanítványok, tisztelők. A rendezők nevében nagy szeretettel üdvözlöm elsősorban az ünnepeltet, de mellette minden kedves megjelentet is, akik osztoznak velünk ezen jeles nap emlékezetessé tételében.

Kedves Pista!

Hetven év tekintélyes idő. A szakmádhoz, hivatásodhoz közelálló historiográfus szemlélettel az események történeti összefüggésbe helyeztet hosszú sorával jellemezhetnének most az elmúlt évtizedeket, bennük a Te tevékenységedet. Én nem történész vagyok, hanem biológus, aki képzettségéből adódóan e szakma törvényszerűségeire alapozva kutatja az emberi létet. Rád tekintve és aktivitásodat figyelve azonban hiteltelenné és hihetlenné válnak mindazok a biológiai ismeretek és szabályok, amelyeket tanulmányaim és munkám során elsajátítottam. Nem az udvariasság, hanem a tények mondatják velem: évtizedeket tagadhatnál le korodból. Szellemi és fizikai energiáid egy épp csak az élet delelőjére felért alkotó férfiút mutatnak, aki felett – legalábbis biológiai értelemben – nyomtalanul futottak el az évtizedek.

Pedig ebben az évszázadban, itt, Magyarországon sokszor már maga a túlélés, a lét fenntartása is erénynek számított. A Te alkotásaid viszont a kulturális és tudományos élet számos területén maradandó nyomot hagytak. Téged köszöntve zavarban vagyunk. Kit tiszteljünk pályafutásod nyomán? A régészt, a történészt, a tudományos kutatót, a műemlékek, műtárgyak

értő védőjét, a kiválóan szervező, intézményt irányító múzeumi vezetőt, az oktatót és oktatásszervezőt, a közművelőt, számos kiadvány és folyóirat alapítóját és szerkesztőjét, a nemzetközi sikert aratott szótáríró? Természetesen mindegyiket. Egy szóval összefoglalva pedig az értéket teremtő és megőrző muzeológust, aki mindezt megtestesítette önmagában és rendkívüli lelkesedéssel, elkötelezettséggel meg is valósítja a maga által vállalt feladatokat.

Mint a Pulszky Társaság elnöke – utódod e tisztségben – külön meg kell emlékezniem egyesületünk megalapítása körüli tevékenységedről. Tudjuk, a gondolat egy muzeológus-szervezet létrehozásáról a Tied volt és a megvalósítás sem történt volna meg lelkes és következetes szervezőmunkád nélkül. Megalapításától egészen a legutóbbi hónapokig nagy energiával és elkötelezettséggel vettél részt a Társaság vezetésében, ötletekkel, gondolatokkal és kemény munkával járultál hozzá ahhoz, hogy a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület a múzeumi szakma elismert civil szervezete, a múzeumügy valódi képviselője lett. Egyesületünk egyik legjelentősebb fegyverténye, a *Magyar Múzeumok* című folyóirat megalapítása is következetes harcod eredménye, megvalósításában, folyamatos megjelenésében pedig saját szellemi és sokszor kétkezi munkád meghatározó szerepet játszott.

Nem tudom megállni, hogy ne tegyek egy elfoglaltságtól sem mentes kitérőt saját szakterületem, a természettudományok felé. Munkásságoddal a hazai természettudományos muzeológiában is maradandó értéket teremtettél a zirci Bakonyi Természettudományi Múzeum, az első ilyen önálló vidéki közgyűjtemény megalapításával, valamint a Bakony-kutatás, az első regionális múzeumi kutatási program támogatásával.

Kedves Pista!

A köszöntésedre itt összesereglettek közül elsőként gratulálok születésnapodra. Kívánom, hogy még sokáig éltesse az Isten jó erőben, szellemi frissességben, tennivágyásban – a magyar kultúra és muzeológia, mindannyiunk javára!

Entz Géza levele

Kedves Pista!

Az éppen a mai napra ütemezett pozsonyi tárgyalásaim miatt sajnos nem tudok most ünnepelődön személyesen jelen lenni, ezért engeddd meg, hogy néhány sorban, levélben köszöntselek, felvillantva mun-

kásságod néhány mozzanatát úgy, ahogy azt magam érezkelhettem. Életpályáink ugyan térben és időben különböző vonalakon futottak, de semmiképpen sem beláthatatlan messzeségben.

Neveddel először még úgyszólván gyerekként, családi körben találkoztam vagy harmincöt évvel ezelőtt. Akkoriban még Veszprémben tevékenykedtél.

Otthoni beszélgetésekből, intézeti kutatásaimból és idősebb munkatársaimtól tudom, hogy a kiskorodai vagy a nagyvázsónyi vár és pálos kolostor feltárása nem egyszerűen munkád volt, hanem abban az időben, azon viszonyok között többet aligha lehetett volna megtudni a föld alatt rejlő dolgokról. Mikor megváltál az Országos Műemléki Felügyelőségtől – bármily különös – kapcsolatot intenzívebbé vált velünk. Mint múzeumigazgató nemcsak folytattad a balatonfelvidéki romok feltárását, elindítottad a felsőörsi templom kutatását, hanem bábáskodtál a tihanyi kőtár megszületésénél, a tihanyi, nagyvázsónyi parasztházak méltó hasznosításánál és jó gazdaként ügyeltél rájuk.

Veszprémi tapasztalataid vezettek arra, hogy a fővárosba visszatérve megszervezed a múzeumi tárgyrestaurálás kutatási hátterét és a szakemberek képzését. Ebből a műemlékvédelem is bőven merített. Azon kevesek közé tartoztál, aki rájött arra is, hogy a múzeumokban, műemlékekben és a természetben rejlő értékeket nem elég megmenteni, konzerválni, helyreállítani, hanem el kell juttatni az emberekhez. Ezt szolgálja a jó két évtizede megszervezett Tájak-Korok-Múzeumok – előbb mozgalom, majd egyesület, mely nemcsak toborzó volt, hogy minél többen járjanak múzeumokba, hanem – ahogy egyszer fölgalmaztál – azt is célul tűzte, hogy az emberek céltudatosan járják az országot. És rögtön hozzáteszem, a vándorokat ki kell szolgálni! Ezért született a TKM kiskönyvtára is, amelynek 600. füzeté e napokban készült el. Önmagában is tiszteletre méltó a szám. Ugyanakkor tudjuk azt is, hogy akiknek törvényadta feladata volt a mozgalom, a kiskönyvtár támogatása, bizony keveset tettek.

Örökmozgó vagy, s ha jól sejtem, a közelgő 2000. évi ünnepségekre fölpörgetted Magad, munkatársaidat és a TKM Egyesület is valami újdonsággal fog megjelenni; tán egy vetélkedővel, egy új könyvvel a folyamatosan készülő füzetek mellett.

Mindezekhez a műemlékesek nevében kívánom, a 70 éves Éri Istvánnak legyen életereje, vigyázzon egészségére, mert lesz bőven tennivalónk.

Isten éltesse!

Koppány Tibor

Hölgyeim és Uraim! Tisztelt Ünnepeit, Kedves Pista Barátom!

Azért a tényért, hogy a házigazda által elmondott bevezetőt követően előszóban elsőként köszönhetlek, kénytelen vagyok minden felelősséget ünneplésed szervezőire hárítani, ha csak az nem kötelez erre, hogy egyrészt a jelenlevők között minden bizonnyal egyike vagyok azoknak, akikkel a legrégebben köt össze szakmai barátság, másrészt, hogy alig fél esztendővel ezelőtt, amikor hasonló okból engem ünnepeztetek, Te is ott álltál a köszöntők között, s akkor ez a mostani alkalom a nemes visszonzás pillanata.

Ha jól emlékszem, 1957. március 4-én vagy 5-én találkoztunk először a sümegi várban, ahova az akkori műemlékes vezetők, Entz Géza és Gerevich László társaságában érkezünk Kozák Károllyal, az ottani ásatás, illetve romkonzerválás megkezdésére. Te akkor már javában dolgoztál a nagyvázsonyi vár feltárásán és a hátad mögött volt Kisvárda várának teljes ásatása. Pályakezdesed tehát a műemlékvédelem jegyében kezdődött, akár csak az enyém, talán leginkább ez jogosít fel arra, hogy elsőként köszöntselek.

Később azután közös munkánk is akadt. Évekig dolgoztunk együtt a műemlékvédelem területén, Felső- és Kisdörcgicse templomai és a vázsonyi pálos kolostor romjainak feltárásán és konzerválásán, majd amikor átkerültél a Veszprém megyei múzeumi szervezet élére, további együttműködés következett, így az alsódörcgicsei, a Balatontól délre a rádpusztai templomrom és máig is emlékezetes munkaként a tihanyi kőtár. Közben pedig a megye régészeti topográfiájának készítése adott számomra lehetőséget, hogy jóvoltodból a múzeum autójában ülve fedezhessem fel a Bakony és a Balaton környékének addig általam nem ismert, középkori vagy középkori eredetű falusi templomait.

Azután hosszú évekre elváltak útjaink, hogy a 80-as évektől a „Tajak-Korok-Múzeumok” sorozat jóvoltából ismét találkozhatunk. Közben ugyanis, bár az élet máshova, bár rokonszakmába vitt, lényegében műemlékes maradtál.

Ez a közös érdeklődés tartott össze bennünket, s remélhetőleg így lesz a közeli és távolabbi jövőben is. Ennek jegyében köszöntelek szeretettel 70. születésnapodon és ennek reményében kívánok jó egészséget, további műemlékes sikereket és nem minden önzés nélkül még hosszú és eredményes együttműködést.

Kedves Pista Barátom, Isten éltesse!

Cs. Dax Margit

A Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóságot 12 éven át irányító Éri István a nagyvázsonyi Kinizsi-vár és a pálos kolostor ásatási és helyreállítási munkálatai során került közeli kapcsolatba Veszprém megyével. Alig 30 évesen már a megyeszékhely múzeumának igazgatója (1961). Még az év végén a Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztálya a keszthelyi, tihanyi és veszprémi múzeumokat formálisan, költségvetés nélkül a megyei tanács kezelésébe adta.

Éri István megyei múzeumigazgató a Bakonyi Múzeum könyvtárában, 1971
István Éri county museum director in the library of Bakony Museum

Az egységes megyei múzeumi szervezet létrehozásán 1962. január 1-től már megyei múzeumigazgatóként munkálkodott Éri István. Beszámolójában így ír erről: „Igazgatóságunk első, a megalakulás valamennyi nehézségét magán viselő esztendejének mérlege egyértelműen pozitív volt. Nem túlzás, ha megállapítjuk, hogy kelet, vagy talán egyetlen megyei múzeumi szervezetnek sem kellett oly bonyolult helyzetű, jogállású és oly nagyszámú különböző múzeumi létesítményt egységes keretbe foglalnia... A csaknem mindenütt felmerülő kiállításépület-felújítási igények, az egységes tudományos és népművelési munkaterv kialakításának sür-

gető volta azonban előrevetette árnyékát: a megye idegenforgalmi szempontból is speciális, kiemelt helyzete és területén a múzeumi gyűjtő, kutatómunka számára oly kiváló adottságok szervezett munkával történő kihasználása még további éveket igénylő, sok adminisztrációval, de ugyanakkor elmélyült múzeumi munkával járó feladatot fognak jelenteni.”

E programját az Igazgatóság élén eltöltött mintegy 12 évben maradéktalanul végre is hajtotta. Páratlan szervezőkészséggel, hozzáértéssel és kitartással a magyar múzeumok élvonalába emelte a Veszprém megyeieket. A Bakonyi és a Balatoni Múzeumban a több, mint fél évszázad alatt összegyűlt régészeti anyag szakirodalomból és ásatásokból már ismert lelőhelyeinek hitelesítésére, továbbá a megye egész területének bejárásával új lelőhelyek felkutatására az országban elsőként elindította a Magyarország Régészeti Topográfiája I. kötetének munkálatait.

Az MTA Régészeti Kutató Csoportjával kötött megállapodás alapján a keszthelyi múzeum munkatársai végezték a keszthelyi-tapolcai járás (1. kötet, megjelent 1966-ban) és a devecser-sümegi járás (3. kötet, 1970) terepbejárását, a lelőhelyek leírását. A veszprémi kollégák a veszprémi járást (2. kötet, 1969), valamint a zirci-pápai járást (4. kötet, 1970) dolgozták fel. Éri István a 2. és a 4. kötet középkori lelőhelyeinek szerzője és a 2. kötet szerkesztője volt.

A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményeinek 1963-as elindításával a tudományos kutatások eredményeinek publikálását tette lehetővé, nem csak a megye muzeológusai számára. 1974-ig 12 évkönyv jelent meg, zömüknek szerkesztője is ő volt. 1962-ben elindította „A Bakony természeti képe” című természettudományos programot, mely ma is folyik, számos külső kutató részvételével. A vidéki kiállítóhelyek épületének és kiállításainak felújítása mellett újakat is létesített népi műemlékházakban: a tihanyi parasztgazda és a halászcéh házában 1966-ban, a nagyvázsonyi Schumacher-házban 1967-ben, Bakonybélben 1969-ben nyílt szabadtéri néprajzi múzeum.

A tihanyi apátság épületének 1964-es műemléki kutatását és külső renoválását követően nyaranta nagyszabású képzőművészeti kiállításokat rendezett, melyek híre hamarosan túlért határainkon: Borsos Miklós (1965), Egy József (1966), Bene Géza (1967), Rippl-Rónai József (1968), Amerigo Tot (1969 – 165 ezer látogató), Udvardi Erzsébet, Martyn Ferenc (1970), Varga Imre (1972), Kondor Béla, Gorka Livia (1973). A kolostor pincéjében a megye római és középkori kőfaragványából kőtárat rendezett be. Közben folyt Egy József badacsonyi „műteremházának” emlékmúzeummá bővítése, valamint festményeinek megvásárlásával a kiállítás anya-

Dax Margit köszönti az ünnepeltet – Margit Dax greeting István Éri. Fotó: Szelényi Károly

gának összegyűjtése. Az Egry József Emlékmúzeum 1973-ban nyitotta meg kapuit.

A veszprémi Bakonyi Múzeum épületében működött 1968-ig a megyei könyvtár is. Kiköltözése után a gyűjtemények szétválasztásával, majd a gyarapodó számú muzeológusok munkaszobáinak kialakításával teremtett jobb feltételeket a múzeumi munkához. Ezt szolgálta a kétszintes szakkönyvtár kialakítása is. A nemzetközi könyvcseré-programba bekapcsolódva a Bakonyi Múzeum évi 500 kötetrel gyarapodott.

A pápai helytörténeti gyűjteményt – Mithay Sándor régész kinevezésével – hamarosan Helytörténeti Múzeummá fejlesztette. Ugyanígy teremtette meg az alapját a Bakonyi Természettudományi Múzeumnak is, amikor 1972-ben a természettudományi osztályt a zirci cisztercita kolostor épületébe költöztette.

Mindezek mellett publikált, katalógusokat, múzeumi kiadványokat szerkesztett, régészeti feltárásokat vezetett, szakmai konferenciákat szervezett. Munkabírása, legendás szervezőképessége, a múzeumügy iránti elkötelezettsége munkatársaira is ösztönzőleg hatott. A megye a kiállítások látogatottságát, bevételét, a rendezvények, kiadványok számát tekintve is sokáig lekörözhetetlen előnnyel vezetett.

Kedves Főnök! Születésnapján Miskey István veszprémi főkapitány 1653-ban kelt levelének záró sorával kívánom: „Tartsa és éltesse Isten Nagyságodat szerencsésen jó egészségben hosszú életben.”

Bácskai Vera

A Kézművespartörténeti Munkabizottság nevében üdvözlöm és köszöntöm Éri Istvánt. Annak a bizottságnak képviselőjeként, amelynek alapító tagjai közül egyre kevesebben vagyunk már.

A bizottság létrejöttében, számos páratlan eredményében, kiadványainak, konferenciáinak a hazai és nemzetközi tudományos életben kivívott elismertségében Pistának kezdeményező szerepe volt. A vállalkozás sikerei elsősorban az ő kiváló szervezőképességének, munkabírásának, kapcsolatteremtő készségének voltak köszönhetőek, de személyisége és kisugárzása is alapvető fontosságú volt.

E születésnap tiszteletére nem az az alkalom, amikor a bizottság tevékenységét részletesen esetelni kellene, annál is kevésbé, mert a jelenlévők nagy része előtt amúgy is ismert. Csupán néhány olyan fontos kezdeményezésre és eredményre szeretnék emlékeztetni, amelyek Pista nélkül nem valósulhattak volna meg.

Emlékezzünk a kezdetre, az 1971. évi nagyvázasnyoi konferenciára, amikor az ott megjelent 30 muzeológus, levéltáros és történész elhatározta, hogy – a veszprémi múzeum kezdeményezését és példáját követve – egységes szempontok alapján feltárják az egész országban őrzött céhes – tárgyi és írásos – emlékeket, és az akkor (főleg bölcsész körökben) alig ismert és alkalmazott számítógépes nyilvántartás formájában bocsátják a kutatók rendelkezésére.

Hatalmas feladat volt ez. A végül több, mint nyolcvan levéltáros, muzeológus és történész arra vállalkozott, hogy a saját gyűjteményeikben őrzött céhes emlékeket előre elkészített, nem kevés pontot tartalmazó kérdőívek alapján nyilvántartásba veszi. E munkaigényes feladatot nem pénzért végezték (a fiatalabb generáció ezt alig fogja elhinni), hanem lelkesedésből, a céhes, illetve kézművesipari kutatások iránti elkötelezettségéből, s talán megérezve azt is, hogy egy addig ismeretlen nyilvántartási forma, a számítógépes kataszter létrehozásával úttörő munkát végezhetnek. Bámulatosan rövid idő alatt készült el a céhkataszter: 1975-ben jelent meg, két kötetben, 112 őrzőhely adataival.

Elképzelhető, mekkora munkát jelentett ennyi közreműködő összefogása, a kapcsolat tartása velük, a kódrendszer kidolgozása a számítástechnikában járatlan bizottsági tagokkal, a mutatók rendszerének meghatározása. Természetesen mindez nem egyedül Pista tevékenységének volt köszönhető, hiszen olyan munkatársak álltak mellette, akik sok terhet vettek le a válláról. Elsősorban Nagybakay Péter áldozatos, pontos, tervszerű tevékenységére kell itt utalnom. Egy sor feladatot a bizottság tagjai is magukra vállaltak. Többletmunkát jelentett ez a számukra, de szívesen végezték, nem csak a feladat fontosságát, jelentőségét ismerve fel és el, hanem azért is, mert ezek az összefüggések (a veszprémi többnapos tanácskozások is) valódi kollektívává, baráti társasággá köválták ezt a bizottságot. Ebben megint oroszlánrészre volt Pista egyéniségének, aki egyensúlyt tudott teremteni munka és pihenés, vita és baráti beszélgetés között, s így mindig jól éreztük magunkat az ő és egymás társaságában.

A kataszter munkálatai közben és utána hazai és nemzetközi konferenciák egész sora következett, rendszeres időközönként, folyamatosan (a hazai viszonyok között ez önmagában sem kis teljesítmény), az elhangzott előadások pedig rendre, igen rövid idő alatt megjelentek magyar és idegen nyelven (ami még nagyobb teljesítmény).

Pista szervezői, kapcsolatteremtő képességei, mondhatnám diplomata kvalitásai a bizottság ülésein is érvényesültek. A konferenciák tervezésekor, az előadások elfogadása kapcsán sok vita folyt arról, hogyan lehetne a kutatómunkát szélesebb perspektívába helyezni, az előadások és viták színvonalát emelni. A tagok egy része sürgette az elmozdulást a szűken vett, részletekbe fúló céhtörténettől a kézművesipar egészének gazdaságtörténeti szempontú vizsgálata felé, a céhes szokások ismertetésétől a kézművesek és kisiparosok társadalmi helyzetének feltárása irányába. Sokszor türelmetlenek voltak, szerették volna a hagyományos témákat elhagyni vagy minimálisra redukálni, szigorúan tematikus konferenciák keretében. Pista, elfogadva e célkitűzéseket, lassúbb haladásra ösztönözött, egyensúly teremtésére a két megközelítés között, hogy fórumot kaphassanak azok is, akik még nem éretek e tágabb perspektívájú megközelítésre. Megfontoltságának, toleranciájának is köszönhető, hogy a bizottságban a vita mindig baráti hangnemű volt, soha nem fajult éles szóváltássá. A fokozatosság végül meghozta gyümölcsét: a szimpóziumokon mind nagyobb szerepet kapott a tágabb, gazdaság- és társadalomtörténeti szempontú megközelítés, elismerést aratva a külföldi résztvevők körében is. (Sajnos az utóbbi években ez a kedvező trend mintha megfordult volna.)

A konferenciák házigazdájának szere-

pében Éri István humora, derűje, meglepetések szervezésében mutatkozó ötletessége, figyelmissége, kedvessége, kapcsolatteremtési képessége nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a hazai és külföldi résztvevők nem csak szellemiekben gyarapodtak, hanem jól is érezték magukat. Neki is köszönhető, hogy mindannyian jó emlékeket őrzünk a közös munkáról.

Nem folytatom a dicséreteket, mert félok, hogy születésnapj felköszöntöm temetési búcsúbeszéddé válik. Ezért csak azt kívánom, hogy kiváló kvalitásait még sokáig őrizze meg, és akár magánéletében is kamatoztassa a köz és barátai javára. Minden jót és sok boldogságot e szép kerek születésnap alkalmából!

Tímárné Balázs Ágnes

Éri István, akit a vele dolgozók csak *Főnöknek* szólítanak, nem kedveli az élő emberhez szóló nekrológokat. Ezért inkább arra törekszem, hogy felvillantsak néhány jellegzetes eseményt az 1974-től 1991-ig tartó időszakból, a Múzeumi Restaurátor és Módszertani Központ és a Központi Múzeumi Igazgatóság történetéből.

1974-et írunk. A KMI Muzeológiai és Technológiai Osztálya Csipkerózsika-álmát alussza. A királyfi, akit felébresztésére küldtek, nem paripán érkezik, bár a minisztériumban pénz mellett ígértek neki azt is. Csókja sem mondható édesnek, egyeseknek keserű, másokat kemény munkára, megint másokat fejvesztett menekülésre ösztökél. Néhány nap alatt megszületik a cég új arculatának megfogalmazása. Ez a műtárgyak anyag- és készítés-technikai vizsgálatától, a diagnosztikától, a konzerválás-restaurálás, azaz a terápia kutatásától, a bevált módszerek adaptálásától és kivitelezésétől, a konzerválásnál alkalmazott gyári készítmények ellenőrzésétől a kiállításokon didaktikus, demonstratív és a legújabb audio-vizuális eszközök alkalmazásán, a múzeumok szociológiai, pedagógiai és pszichológiai munkájának vizsgálatán, a múzeumi normatívák és a számítógép alkalmazásán keresztül az összes felsorolt területen való oktatási, továbbképzési és publikációs programokat magába foglalta. Azt a benyomást kellette, hogy rövid időn belül legalább 100 főre nő az intézmény létszáma.

Három osztály, a Restaurátor, a Módszertani és a Könyvtár-Adattárt magába foglaló Dokumentációs Osztály összesen 26 tagja próbált eleget tenni a „kutatás-oktatás-szolgáltatás” hármas kihívásának. A Főnök lelkesedése magával ragadó volt: az egyetemi tárgyrestaurátor-képzés februári megnyitójának ünnepélyességét biztosítandó, aktívan részt vettünk az alkalmas terem kifestésében és kitakarításában, miközben mindent beszüfoltunk a többi,

gondosan bezárt szobába. Később kiderült, nem ez volt az egyetlen ilyen vállalkozásunk, költözésünk, festésünk, rendezkedésünk. Igaz, Főnök nem csak kiadta ezeket a feladatokat, hanem élen járt a fizikai munkában is, szekrényeket tologatott, súlyos berendezéseket cipelt egyik helyről a másikra.

A jövő történéseinek szerencséjére Éri István a *Tájékoztató a Múzeumi Restaurátor és Módszertani Központ munkájáról* című, évente megjelentetett kiadványban mindig részletes beszámolót állított össze az intézmény tevékenységéről.

A restaurátorok 1974 júniusában tartott első országos konferenciáján, melyet Gönyei Antal, a Kulturális Minisztérium főosztályvezetője nyitott meg, a vendégek között 12 múzeumigazgatót is üdvözölhetünk. Entz Géza és Szalay Zoltán tartottak beszámolót a restaurátorképzés különböző

Éri István a nagyvácszonyi várban, 1977
István Éri in the fortress of Nagyvácszony
Fotó: Timárné Balázs Ágnes

szintű formáiról, Dalnokiné Laboncz Margit a restaurátorokra és a preparátorokra vonatkozó, Timárné Balázs Ágnes pedig a műhelyek állapotáról és a szakemberek munkájáról készített felmérés eredményeit ismertette. Éri István a létszámadatokat a gyűjtemények nagyságához és állapotához, azaz a restaurátorokra váró munka nagyságához viszonyította.

Ugyancsak 1974 júniusának végén a múzeumi könyvtárosok konferenciáját is megrendeztük a Magyar Nemzeti Galériában, Verő Gábor megnyitó beszédével és számos illusztris előadóval. Szó esett a múzeumi könyvtárak kölcsönös információ-cseréjéről és munkájuk koordinálásáról, a külföldi muzeológiai-restauratori szakirodalom és a hazai múzeumi szakirodalom bibliográfiája összeállításának szükségességéről.

A múzeumi népművelők első tanácskozását a Magyar Nemzeti Múzeumban ismét Gönyei Antal nyitotta meg, az előadók pedig saját tapasztalataikról és eredményeikről számoltak be. Két külföldi, a stockholmi Nordiska museet munkatársa és az angliai múzeumi nevelési szervezet titkára is felszólalt.

E konferenciákon olyasmikről is tájékoztatta Éri István a megjelenteket, hogy 20 középiskolában bevezették a közgyűjtemény-kezelők képzését, de tervezték hasonló programok megindítását muzeológiai, levéltári és könyvtári vonatkozásban is. Karnyújtásnyira volt a nappali tagozatú egyetemi tárgyrestaurátor-képzés megindítása is, ami inkább személyes ellentétben, mintsem pénzügyi nehézségeken bukkant meg.

Az 1975-ös év egyik legfontosabb vívmánya: az MRMK szolgáltatta az újonnan beinduló műtárgyvédelmi szakfelügyelet újtagú csoportját. Jónéhány évbe és nem kevés küzdelembe került, amíg a megyei múzeumigazgatók megértették, hogy nem a restaurátorokat ellenőrizzük, hanem a műtárgyak helyzetét az ásatástól a raktáron és restaurátorműhelyen keresztül a kiállításig. Sok helyen ki is nevettek, amikor a begyűjtött, de még nem fertőtlenített tárgyak elkülönítését javasoltuk a konzerválattól vagy érdeklődtünk a restaurátorok éves munkaterve felől. Csak azért tartottunk ki, mert Éri István megértette velünk, hogy ezt a missziót magunkra kell vállalnunk. Munkánk hatására gombamód szaporodtak az egyre jobban felszerelt restaurátorműhelyek és váltak egyes raktárak, kiállítások egyre korszerűbbé.

1975 volt a Kinizsi utcából a Könyves Kálmán körútra való költözés éve. Szobáról szobára szorítottuk ki a Néprajzi Múzeumot. Az évekig tartó folyamat során voltak munkaszobáink WC-ből átalakított helyiségekben és a folyosókon egyaránt. Az egy főre eső szobaváltoztatások száma három év alatt 6 körül mozgott. A könyvtárat legalább háromszor költöztettük az MRMK fennállása alatt. Ugyanakkor jelentős volt a fluktuáció: voltak, akik nem bírtak ennyi változást és közben ennyi különféle feladatot ellátni. Az évek során az újakkal kiegészülve kitartó és ütőképes gárda alakult ki a Restaurátor Osztályon (a felsorolástól most eltekintek). Szalay Zoltán osztályvezető gondoskodott arról, hogy magas színvonalú restaurálások is fémjelezzék az osztály munkáját.

Egy pénzügyi adat segíthet jobban viselkedni ezt az időszakot: 1975-ben az MRMK 1,6 millió Ft költségvetési pénzzel és 260 ezer Ft póthittel gazdálkodott. Ebből fedezte a rendezvények költségeit, a bútortárat, felszerelésre, anyagbeszerzésre fordított kiadásokat, a külföldi szakirodalmi figyelőhálózat munkatársainak honoráriumát és a kiadványok (a külföldi szakirodalomból kiválogatott *Figyelő* című

*Tímárné Balázsy Ágnes köszöntő beszédét tartja
Ágnes Balázsy-Tímár reading her greeting speech. Fotó: Szelényi Károly*

sorozat, a restaurátorképzés jegyzetei, a *Múzeumi Műtárgyvédő*, a *Magyar Múzeumok Kiadványainak Bibliográfiája*, a magyar, angol és német nyelvű *Tájékoztató az MRMK munkájáról*, a *Magyarországi Céhes Kézműipar Forrásanyagainak Katasztere*) nyomdaköltségét. Ezekhez később csatlakozott a *Múzeum és Közönség*, a *Múzeumok Programja*, a *Múzeumok x. évi adatai és a Sajtófigyelő*. Meg kell jegyezni, hogy ezeket a kiadványokat az MRMK szerkesztésben nem jártas munkatársai állították össze. Főnöknek pedig olyan tehetsége volt az efféle munkákhoz, hogy csak rápillantott egy laptömegre és több méterről kiszúrta a hibákat. Nem véletlen, hogy valamelyik április elsején minden szerkesztési feladattal megvert kolléga egy táblát talált az asztalán „MRMK KÖNNYNAPOK” felirattal.

Kapcsolataink a szocialista országokkal számosak és mintaszerűek voltak, vigyázó szemünket azonban egyre inkább Nyugatra vetettük. Éri István és más kollégák tanulmányútjai sokat lendítettek nemzetközi ismertségünkön. A számos külföldi látogató között üdvözölhettük Harold Plenderleith-et, az ICCROM (a római székhelyű Nemzetközi Restaurátorképző Központ) akkori igazgatóját, akin keresztül ma is tartó, szoros kapcsolatot alakítottunk ki ezzel a nemzetközi intézménnyel.

Ez a „nyitás” csúcsosodott ki a 8–10 napos, UNESCO-támogatással megrendezett, veszprémi nemzetközi konferenciák rendszeres megszervezésében. Az első 1976. július 22-én Fülep Ferenc nyitotta meg és főleg külföldiek tartottak előadásokat. A hetedik, amelyet 1989-ben tartottunk, már 12 magyar előadó lépett fel. Ezek a rendezvények valóban hidat vertek Kelet és Nyugat között a műtárgyvédelmi szakterületen. A vendégek között üdvözölhettünk számos kiemelkedő nyugati és ke-

leti szakembert. Némelyiküket különösen közelről megismerhettük, mert úgy rájuk voltunk állítva, mint a futballisták az ellenség veszélyes játékosára. A magyar résztvevők listája is legalább ilyen illusztris.

Nem áll szándékomban a hét konferencia témaköreit felsorolni. Kötetek tanúskodnak az előadások sokrétűségéről és nemzetközi színvonaláról. Ez is nagyon fontos volt. De még fontosabbak voltak az ismerkedő estek és a búcsúfogadások, az esti énekes ivászatok a VEAB színház pincéjében, a magyar táncok tanítása a színház udvarán, a kirándulások a környéken, az orgonahangversenyek a felsőörsi templomban, a fürdés a Balatonban. Egyetlen résztvevő sem felejt el az egész napos kirándulás végén a megérkezést a Szent György-hegyi borházhoz, amelynek erkélyén Kobzos Kiss Tamás, Kecskés András és társai bortalokkal fogadták a buszból kiszálló és a csillagfényes balatoni tájban gyönyörködő, sokszor a százat is bőven meghaladó tömeget. Persze, hogy ilyen hangulatban minden külföldi résztvevő egész Magyarországot a szívébe zárta.

Jöttek is nagy számban a csere- és ajánlékiadványok az MRMK könyvtárának, az ingyen küldött restaurálási anyagok és eszközök, no meg a meghívások tanfolyamokra, tanulmányutakra. A magyar és külföldi restaurátorok jelentős része köszönheti nemzetközi kapcsolatait és szakmai tudásának fejlődését ezeknek a rendezvényeknek és akkor még nem említettük az itt szövéődött szerelmeket.

Véletlenül sem szeretnék elfelejtezni az 1977-es, szintén Veszprémben tartott Nemzetközi Muzeológiai Szemináriumról, melyen a modern múzeumi kiállítások tartalmi, didaktikai és esztétikai problémái voltak napirenden, 20 országból 45 külföldi és 17 magyar résztvevővel. Az egyetlen

magyar előadónak, Horn Emilnek feledhetetlen sikere volt. De élveztük a Nigériából érkezett magas és jóképű Okpala úr jelenlétét is, akit az egyik vidéki étteremben egy kisfiú titokban megsimogatott, majd megnézte: fekete lett-e a keze?

E rendezvények szervezése során alaposan megkínlódtunk a Főnök minimum 100 pontból álló kívánságainak teljesítésével, miszerint legyen Veszprémben szodavíz a tolmácsoknak (köztük olyan hírességek, mint Lomb Kató), készüljenek idegen nyelvű feliratok a mosdók ajtajaira a női tusolóba betévedő férfi résztvevők által kiváltott sikongatások elkerülésére, stb. A szerepünk a petéből lárva, lárvából báb, bábból lepke kialakulásához hasonlított: először a veszprémi állomáson cipeltük a vendégek bőröndjeit, s ők azt hitték, erre vagyunk alkalmazva. A szállodában és a VEAB színházban már „hostess”-ként találkoztak velünk. Azután az első taktikai megbeszélésen kiderült, hogy mi szervezzük a konferenciát. Ekkora már teljesen összezavarodtak. Amikor pedig, mondjuk a negyedik napon, megtartottuk nagy gonddal elkészített tudományos előadásainkat, mindazok elszégyellték magukat, akik az állomáson borraivalót akartak adni a bőröndcipelésért. Nem tudhatták, amire mi nagyon hamar rájöttünk: aki Éri Istvánal együtt akar dolgozni, annak Jolly Jokernek kell lenni és bármikor bármilyen szerepet ráoszthatnak.

1977-ben, a nemzetközi muzeológiai szeminárium évében Berta István már igazgatóhelyettesként tevékenykedett az MRMK-ban és a Módszertani Osztály keretében irányította azt a társaságot (Kuczka Judit, Eöry Márta és Bodnár Mari), amely folytatta az 1975-ben megkezdett felméréseket immár a múzeumok közművelői és propaganda munkájáról. Szervezték a Múzeum és Iskola, a Didaktikus Múzeum és egyéb mozgalmakat, valamint folyamatosan híradással szolgáltak a múzeumi terület eseményeiről a médiáknak.

1978-ra kiderült, hogy a minisztérium ígéretei a paripára és a pénzre vonatkozóan nem válnak valósággá. A Könyves Kálmán körüli épület feletti rendelkezést, ami előfeltétele lett volna egy igazi Restaurátorképző és Kutató Intézet, illetve egy Módszertani és Dokumentációs Központ kiépítésének, nem az MRMK, hanem a Természettudományi Múzeum kapta meg. Nem intézkedett a minisztérium az épületben lévő, éppen gazdát cserélő iskola termeinek átadásáról sem. Többen lettek az ellendrukkerek, mint a segítők. Éri István azonban nem adta fel. Többé-kevésbé továbbra is ugyanazt a szerepkört szánta az intézetnek, mintha mindazt megkapta volna, amit megtagadtak tőle. Sokaknak nem tetszett ez a feszített munkával járó állapot. Az „elfluktuált” személyek számolásával valahol hatvannál felhagytunk. De jöttek újak, és ment tovább az élet.

Innen kezdve inkább csak felsorolom a legfontosabb eseményeket. Az általános restaurátorok konferenciáit a Munkásmozgalmi Múzeum, a Galéria, a BTM, a Hadtörténeti Múzeum és a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum előadójában, végül a Könyves Kálmán körüli díszteremben tartottuk. Szerveztük a művészrestaurátorok konferenciáit, a múzeumi népművelők, kiállításrendezők, grafikusok és fényképészek továbbképzését.

Rendszeresen megtartottuk az egy hónapos restaurátori alaptanfolyamokat, amelyeket később sikerült egy éves szakképzéssé fejleszteni. Az egyetemi képzés folyamatos terhe mellett megrendeztünk 9 kétéves szakosított restaurátor-tanfolyamot. Fogadtuk a KGST-országok múzeumi konferenciáját, sőt kiállítást is készítettünk rá. Társult tagja lettünk az ICCROM-nak. 1978-ban egy busznyi magyar szakemberrel először jelentünk meg az ICOM Konzerválási Bizottsága Triennáléján Zággrában. Éri István gondoskodott arról, hogy ezután minden Triennálén népes magyar csoport vegyen részt, de legalábbis több cikk jelenjen meg a konferencia kötetében magyar szerzők tollából. Egyébként is presztízs kérdést csinált abból, hogy a fontosabb szakmai konferenciákon néhány magyar restaurátor szakember meglöbögtesse a nemzeti zászlót. Ezzel párhuzamosan persze rengeteg látogatót, ösztöndíjast fogadtunk Nyugatról és Keletről egyaránt.

Szakosztályt alakítottunk a MTESZ Kémikusok Egyesületében és megalakult az Éri István által irányított *Archaeometriai Munkabizottság* az MTA veszprémi szervezetén belül. Egyre rutinosabban működött az intézmény, nagyobb vihart csak az kavart, amikor időnként Gádor Irén titkárnő növényeket locsolt a Főnök szobájában és a készülő 20 nyelvű muzeológiai szótár vagy más hasonló fontosságú kézirat úszott a lecsöpögő vízben. Ízes szóváltásoknak voltunk ilyenkor tanúi.

1982-ben azonban komoly törés állt be az intézmény életében: felső utasításra megvonták függetlenségét és újból a KMI-hez csatolták. Éri István először menekülőre fogta, de végül felvette a harcot a diktatórikusan irányított intézmény vezetőivel. Miután újból felkelt a padlóról, ott folytatta, ahol abbahagyta: újra lettek konferenciák, kidolgozta a restaurátorok besorolásának világos rendszerét és kijárta annak bevezetését. Mi, beosztottak, soha nem lehetünk elég hálásak neki azért, hogy hátával felfogta a vezetők nem mindig okos intézkedéseinek javát, ezért mindennapi munkánkban kevésbé éreztük azok negatív hatást. 1989-ben azután Szatmári Saroltára várt az a feladat, hogy kitessékkelje Éri Istvánt az akkor még egyben tartott csoport éléről.

Azt hiszem észrevehető, hogy a KMI-s időszaknak jóval kevesebbet szenteltem,

mint az MRMK-s időknél. Ennek az a fő oka, hogy az MRMK az építés ideje, egy bizonyos hőskorszak volt, míg a KMI-ben más jellegű nehézségeket kellett legyőznünk. Ebben is nagyon sokan nagyon sokat köszönhetünk Éri Istvánnak. Még azok is, akik más irányban keresték boldogulásuk útját és megváltak a cégtől, elismerik, mennyit tanultak tőle. Mert Éri István ama ritka Főnökfajtába tartozik, aki sokat követel, néha mást, mint amit a delikvens szeretne, de arra is gondot fordít, hogy megtanítsa arra, amit elvár. Hol nyíltan adta oda, hol belecsempészte a marsallbotot a fiatalok zsebébe. Kevés olyan igazgatóról tudok, aki a beérkező folyóiratokat kiszignálja az illető szakterület kutatóira, hogy el ne kerülje a figyelmüket. Ha bajba jutottunk, mindig a mi pártunkon állt és mindig előjött valami olyan ötlettel, amivel megmentette a helyzetet.

Ha vele dolgoztunk és a múzeumi terület problémáiról beszélgettünk, úgy érezhettük, hogy egy repülőről tekintünk le és a magyar helyzetet a világ múzeumi helyzetével való összehasonlításban értékeljük. 20–30 évre előre tekintett és ez a fejűket a napi gondok homokjába dugó átlagember számára fárasztó, nemegyszer polgárpukkasztó volt. De éppen ez volt a vele való munka előnye: soha nem volt unalmas, íztelen, nem süppedtünk mindennapi robotba vagy lógásba és mindannyian számos tapasztalattal gazdagodtunk.

Személyes vallomással zárom. Amikor Éri István 1974-ben megkezdte MRMK-beli működését, már 8 éve az intézmény jogelődjénél dolgoztam. Csipkerózsikálmomból csak az esti egyetemi tanulmányok végzése ébresztett fel időnként. Az új igazgató komoly feladatokkal bízott meg és ezek életre keltek. Nem állítom, hogy nem voltak olyanok, amelyeket nem szerettem, de utólag belátom, ezekre is szükség volt. Nem én voltam az egyetlen, akit megkérdéze nélkül beíratott intenzív nyelvtanfolyamra vagy erőszakkal vett rá, hogy ösztöndíjasként több hónapot töltsön külföldi intézményben, konferenciákon vegyen részt saját költségére. Mindez túlmutat az intézményvezetésen, a nevelés, a jövőre való felkészítés tárgykörébe tartozik, s talán ez az, amiért sokan hálásak lehetünk neki. Köszönjük, Főnök!

Szentlélek Tihamér

A 70 éves Éri István Pulszky Társaság-beli szerepének értékelésekor az utolsó évtizedben végzett munkájáról kell beszélnünk, azokról az eredményekről, amelyek egyesületünket érintik. Hiszen az előttem szólók már idézték mintegy ötven éves tevékenységének korábbi szakaszait és helyszíneit.

Éri azok közé tartozik, kiknek mun-

kássága kétszer-háromszor nagyobb az átlagénál. A célért minden energiát mozgósító egyénisége miatt teljesítménye társaságunknál is a megszokotok többszöröse. E rövid anyagban nem is lehet itteni tevékenységéről teljes képet adni, legfeljebb annak főbb vonalait említhetjük fel.

Kezdjük a Társaság születését megelőző vajúdással. Éri a Múzeumi Hírlevél 1987. június 6-i számában ismerteti a véleményét „Milyen legyen az egyesület” címmel. Emlékeztetünk illik az akkori körülményekre. Ma, tizenkét évvel később, könnyen tehetünk kritikai észrevételeket, de akkor mindannyian még csak kerestük a szerintünk leginkább megfelelő, az új, haladó elvekkel egyező szakmai megoldásokat, formákat. Fontos tény azonban, hogy „első esetben folyt a magyar múzeumügy körében-történetében vita egy országos jellegű szakmai egyesület létrehozásáról”.

Az alakuló társaságnak számos fontos kérdéssel kellett megküzdenie. A meginduló munka egyik alapvető feltétele olyan helyiség biztosítása volt, ahol a vezetőség nyugodtan összejöhetett. Éri István természetes mozdulattal (és nagy önfeláldozással) saját, amúgy is szűk hivatali szobáját ajánlotta fel.

Amikor a titkos választás alapján létrejött ideiglenes választmány 1991. január 28-án a tisztségviselőket megválasztotta, Éri alelnöki tisztet vállalt, míg az 1992. október 28-án már négy évre megbízást kapott választmány (a tagság előzetes jelölése alapján) főtítkárrá választotta. 1996-ban azután elnökké választották.

Az elnökségi munkát megkönnyítette és elősegítette az a baráti hangulat, amely a testület tagjai között kialakult. Közel hatvan éves közszolgálati múlttra visszatekintve mondhatom, hogy itt, az anyországból az ritkaságszámba megy. Gondolhatunk arra a szinte reformkori hangulatra is, amely az 1987-89-es években kialakulóban volt, de teljesen nem írhatjuk ezt a kor javára, hiszen számos ellenpéldát láthattunk, láthatunk múzeumi környezetben is.

Az elnökség tagjainak más területeken is számos elfoglaltsága volt ezekben az években, a szakma szeretete azonban megnyilvánult egyesületi munkájukban is. Említsük meg itt a legkorábbi elnökségi tagokat: Darkó Jenőt, Domonkos Ottót, Éri Istvánt, Kiss Ákost, Matskási Istvánt és e sorok íróját. A címeiket (elnök, főtítkárré, ügyvezető alelnök, alelnök) a beosztások ésszerűségének megfelelően osztottuk el. Hagyjuk azonban a címeiket és a kollektív munkát. Van a Társaság tevékenységének egy olyan területe, ahol Éri István egyértelműen kiemelkedőt alkotott, mégpedig egyénileg. Természetesen a MAGYAR MÚZEUMOK-ról van szó. Az igény egy, a hazai muzeológia tudományos, módszertani, dokumentációs és

egyéb kérdéseivel foglalkozó folyóirat iránt már régebbi keletű. Különböző jószándékú próbálkozások jelezték ezt. De hol a tartalom nem volt igazán megfelelő, hol a külalak sikerült gyengébbre. Nem a korábbi szerkesztők munkájának bírálata ez, hanem leginkább a mindenkor adott kor jellemzője, legfőképpen pedig az anyagi viszonyoké.

A folyóirat kérdésénél meg kell említeni, hogy a társaságot meghaladó, szélesebb összefogásról volt szó. 1995-ös megindításában részt vett a Magyar Múzeumok Szövetsége, anyagilag és erkölcsileg is támogatta a Művelődési és Köznevelési Minisztérium Közgyűjteményi Főosztálya és a Nemzeti Kulturális Alap. Az 1998 végéig megjelent 14 szám kiállításában és tartalmában egyaránt megközelíti a múzeumi terület legjobbjainak oly régóta hangoztatott igényeit.

A MAGYAR MÚZEUMOK 1998. évi 4. számában Éri István beszámol a lap alapításának előzményeiről, a kiadás, szerkesztés tapasztalatairól és kissé a jövő felé vezető út alapjait is ismerteti. Mint főszerkesztő elbűcsűzik, de ismerve őt, tudjuk, hogy munkájával, ismereteivel a jövőben is hozzá fog járulni folyóiratunk eredményes működéséhez.

A Százhalombattán 1998. október 29-én tartott rendkívüli, tisztújító közgyűlésen leköszönt az elnöki tisztről és kérte jelölésének mellőzését is. Egyesületünk, tagjaink megbecsülését, tiszteletét jelzi, hogy a résztvevők közfelkiáltással tiszteletbeli elnökké választották. Ezzel a bizalommal kívánunk neki jó egészséget további munkájához.

Székely Miklós

Hát, kedves István Öcsém, ezt is megértük! Hetven év – pestiesen szólva – nem semmi. És ebből lassan egy negyedszázadot töltesz körünkben, a Tájak-Korok-Múzeumok családjában. Ez sem akármilyen!

1977-ben vezetéssel indult el a mozgalom, egyfajta játékos elemmel: az ország természeti, kulturális értékei látogatását igazoló bélyegzések összegyűjtésével. Ehhez akkor néhány százezer példányban elkészült a „Magyarország látogatható múzeumai, műemlékei, természetvédelmi területei” című térképes kiadvány és milliós nagyságrendben a „Részvételi lap”, amely lebélyegezte akkor bronz, ezüst, illetve arany fokozatot ért, amiért a játékosok jelvényt és ingyenes múzeumi belépésre jogosító igazolványt kaptak. Igen, akkor a közművelődési intézmények örültek a mi mozgalmunknak, partnernek tekintettek bennünket.

Tevékenységünk azóta, az eredeti játékmódot meg-megújítva, újabb elemekkel is bővült. Ilyen a fiatalok számára évről-évre

meghirdetett „Hazai tájakon” elnevezésű játék, az amatőr kutatást serkentő Vándorkönyv-mozgalom, a különféle pályázatok, vetélkedők, a múzeumi és műemléki táborok, a TKM-klubok megszervezése és működtetése. Nem utolsó sorban pedig a TKM-kiskönyvtár 1979-ben történt megindítása, ami szintén az ismeretek terjesztését szolgálta.

A szervező irodában tevékenykedő munkatársaiddal és a szaporodó társadalmi aktívakkal együttműködve hoztuk létre 1985-ben – az első civil szervezetek sorában – a Tájak-Korok-Múzeumok Egyesületet. Ez ma mintegy 10 000 tagot számlál, nem beszélve az országban működő 54 tagsoporról és 18 ifjúsági baráti körrel.

Hús év során éppen ma jutottunk el a 600. kiskönyvtári kötethez, de ez közel hétszázat jelent, hiszen 94 idegennyelvű változat is van már (angol, francia, német, szlovák és török nyelven). Összesen közel 10 millió példány jelent meg.

A negyedszázad nagyszerű eredményeket hozott – sok-sok akadály leküzdésével, fáradságos munkával, gyakran az értetlenség elleni harccal.

Kedves Pista Barátunk!

Kívánok Neked az egyesületi tagság és a szervező iroda munkatársai nevében is további sok erőt és jobb egészséget, hosszú, örömteli életet. Fogadd tőlünk szerény ajándékainkat megemlékezésül, köszönetünk jeléül!

Dercsényi Balázs

Kedves ünnepelt és ünneplők! Kedves István!

Néhány évvel ezelőtti interjúd került a kezembe, amikor a mostani beszélgetésre készültem, s ebben többek között azt mondtad, hogy a TKM szervezésekor „volt olyan célunk is, hogy a múzeumoknak több látogatót szerezzünk, azonban ennél sokkal többet ért az a lelkes országjárás, amely felhívásunk nyomán elindult. Legtöbben maguk is hirdetik a jelmondatot: céltudatosan járni kis hazánkban.”

Nos, ennek a céltudatos országjárásnak köszönhető nem csak a sok tízezer „kulturturista”, de azok a kiadványok is, amelyek az elmúlt jó húsz évben milliós példányszámban megjelentek. Előbb egy címjegyzék és egy térkép, mely nem kevesebbre vállalkozott, mint hogy pontos adatokat, rövid leírást közöljön arról az 1200 múzeumról, műemlékről és természetvédelmi területről, amelyeket a tagságnak megtekintésre ajánlottunk. Ismereteim szerint ez a kiadvány akkor úttörő jellegű volt, ma hiánycikk.

Az útrabocsájtottak nem sokkal később és egyre többször jelezték, hogy szép-szép, amit ajánlunk nekik, de vannak, akik bővebben, alaposabban meg akarnak is-

merkedni azzal, amit láttak, amit éltek és megszerettek, amiről emlékül egy képeslapot vagy egy közérthető kiadványt, lehetőleg zsebben elférőt, s ára tekintetében nem zsebbe vágót, hazavinnének.

Gyors válaszod az volt, hogy a legfontosabb múzeumokról, műemlékekről, természeti értékekről készüljenek olyan füzetek – lehetőleg jónevű szerzőktől, akik nem csak a tudomány kiválóságai, de tudnak úgy írni, hogy mindenki számára érthető legyen –, amelyekben 10-12 fénykép, alaprajz dokumentálja az elmondottakat és izléses, színes borítók vonzzák a kíváncsi szemeket.

És most itt van a hatszázadik. De ahhoz, hogy ezt a zámat és a mögötte megbújó sok milliós példányt reálisan értékelni tudjuk, néhány évtizedet vissza kell mennünk. A II. világháború előtti évekkel nem érdemes foglalkozni, mert – noha jó néhány, elsősorban várakkal, templomokkal foglalkozó önálló kezdeményezésről tudunk – kiadványsorozatról nem beszélhetünk, csupán helyi próbálkozásokról.

Az 1950-es évekből azonban már több olyan sorozatot ismerünk, amelyeknek inspiráló köze volt és van a mi kiadványainkhoz. A városképi és műemléki vizsgálatok 1952-1957 között 74 várost dolgoztak fel, s ezekre, valamint az ez időben megjelenő műemléki topográfiákra épült a Képzőművészeti Alap Kiadó „Műemlékeink” sorozata. Az idősebbek – az ára miatt – „nyolcförintos” sorozatnak nevezték el. Nagyszerű szerzők írták a füzeteket, így Dercsényi Dezső, Genthon István, Héja Miklós, Zakariás G. Sándor, Entz Géza, Ybl Ervin, Zádor Anna. A nagyvárosnyi és a kisvárdai vár bemutatása a Te munkád volt, az előbbi 1959-ből, az utóbbi 1965-ből. Az 1957-ben megindított sorozat 1965-ig hatvanhat műemléket, műemlék-együttest dolgozott fel, de az azt követő tíz évben már alig több, mint tizet. A lelassulás, majd a megszűnés okait most nem érdemes taglalni, csupán annyit kell itt megjegyezni, hogy a 70-es években a Corvina Kiadónál elindult egy újabb sorozat, s a füzetek jobb minőségben és több nyelven (igaz, drágábban is) jelentek meg, tehát konkurenciát jelentettek.

A 70-es évek közepén vákuum keletkezett a népszerűsítő kiadványok terén. A hiány oka nagyon prózai volt: az országos hírvé kiadóknak nem volt üzlet apró füzetekkel bíbelődni, s a kis nyereség miatt a könyvkereskedelem sem kedvelte az olcsó sorozatokat.

Az ebből adódó tanulságok a TKM számára is fontosak voltak: ha az igazi értelemben a nagyközönségnek kívánunk dolgozni, ha azt akarjuk, hogy a kirándulók többségét kitevő diákok és nyugdíjasok megvegyék füzeiteinket, akkor nem a könyvkereskedelem kegyeit kell keresni, hanem elsősorban a helyszíneken kell megoldani a terjesztést. További megszív-

elni valókat is tartogattak a történetek. Véleményem szerint a „Műemlékeink” sorozat bőbeszédűbb volt a szükségesnél, az emberek a „kevesebb több” elv alkalmazását szívesebben látták.

A TKM-sorozat elindításában, a korábbi sorozatok tanulságain túl, sokat jelentett, hogy ismertek voltak azok a szakemberek, akik már letették a névjegyüket a népszerű-tudományos műfajban. Ha az 1979-ben megjelent füzetek szerzőit sorra vesszük (Dercsényi Dezső, Détsy Mihály, Entz Géza, Éri István, Levárdy Ferenc, Kozák Károly és mások), akkor kiderül, hogy őréjük gondoltam az előző mondatomban. Ők voltak azok, akik a huszonöt évvel ezelőtt már megkezdett munka folytatását látták a TKM-kiskönyvtárban.

Az eddig elmondottakból is kitűnik, hogy csak a műemlék-együttesekkel és műemlékekkel kapcsolatos kiadványokról beszélek. Egyrészt azért, mert a szerkesztői, munkahelyi tevékenységem hozzájuk kötődik, másrészt azért, mert a füzetek kétharmad része e körből való. Ez részben örömmel tölt el, mint műemlékest, részben elgondolkoztat, hogy miért van ilyen mostoha helyzetben a múzeumi vonal, a kezdeti lendület után miért torpant meg a természetvédelmi füzetek kiadása.

Befejezésül szólni kell azokról az érdemeikről, amelyek a füzetek okán megilletik Éri Istvánt és csapatát. A csapat alatt nem csak közvetlen munkatársait értem, hanem a Cartographia Kft-t, a Veszprémi Nyomda Rt-t, a B.B. Color Stúdió Kft-t is, tehát a teljes gyártási folyamatot.

Miért népszerű a TKM-kiskönyvtára? A nem szakember azt válaszolja, azért, mert külsejükben hívogatók kiadványaink, a térképek jól használhatók, általában azonos szerkezetben jelenik meg a közérthető és jól dokumentált szöveg.

A szakember azért kedveli a sorozatot, mert van olyan eset, amikor az adott témát itt publikálja először. Más esetben, ha nem az általa művelt szakterületről van szó, itt megbízható információkhoz juthat. (Zárójelben ide kívánczik az az eset is, hogy egy-két szerző hipotézisek közlésére is felhasználta a füzeteket. Az idő nem nekik dolgozott.) Ugyanakkor egyfajta erkölcsi kötelességnek is eleget tesznek a helyreállítások feldolgozói. Arról van szó, hogy a műemlékvédelem kutatásra-helyreállításra használja a közpénzeket, tehát az ott dolgozóknak vagy az intézményeknek be kell számolniuk arról, hogyan sáfárkodtak a rájuk bízott forrásokkal. Ennek a legegyszerűbb módja azoknak a nyelvén, azoknak az épülésére megírni, bemutatni a helyreállításokat, akik finanszírozták.

Amikor megjelent a 100. füzetünk, azt írták Rólád: „tudományos munkásságán túl azért becsülöm, mert nem csak tudja, mit kell megcsinálnia, de végre is hajtja, amibe belefogott”.

Ez így van ma is, a 600. füzet után is. Csak annyit tehetek hozzá, Isten éltesen sokáig, jó erőben, egészségben!

Éri István

Köszönet az élőknek és a holtaknak

Jóllehet az ominózus március 5-én készültem valamiféle válaszra a köszöntők szavaira, gondolva azonban a megjelenetekre, erre – mindnyájunk közös öröme – nem került sor. A magam örömeről csak annyit, hogy ami történt, az felkészületlenül ért és természetesen meghatott. Elérzékenyülten szónokolni viszont kínos – még a hallgatóságnak is az. Amely hallgatóság bizonyára megkönnyebbült és annak örült, hogy a protokoll véget ért. Annál inkább szívesen vállalkoztam az írásban kifejtendő köszönetre. Egyrészt azért, mert így nemcsak a megjelenetek szavait, gesztusait viszonzozhatom, hanem egyúttal levelek íróinak, táviratok fogalmazóinak és telefonálóknak is válaszolhatok: – Köszönöm, hogy gondoltatok rám!

Van azonban a másrészt kifejezésnek is értelme, jelentősége. Ha szóhoz jutottam volna ugyanis, azokra emlékeztem volna, akik erre a pályára „eltereltek”. Akik úgy-ahogy alkalmassá tettek mindarra, amit múzeumi emberként 1952 óta elvégezhettem. Igaz, halott már úgyszólván mindenki, akinek én tartozom köszönettel. Hogy miért, kinek vagyok hálás, az alábbiakból talán kiderül. Az „alábbiak” persze egy kisebb önéletrajzot is jelenthetne. Erre szerencsére – köszöntőimnek hála – jórészt nincs szükség, hely sincs rá, de oka se, hiszen meglehetősen banális esemé-

nyek, történetek füzére alakítja legtöbbször életútját és ezekből már sokat olvashattunk.

Csupán azt szeretném pár szóval jelezni: mi terelte pályafutásom véletlenségeit egy bizonyos irányba? Közlebről 1952-ben az éppen átalakuló Nemzeti Múzeumba, ahol szerencsém volt hat esztendő eltölteni (amely időszakról nem hangzott el ismertető – hiszen itteni volt közvetlen munkatársaim már mind hiányoznak). Azokat említeném, akik ebben a folyamatban, jórészt akaraton és tudtukon kívül közreműködtek. Névvel, névtelenül.

Kisiskolás, majd gimnazista koromban Pécssett ismerkedtem meg először egy régésszel, meg azzal, hogy mi is a régészet? Mégpedig egy hivatalban, ahol szorgalmas vármegyei tisztviselőként, apám kollegájaként működött Dombay János. A megyeháza melletti kis épületben láthattam késő délutánonként gyűjteményét rendezgetni, a szomszédos szobában meg apám túlórázott. Azután egy ízben elvittek egy Pécsvárad melletti ásatása színhelyére is. A szobában a cserepeket bámulhattam, a terepen a szépen nyesett sárgás felszínbe mélyített gödröket, a lelőhelyeket.

Jónéhány év múlva, már az érettségim utáni nyáron együtt nyaraltunk Járdányi-Paulovics Istvánnal. Ő vitt el Bala-tongyörökről Zalavár-Réccskútra, a templomrom már feltárt maradványai meg szemlélésére. Kritikus volt ez a szemle, hiszen szakos kollégája, Radnóti Aladár munkálkodását tekintette meg. Egyéb közönsége nem lévén, nekem fejtette ki: melyek az ásatás fortélyai, eredményei és szakmai hibái, meg az azokból levont téves következtetések. Tanulságos kirándulás volt.

Az ünneplő közönség sorai – Celebrating audience

Fotó: Szelényi Károly

Nem állíthatom, hogy ez a két futó találkozás „eljegyzett volna” a múzeumi világgal. De valamiféle ösztönzést adhatott. Ennek tulajdonítom, hogy 1952 telén, utolsó éves történezhallgatóként nagy örömmel tettem eleget egy néhány napos, a balassagyarmati múzeumba szóló meghívásnak: frissen végzett néprajzos barátom, Pesovár Ernő hívott. A pályaválasztás akkoriban ritkán volt önálló döntés eredménye, az embert „vezényelték”. (Ernőt is előbb Kőszegre, majd Gyarmatra.) Nemigen akaródzott a leendő tanári képesítéssel élni, történelmi ambícióimhoz meg alig láttam fogódzópontot.

Balassagyarmaton persze a tekintélyes muzeológus kollégákat (Manga Jánost és Pataj Pált) alig mertem zavarni munkájukban. Inkább a könyvtárban, raktárakban működő „adattáros bácsik” munkájával ismerkedtem. Ez a néhány, kényszermunkájú volt tisztviselőm, részben megélhetési okokból, méginkább valamiféle szenvedélytől hajtván, éhbéért végezte azt a sziszifuszi munkát, amit a leltározás, a cédulázás, a raktárak rendezése, no meg a teremörzés jelentett. Igazából tőlük kaptam kedvet a múzeumban végezhető munkához. Bámulva a rendteremtő igyekezetüket, szorgalmukat – mint a természetemmel alapvetően ellentétes, de mindig áhított tulajdonságokat.

Azonban nemcsak ezért vagyok nekik hálás. Felhívták a figyelmemet egy közelgő, aktuális és nemcsak Nógrád megyei jelentőségű esemény évfordulójára. Drégely vára elestének, Szondi György halálának 400. évfordulójára. Úgy gondolták, ha már helyben más senki, ez az odatévedt, állítólag középporral foglalkozó történész ébresztgethetne valami hazafist ebből az internacionalista világnézetű közéletben.

Szót fogadtam, szemináriumi dolgozatot gyártottam Sinkovics István professzorhoz „Drégely eleste és a törökök honti hadjárata 1552-ben” címmel. Ennek következtében – miután más alkalmasabb szerző nem akadt – első nyomtatásban megjelent egészoldalas írásművemmel emlékezett meg a Szabad Nép 1952. július 9-én az évfordulóról.

Időközben kezembe akadt a Társadalmi Szemle azévi tavaszi száma, benne Fülep Ferenc főigazgató tanulmánya arról, hogy újszellemtű középkori osztályt kíván a Nemzeti Múzeumban létrehozni olyan fiatal történészek bevonásával, akik majd tüllépnek a tipologizálásban megrekedt, retrográd felfogású régészek módszerein.

Vettem magamnak a bátorságot, egy már elkészült céhtörténeti témájú szakdolgozattal és az ominózus Szabad Nép cikkel felfegyverkezve jelentkeztem. Felvételt is nyertem, mint ötöd-, illetve gyakorlóéves ösztöndíjas tanárjelölt, akit a Múzeumok és Műemlékek Országos Köz-

pontja kikért az egyetemről és szolgálat-tételre a MNM-be osztott be.

Ritka madár voltam, egyetlen nem muzeológus-szakos gyakornok. Nekik természetes volt, hogy az ELTE-ről egy évre idekerültek. Ráadásul, ha kérdezték tőlem, mit keresek itt, szerényen leendő régésznek tituláltam magam. Így ragadt rám „az apróhirdetésen vett régész” elnevezés.

A fenti előzmények után ráadásul munkáskáder hírébe is keveredtem, és megtettek az intézmény első DISZ titkárának. Elképzelhető, hogy milyen gyanakvással fogadott a lepocskondiázott és nemigen kedvelt *Méri István* az osztályára.

Rövid időn belül azonban tisztázódtak az ügyek, így lettem azután *Méri-tanítvány*. Nem volt könnyű ebben az iskolában megmaradni, helytállni. Kár, hogy máig sincs igazából a helyén a középkori régészet metodikájában, az aprómunka precizitásában, számtalan új felismerés alkalmazásában a „Méri-módszer” értékelése. Pedig közvetlen és közvetett módon több generációnyi régész tekintheti magát követőjének.

Hogy jómagam mi mindent sajátítottam el a terepen, a restaurátor műhelyben, a kiállítás-rendezésben és az íróasztal melletti munkában, végetérhetetlen vitákban, egymás kivesezésében, az alig részletezhető. Tanúként is csak nagyon kevés a megidézhető száma. De a legfontosabbnak az együttes munka értelmének, jelentőségének nemcsak az elfogadását, hanem a mindennapi alkalmazását tartom.

A Méri-iskola kényszerítő erővel arra nevelt mindönket, akik a közelébe kerültünk, hogy nem magunknak dolgozunk, hanem közösen valami olyasmért, amit akkoriban még nemigen becsült meg a régész szakma: a középkori régészet elismertetéséért – a történeti kutatás más forrásaival egyenértékű becsületéért. Hogy Magyarországon kik, mikor, mi mindent tettek hozzá, hogyan teljesítették ki, tették interdiszciplinárisá – az már más ügy, tudománytörténet. A magam példájával és emlékezésével csak arra buzdítanék: az 1950-es évek kezdeteit ne felejtsek el *Méri István* nevéhez kötni!

Nem sokat, mindössze hat évet töltöttem a Nemzetiben, annak jórésztét is távol, a terepen. Hiszen, mint minden fiatal, bárhová elküldhető voltam, leletbejelentésekre, abból kifejleszhető leletmentésekre, majd ásatásokra (Kisvárdra, Nagyvázsöny), kiállítások megrendezésére, múzeumigazgatók helyettesítésére, stb. De mindig volt valaki, aki elbírálta, elbírálhatta a munka eredményét, színvonalát: *Méri*. Holott nem is ő volt az osztály vezetője, hanem *László Gyula*, egészen 1957-ig. Őt sem feledhetem ki tanulóveim preceptorai közül, jóllehet sose voltam, lettem – márcsak érdeklődési köröm mássága miatt sem – híve,

tanítványa. Neki két dolgot köszönhetek. Az egyik a kiállításrendezés tudományába, módszertanába, gyakorlatába való bevezetés. A másik: 1956-ban mindenki megkapta a „káderanyagát”. Sok jót senki sem találhatott benne. (Akkoriban ezeket az iratokat az érdekeltek nem ismerhették.) De amit abban *László Gyula* rólam jellemzőként röviden és tömören leírt, azt én betéve megtanultam és időről-időre felismételgettem. Pedig alig volt benne elismerő szó. Hibáim mellett azonban bizonyos képességeimről, alkalmasságomról is értesülhettem. És igyekeztem a jót gyakorolni, a menedzselés kérdéseivel, gyakorlatba való átültetésével foglalkozni.

Több mint három évtized múlva a Professzor Úr 10 éve kéziratban a *Corvinánál* elhelyező *Szept László* könyvét volt módomban – mert elvégre a TKME független kiadóvállalat is – szépen, jól sajtó alá rendezni. A szerkesztés közben sokszor megkérdezte: miért ölk bele ennyi energiát? Sose mondtam meg, most írom le először: egy káderjellemzés miatt, hálából.

Ennyit a tanulóéveimről, elhalt mestereimről. Hálás megemlékezésül akkor, amikor rólam emlékeztek. Köszönet érte élőknek és holtaknak.

Salute to István Éri

The founder-editor of *Magyar Múzeumok*, *István Éri*, has turned 70 in March this year. Pulszky Society, Landscapes-Ages-Museums Association, Museum Directorate of Veszprém County and National Office of Monument Protection organised a friendly reunion on this occasion. The invited speakers, *István Matskási* (President of Pulszky Society), *Tibor Koppány* (expert of monument protection), *Margit Cs. Dax* (museum curator in Veszprém county), *Ágnes Tímár Balázs* (conservation expert and lecturer), *Tihamér Szentlélek* (archaeologist, honorary president of Pulszky Society), *Miklós Székely* (president of Landscapes-Ages-Museums Association) and *Balázs Dercsényi* (expert of monument protection, editor) paid tribute to the nearly fifty years activity performed by *Éri* in several fields. He has done outstanding and excellent work not only as an archaeologist, curator and museum director, but also as a founder and organiser of new professional institutions, civil organisations, international connections and several other things. More than 150 admirers, disciples and friends were present in this meeting, presenting the celebrated and wishing him good health, persistence and a lot of success in the future for the sake of the whole Hungarian cultural and museum life.

Visszatekintés

Vajkai Aurél, a muzeológus néprajztudós

S. Lackovits Emőke

1903. május 14-én született Kolozsvárott, de Kassán nevelkedett. A helybéli Premontrei Gimnáziumban érettségizett, majd orvostanhallgatóként folytatta tanulmányait. 1927-ben orvosdoktori diplomát szerzett, de csak rövid ideig volt gyakorló orvos az angyalföldi elmegyógyintézetben. Ideg- és elmegyógyásztként praktizált, ugyanakkor lélektani kutatásokat is folytatott, amelynek néprajzkutatóként különösen nagy hasznát vette. Egész pályája alatt az emberen keresztül közelítette meg a paraszti társadalmat, az egyént, a különös képességekkel rendelkező személyeket és a közösségeket. A lélektanban jártas kutató szemével figyelte és írta le az ember reakcióit bizonyos jelenségekre, ill. jelenségekkel szemben.

Palotay Gertrúddal való barátsága, majd Györfly Istvánnal, Bátky Zsigmonddal, Viski Károllyal való kapcsolata hamarosan eltérítették a gyógyítástól – pályát módosított, néprajzkutatóvá lett és maradt haláláig.

Nyughatatlan természetű gyermek és ifjú volt. Egy, 1986-ban történt beszélgetésünk alkalmával elmondotta, hogy az egyik paptanár, Sztraka Antal buzdítására kezdett kirándulni 13 esztendő korától: „Így bekerültem a kóborlásba, mászkálásba”. Gyermekként vált szenvedélyévé a fényképezés is, amely azután végigkísérte mozgalmas, színes, gazdag, munkás életét. Visszatekintve életpályájára és életművére, akár eleve elrendelésnek is felfoghatjuk, hogy fiatalon, egy kassai egyházi lapban a gyógyító szentekről jelent meg írása. A múlt, a régiségek iránt rendkívül erős volt érdeklődése. Ugyanakkor, amint elmondotta: csillagász vagy karmester szeretett volna lenni, hisz a zene szenvedélyes szeretete végigkísérte egész életét. Maga is jól hegedült, s talán nem ismert széles körben, hogy Vajkai Aurél kitűnő zenekritikus volt. 800-nál több zenekritikája jelent meg az 1930-as évek második felében. Zenekritikai munkásságával veszprémi néprajzsként sem hagyott fel.

Először 1937-ben érkezett Veszprémbe, Györfly István ajánlására. 1939-ben Keszthelyen néprajzskodott. 1941-ben a Néprajzi Múzeumban, 1942-ben az Erdélyi Tudományos Intézetben dolgozott. 1942–1945-ig a Magyarisztantudományi Intézet tanára volt. 1946–1948-ig pedig a budapesti Tudományegyetem helyettes tanára, ill. a Néptudományi Intézet tanára.

Vajkai Aurél (középen) 1968-ban Debrecenben Gunda Bélával, Ujváry Zoltánnal és Szabadfalvi Józseffel (jobbról balra) Aurél Vajkai (center) in Debrecen, 1968.

1949-ben végleg Veszprém megyében telepedett le. Otthona Balatonalmádi lett, ahova budapesti tartózkodásának esztendeiben, örege is visszavágyott. Ahogy maga mondta: „Nekem Almádiiban kellene lennem, de itt vagyok, beteg vagyok. Nagyon sok gyűjtésem van még, amit fel kellene dolgoznom...” 1950–1965-ig, nyugdíjazásáig, naponta tette meg az utat vonaton Balatonalmádi és Veszprém között. Ezt az időt is kihasználta: útitársaitól adatokat gyűjtött, mindenkitől egy-egy viccet. Így született meg a máig kiadatlan, több mint 5000 viccet tartalmazó gyűjteménye.

Vajkai Aurél életét végigtekintve két fő jellemzője azonnal szembetűnik: egyik a néprajz ügyéhez, a magyar kultúrához és választott szülőföldjéhez való hűsége, másik pedig a látni és láttatni akarás, tudás. Nem túlzás, ha azt állítjuk, hogy Jankó János óta nem volt e térségnek hozzá hasonló fáradhatatlan, sokoldalú kutatója. Sokszínű, mozgalmas élete során 427 tanulmányt, cikket, 69 könyvismertetést, 5 önálló könyvet írt. Tudományos tevékenységére igazán ráillik a széleskörű jelző. Egyaránt érdekelte, vonzotta a tárgyi és a szellemi néprajz – példa rá *Szentgál* két kötete. Ugyanakkor jelentős tudománytörténeti és módszertani munkák is fűződnek nevéhez, sőt, a néprajz egyes

területein úttörő kutatásokat és feldolgozásokat végzett. Munkáit olvasva az a lenyűgöző, hogy érthetően, élvezetesen írt, a kultúrát nem mozaikszerűen, hanem teljességében látta és mutatta be, rávilágítva az összefüggésekre. Közérthetőségére egy nagyon jellemző példa néhai Kovács Károly kövesgyűri juhász esete, akinek egyetlen olvasmánya egész életében Vajkai Aurélnak a Bakonyi Házat bemutató munkája volt. Ronggyá olvasva őrizte az öreg juhász ezt a kiállításvezetőt fekhelyén, párnája alatt.

Kifogyhatatlan munkakedvvel gyűjtötte a néprajz szinte minden területéről az adatokat. Erről tanúskodik páratlan értékű, több tízezernyi cédulaanyaga és több mint harmincezer fényképfelvétele (egy részük a Néprajzi Múzeumban!). Utóbbiak ma már felbecsülhetetlenek, hisz a klasszikusnak mondható, hagyományos paraszttársadalom jellemzőit, a paraszti élet csaknem minden mozzanatát megörökítette a tájjal és településekkel, továbbá a változásokkal, valamint az új jellegzetességekkel együtt.

Munkásságát áttekintve, elmondható, hogy minden tanulmánya, kötete, de kisebb cikkei is elmélyült, alapos terepmunkán és széleskörű szakirodalmi ismereteken nyugszanak. Évente 100–150 napot, azaz 4–5 hónapot töltött el terepen.

Gyűjtötte az emlékezet által megőrzött adatokat, a tárgyakat, figyelt mindenre: a mozdulatokra, a beszédre, a reagálásokra, a kapcsolatokra, amelyek mind-mind bekerültek gyűjtőnaplójába. Ugyanakkor mindent fényképezett is, s az így megörökítetteket maga laborálta a Bakonyi Múzeum pincéjében általa berendezett fotólaboratóriumban. A negatívokat ugyan-csak maga leltározta be.

Végignézte a néprajzi leltárkönyveket, ezekre rúg az általa gyűjtött és nyilván-tartásba vett néprajzi tárgyak száma. Kö-teteket töltenek meg leltározásai. Amint elmondotta, nagyon sok tárgyhoz nem a padlásokon, nem is a házakban, hanem a szemétkben jutott hozzá, amelyek közül a kisebb méretűeket hátizsákba téve maga vitte be a múzeumba.

Sokat és gyakran közlekedett kerékpárral. Elmondható, hogy így járta be az egész országot, Veszprém megyét többször is. Így látogatta sorra a megye valamennyi vízimalmát, sőt, egy alkalommal az olaszországi Velencéig ment el.

Kiváló megfigyelő volt, az árnyalatnyi finomságok, az apró részletek nem sikkadtak el nála. Kitűnő példa erre a nép természetismeretével foglalkozó munkája. Mivel a lélektan és a paraszti életmód oldaláról közelítette meg a kérdést, hangsú-

lyozta, hogy ez nem mérhető természet-tudományos szemlélettel, s így nem is értékelhető ez a természetismeret. A parasztember – megállapítása szerint – eligazodik a természetben, ismereteit azonban kettősség: a valóság ismerete és a babona jellemzi, nem a tapasztalatainak hisz, nem a természeti igazságokat keresi, hanem ezekkel szemben a hagyományt részesíti előnyben. Lélektani megközelítésű megállapításai újszerűen hatottak.

Elsőként írt terjedelmes tanulmányt a paraszti szőlőművelésről, amely munkaeszköztörténeti szempontból is figyelemreméltó. Kiemelkedőek építészeti kutatásai. Alapvizsgálatokat végzett el a kartografikus és funkcionalista elemzésekhez. Úttörő munka volt, s máig kötelező olvasmánya a néprajz szakos egyetemi hallgatóknak *A magyar népi építkezés és lakás kutatása* (1948) c. tanulmánya. A kutatásban és feldolgozásban nem hagyta figyelmen kívül a geográfiai tényezőket sem. Pl. újdonság volt a klimatikus viszonyoknak a lakóház szerkezetével való összefüggésének elemzése. Ugyanakkor feldolgozásaiban a történeti vizsgálatok sem szorultak háttérbe, de jelentősek esztétikai szempontú elemzései is. Különösen jelentős a házbeli élettel foglalkozó tanulmánya. Nemesak az objektummal, az ember

építette környezetével, hajlékkal, hanem az azt használó, benne élő emberrel, családdal is foglalkozott. Kiemelkedő az élő házat vizsgáló munkája és módszertani útmutatása (*Élet a cserszegtomaji házban*, 1948). Népi építészeti kutatásai alapmunkának számítanak a mai napig. Ezekhez kapcsolódnak a szőlőhegyi építkezést bemutató, feltáró, elemző tanulmányai, valamint a megye falvainak műemléki felmérései, amelyeknek adatlapjait a Laczkó Dezső Múzeum Műemléki Adattára őrzi.

Aurél Vajkai, the Ethnographer and Curator

Aurél Vajkai was a doctor by his education but he chose to study ethnography, and worked as a museologist for the Veszprém Museum between 1949 and 1965. He wandered all over the county, collected a great deal of objects, took thousands of photos and published several books. Outstanding achievement of his life work is the ethnographic monography of two volumes on Szentgál. He did pioneer work in the folk architecture, the vine-yarding of smallholders and the folk therapy and devoted attention to the relations of men and his surroundings. Besides his museum work he took active part in the investigation of the historical monuments of the villages in the county. His data sheets are kept in the Veszprém Museum.

Minden a bogarakkal kezdődött...

Hangay György

Nyolc éves koromban kezdtem el bogarakat gyűjteni, s ezen az egy-kettőre szenvedéllyé váló passzió keresztlül hamarosan kitarult előttem a természet csodálatos világa. Mennyi kifürkészni, felfedeznivaló várt rám! A képzelet nem ismer országhatárokat, az öreg Brehm gyönyörű képein keresztül bejártam az egész világot – de leginkább a trópusi vidékeket. A bogarak kedvéért még németül is megtanultam, ugyanis akkoriban a legpraktikusabb határozó könyvek, s általában a legfontosabb bogárirodalom – ami Magyarországra eljutott – mind németül íródott. Dr. Endrődi Sebő bácsi, a tudós bogarász, látván mennyire érdeklődöm a forró égővi állatvilág iránt, azt tanácsolta, specializálódjak a trópusi lemezescsapú bogarak egyik, különösen szép fajokat magába foglaló csoportjára. Mikor megkérdeztem, hogy miért pont ezeket válasszam a tengernyi bogár közül, kérdéssel válaszolt: – Tetszenek? Érzel valamit irántuk? – Hogy tetszettek-e? Rajongtam értük,

ezekért a csodálatosnál csodálatosabb lényekért, melyek megtestesítették számomra a trópus, a távoli tájak egzotikumát, a kalandot!

– Hát akkor ne kérdezd, hogy miért – csak csináld! – mondta Sebő bácsi. Bölcs tanács volt, meg is fogadtam. Jónéhányszor eszembe jutott életem során, mikor választanom kellett a józan ész vagy az idealista lelkesedés jelölte utak között...

Kamaszként bejártam a Természettudományi Múzeum könyvtárába, böngésztem a múlt századbéli, gót betűkkel nyomtatott katalógusokat, bogárleírásokat, s közben álmódoztam, hogy is lesz majd, ha egyszer eljutok oda, ahol ezek a csodalények élnek. Mert hogy egyszer eljutok a trópusokra, abban teljesen biztos voltam, csak abban nem, hogyan és mikor?

De nemcsak a bogarak érdekeltek, hanem minden, ami egzotikus volt: a távoli tájak, emberek, állatok, erdők, hegyek – s a tenger! Ez utóbbi kiváltképpen próbára tette képzelőerőmet, igyekeztem magamnak képet festeni róla; milyen lehet egy akkora víz, melynek túloldali partját nem lehet látni?

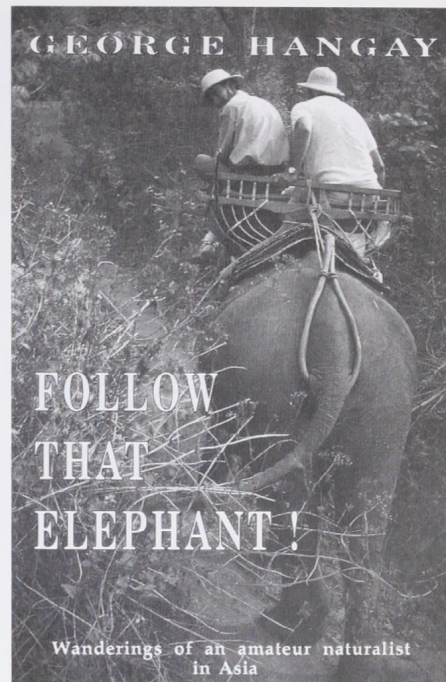
Kittenberger, Széchenyi, Molnár Gábor – hogy csak a legismertebbeket említsem – könyveiből csak úgy árad felém a trópusok varázsa. Bíró Lajos írásai különösen nagy hatással voltak rám. Szinte betéve tudtam sorait, s amikor a múzeumi gyűjteményben megpillanthattam munkájának eredményeit, a csodálatos rovarpéldányokat és egyéb preparátumokat, a néprajzi tárgyakat, a törzsi művészet döbbenetes erejű alkotásait, minden kétséget kizárva tudtam, hogy előbb-utóbb el kell jutnom a trópusokra. Valami azt súgta, hogy talán a legjárhatóbb út számomra az lenne, ha valamelyes gyakorlatra tennék szert az állatpreparálás mesterségében. Ellenállhatatlanul vonzott a gyűjtemények, kitömött állatok örökkévalóságba dermedt vilá-

ga, a múzeum naftalin-illatú atmoszférája. Volt hajlamom és érdeklődésem a képzőművészet iránt is, már kiskoromban rajzolgattam, szobrászkodtam, így hát nem csoda, hogy ezt az utat választottam. Illetve választottam volna, ha a körülmények – no meg az a bizonyos „józan ész” – nem diktáltak volna mást. Így hát, jobb híján, a bogarászás, preparálás, természetbúvárkodás jó pár éven keresztül csak hobbi maradt. Családi körülményeim miatt a kenyérkeresés fontossága háttérbe szorította a tanulást. De azért, amikor csak tehettem, bejártam a Természettudományi Múzeumba, hogy ellessem a preparálás művészetének csínját-bínját az akkor ott dolgozó, rendkívüli tehetséggel megáldott Hüttler Bélától. Dr. Kaszab Zoltán főigazgató úr dolgozószobájában is gyakran megfordultam, hogy bogarászati ügyekben tanácsot, útbaigazítást kérjek tőle.

Egy „szép napon” elhatároztam, elég volt mindebből, és külföldön próbálok szerencsét. Bizony nem is igaz, nem volt ez szép nap. Ronda, locs-pocsos tél volt, 1965. január 25-e, s ahogy távoztamban visszapillantottam a gangon álló, könnyeit visszatartó Édesanyámra, úgy elszorult a szívem, hogy majdnem azon nyomban viszszafordultam. Belém is vésődött ez a kép örökre, ma is, harmincnyégy év távlatából is olyan tisztán látom, mintha csak tegnap lett volna. S szívem ugyanúgy elszorul, mint akkor...

Néhány nehéz év következett, sok szomorúsággal, de ugyanakkor Rejtő Jenő tollára kínálkozó kalandokkal teli. Voltam katona a Németországban állomásozó US Army-ban, pincér Düsseldorfban, expedíciós szakács és állatgyűjtő Panamában – végül is bevándorló lettem Ausztráliában. Feleségem, kinek útlevelét az otthoni hatóságok bevonták, csak öt év múltán tudott utánam jönni.

Mint általában a legtöbb, angolul gyengén beszélő bevándorló, eleinte én is csak fizikai munkával tudtam megélhetésemet biztosítani. Néhány hónapon belül azonban mégis rám mosolygott a szerencse: Sir Edward Hallstrom, a sydney-i állatkert főmecenása jóvoltából ismét állatokkal, preparálással foglalkozhattam. Sir Edward jóságos ember volt, nemcsak az állatokat, az embereket is szerette. Sokat tett úgy Ausztráliáért, mint Új-Guineáért, számos közintézményt és újonnan felfedezett állatfajt neveztek el róla. Volt egy nagy, öreg gyára, ahol ódivatú hűtőszekrényeket gyártottak. Itt parancsba adta, hogy ha valaki bekopog állást keresendő, azt azonnal fel kell venni. Így kerültem én is a Hallstrom hűtőszekrénygyárba. Sir Edwardnak volt egy kis gyűjteménye az állatkertben elpusztult állatokból, ezeket egy nagyon ügyetlen preparátor – Sydneyben akkoriban az egyetlen – készítette ki. Alkalmadtán nem volt nehéz ennek a kétbalkezes mesternek a teljesítményét túl-

szármalnom, így lettem Sir Edward „udvari” preparátora.

Sajnos mecénásom halálával állásom megszűnt, a magam lábára kellett állnom. Amint tehettem, létrehoztam egy állatpreparátori praxist. Nem csak preparálással, hanem zoológiai gyűjtéssel, sőt még prémvadászattal is foglalkoztam. Természetesen a sydney-i The Australian Museum-ban is szerencsét próbáltam, de hasztalan. Akkoriban, a hatvanas években, még meglehetősen ódivatú, rossz értelemben „hagyományos” múzeum volt ez, néptelen, poros kiállításokkal, kevés munkatárssal. Új embert jóformán soha sem vettek fel, legfeljebb csak akkor, ha valaki a régiek közül meghalt vagy nyugdíjba ment. Az, hogy a múzeumba bekerüljek, olyan reménytelennek tűnt, hogy el sem tudtam képzelni. Mégis, 1972-ben sikerült állást kapnom itt mint segédpreparátor. A fizetés olyan alacsony volt, hogy a magánpraxist továbbra is fenn kellett tartanunk, sőt – feleségem, Kati segítségével – ki is bővítettük. Főleg állatpreparálást és biológiai múzeumtechnikát tanítottunk, és a preparáláshoz szükséges kellékeket is forgalmaztuk. Az évek során több mint 200 életnagyságú állatszobrot készítettünk, melyek poliuretán habból készült másolatait tanítványainknak, kollégáinknak árultuk mint kellékeket. Emellett biológiai modelleket, szobrokat is készítettünk.

Ekkor már egyre többet foglalkoztam a képzőművészettel – főként szobrászattal – és néprajzzal is. Múzeumi főállásom számos nagyszerű alkalmat kínált ismereteim bővítésére, mert nemcsak kimondottan zoológiai téren dolgoztam, hanem számos néprajzi témájú kiállítás készítésében és az odavágó terepmunkában is résztvettem. 1981-ben már főpreparátor voltam, s egyre több időt tudtam szakítani a tanulásra. Az entomológia mellett leginkább a törzsi

Biological Museum Methods

Volume 1
Vertebrates

George Hangay
Michael Dingley

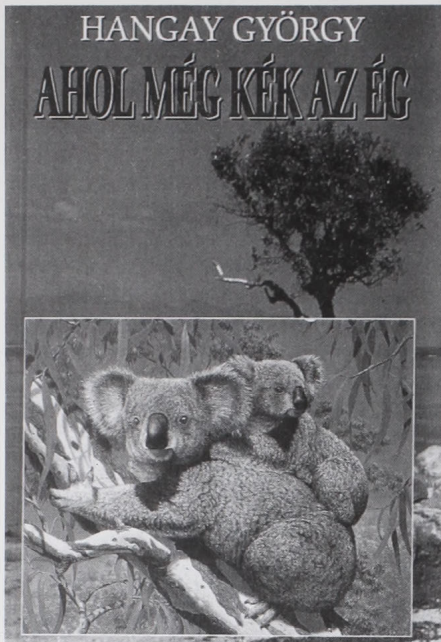
The Australian Museum, Sydney, Australia

ACADEMIC PRESS

(Harcourt Brace Jovanovich, Publishers)

Sydney • Orlando • San Diego • New York
London • Toronto • Montreal • Tokyo

művészet érdekelt, s főként az, hogy milyen hatást gyakorolt az a XX. század modern művészetére. Ez végül is oda vezetett, hogy a Sydney-i Egyetemen vizuális művészetből posztgraduális diplomát szereztem. Ezzel a diplomával már beiratkozhattam a Wollongongi Egyetem Alkotóművészeti Karára, és ott sikeresen megvédtem Master Degree disszertációmát. Úgy éreztem, hogy munkám során nemcsak képzőművészeti képességeimet, hanem természettudományi, néprajzi ismereteimet is gyümölcsöztethetem. 1994-ben mint az Alkotóművészetek Doktora (Doctor of Creative Art) fejeztem be tanulmányaimat. Közben folyt a múzeumi munka, megszakítás nélkül. 22 éves munkásságom során 18 nagy, állandó jellegű – több millió dolláros költségvetésű – kiállítás létrehozásában vettem részt. Szerencsésnek mondhatom magamat, hogy egy olyan intézmény főpreparátora és később projektvezetője voltam, mely alapvető változáson ment át munkásságom alatt. Az egykori poros, elhanyagolt kiállítási termek, melyekben azelőtt alig-alig lézengett egy-két látogató, az 1980-as években már Ausztrália legrangosabb természettudományi kiállításainak nyújtottak otthont. A múzeum megtelt élettel, részesevé vált az iskolai tanításnak, Sydney mindennapi életének.

Számos gyűjtőexpedícióban vettem részt, nem egyszer vezetőként. Keresztülkaszul bejártam Ausztráliát, s Új-Guineában is többször megfordultam. Az Egyesült Államokban a Denveri Természettudományi Múzeumban több hónapos tanulmányutam alkalmával a legnevesebb állapotpreparátorokkal, szobrászokkal dolgozhattam. Megfordultam ugyanítt a magyar származású, világhírű Jónás fivérek preparáló műtermében is, és barátságot kötöttem Joe Kissel, az úgyszintén világhírű preparátorral.

1986-ban megjelent kétkötetes munkánk, a „Biological Museum Methods”, melyet egyik kollégámmal, Michael Dingley-vel írtam. 1987-ben jelent meg első magyar nyelvű könyvem Budapesten a *Tábor-tűzek a Dél Keresztje alatt*, majd 1990-ben a Sydney-ben és Hong Kong-ban kiadott *Follow that elephant!*

Számomra az igazán érdekes múzeum mindig az marad, amelyben sok szép preparátum látható, ahol mesterien készített diorámák kápráztatják el a látogatót, ahol nemcsak tanulni, hanem álmódolni is lehet. Kétségtelen, hogy a mai materialisztikus világban minden múzeumnak fennmaradási, túlélési gondjai vannak. Ma már a múzeumnak „business”-nek is kell lennie. Vajon a kiállításai tömegeket szórakoztató vidámpark-jellegűek legyenek, vagy magas színvonalúak, ismeretterjesztők, tudománytisztelőre nevelők? Lehetséges, hogy ez utóbbiak nem vonzanak annyi látogatót, de egy múzeumnak mégis a legmagasabb igényekhez kell igazodnia. A cél a tanítás, az ismeretterjesztés, a nevelés kell hogy maradjon – nem pedig az üres szórakoztatás.

Munkahelyemen is változott a világ, számomra eljött hát a búcsú ideje, 1994-ben nyugdíjazásomat kértem. A megérdemelt pozíciót átadtam egykori asszisztensemnek, Timothy Ralph-nak, aki 15 éves kora óta dolgozott mellettem, múzeumi munkámat ma ő folytatja. Muzeológiai munkásságom azonban ezzel nem ért véget, inkább többoldalúvá vált. 1994-ben létrehoztuk a Norfolk-szigeti Természettudományi Múzeum madárkiállítását és -gyűjteményét, 1995-ben felújítottuk a Lord Howe sziget múzeumát, új madár- és tengeri gerinctelen kiállításokat készítve. 1996-ban ismét Norfolk-szigeten dolgoztam, ezúttal a sziget rovarfaunáját kutatva és a múzeum számára egy rovarkiállítást készítve. Magánpraxisomban továbbra is aktívan dolgozom. Jelenlegi fő munkám egy, a lakóhelyemhez közeli védett erdő faunafelmérése. Ezt a munkát 2001-ben fogom csak befejezni.

A képzőművészetet is folytatom, 1997-ben életnagyságú szoborcsoportot készítettem egy gorillacsallárról a sydney-i Taronga Zoo számára. A hidegbronz eljárással készült szobrok rendkívül népszerűek, a látogatók szinte kötelességszerűen fényképezgetik magukat velük.

A legkedvesebb elfoglaltságom ma is a bogarászás. Élvezem a gyűjtés és a gyűjtött anyag feldolgozásának minden percét, s bár az entomológiát most is csak amatőr szinten művelem, munkámmal igyekszem a tudományt szolgálni. Gyűjteményem kb. 100 ezer lemezescsapú bogarat tartalmaz. A szakirodalomban csak egy-két tudományos cikk jelzi munkásságomat, de jelenleg készülő könyvem, mely a sydney-i New Holland kiadónál jelenik meg, bővebb ismertetőt ad majd Ausztrália rovar-

világáról. Mindezek után megkérdezhetem magamtól: ausztrállá váltam-e? Nem hiszem, pedig több évet éltem itt, mint Magyarországon. Magyarok maradtunk mindketten – jóllehet az otthoniak néha elmosolyodnak „idegen” kiejtésemen. Még az a szerencse, hogy nem hallják, négy szemközt milyen csúnyán keverjük angollal a magyart! A hazaiakkal igyekszem tartani a kapcsolatot, nemcsak személyes levelezéssel, hanem cikkek, könyvek írásával is. 1998-ban jelent meg az *Ahol még kék az ég* és a *Tábor-tűzek* második kiadása Budapesten, a Dénes Natur Műhely jóvoltából, s most készül a *Kuszkusz kókusz-szal*, mely remélhetőleg idén lát napvilágot. A *Természet* magazinban rendszeresen jelennek meg cikkeim.

„Szívet cserél, ki hazát cserél! Tényleg így van ez? Amikor eljöttem hazulról, még nem tudtam a választ. Ma már tudom.

It Started with the Beetles ...

The author was born on the 3rd of August 1941, in Budapest. From early childhood he had a keen interest in natural history and in art. He began studying entomology and techniques of zoological preparation with autodidactic methods, and with the help of some of the leading Hungarian museologists.

In 1965 he left Hungary and immigrated to Australia. In the beginning he experienced the typical migrant's plight: earning a living with manual labour, and battling for survival and acceptance in a foreign country. His luck changed eventually under the patronage of the philanthropic Sir Edward Hallstrom where he could work as a taxidermist.

After the death of Sir Edward he continued working as a freelance zoological collector and preparator until he gained employment in the Australian Museum in 1972. He worked there until his retirement in 1994, mostly as Chief Preparator and later as Exhibitions Project Manager. During this period the museum had undergone a tremendous change, its entire organisation including its numerous exhibitions and public programmes were restructured and modernised. During his 22 years of service the author had the opportunity to significantly contribute to the creation of 18 permanent galleries, many travelling and temporary exhibitions and public programmes. While his work was focused on preparation and exhibition building, he undertook several projects of various nature ranging from collecting expeditions to public addresses. His work is now continued by his long time junior colleague Mr Timothy Ralph.

Not neglecting his own personal development the author completed his studies, culminating in the Doctorate of Creative Art at the Wollongong University, New South Wales. He has published several books, pamphlets, articles and video presentations in English and Hungarian on museum methods, entomology, popular natural history, art theory, history, travel and anecdotes.

After his retirement he works part-time on various projects: regional museum exhibitions, taxidermy and sculpture, faunal surveys. Occasionally he also lectures Art at the South Queensland and Newcastle Universities, and teaches sculpture locally. Currently he is working on two books: "A Field Guide to Australian Insects" and "Cuscus with Coconuts" – an account of his New Guinean experiences.

A régészet száz éve Veszprém megyében

K. Palágyi Sylvia

Az 1998–1999-es évek jeles évfordulói a veszprémi múzeumnak. 95 éve volt annak, hogy Veszprém vármegye közgyűlése elfogadta Veszprémvármegye múzeumának szervezéséről szóló szabályrendeletét, és 95 éve lesz november 6-án annak, hogy a vármegyeháza II. emeleti 7 termében megnyílt a múzeum első kiállítása. Ugyancsak 95 év telt el azóta, hogy a múzeumi kiállítás megnyitásának napján előkerültek a balácai római kori villagazdaság területén az első falmaradványok és falfestménytöredékek. Bár a veszprémi múzeumok 193 600 darabból álló régészeti gyűjteményének csak kb. 1/3-át alkotják a Balácán feltárt, már beletárolt leletek, a mozaikok, falfestmények, apróbb leletek nagyszerűségének az első két múzeumigazgató, Laczkó Dezső és Rhé Gyula olyannyira tudatában volt, hogy múzeumépítésre, majd a már szűknek bizonyult épület bővítésére vonatkozó elképzeléseiket nagymértékben meghatározta a balácai leletek méltó elhelyezésének igénye.

Az 1906–1909 közötti, majd megszakításokkal 1926-ig tartó ásatások leletanyagának elhelyezésére már 1911-ben felvetődött, hogy a Csomay Kálmán építőmesterrel tervezetett, klasszicizáló stílusú fő- és két mozaik elhelyezésére alkalmas melléképület kellene a Püspökkertben felépíteni. Ez az elképzelés éppen úgy nem valósult meg, mint az 1932-ből származó múzeumbővítési terv. Laczkó Dezső 1 000 koronás felajánlásával „Római pavillon alap”-ot hozott létre. E kezdeményezést elmosta a II. világháború.

Az 1999. év Balácának is ünnepe. 15 éve nyílt meg az 1976-ban újrainduló ásatások első eredményeit bemutató kiállítás és a romkert. S bár 1906-ban is tudatában voltak annak, hogy a balácai leletekkel a múzeum tudományos értéke nem remélt mérvben emelkedett, szisztematikusan törekedtek a gyűjtemény más irányú gyarapítására is. Már 1906-ban a Veszprémvármegyei Múzeum Egyesület első ízben megjelenő titkári jelentésében beszámolnak a veszprémi bronzkori urnatemető feltárájáról, Nagyvázsony vidékén, Zirc, Bakonyréde, Csesznek, Dudar környékén tett gyűjtőutakról, így a 22 400 db-os múzeumi gyűjteményből 14 100 db a Régiségtárhoz tartozott.

A régészeti gyűjtemény alapját a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének közvetítésével a veszprémi múzeumnak juttatott Mihálydy István bakony-

szentlászlói plébános, elsősorban őskori kőemlékekből álló gyűjteménye alkotta, amelyet Fillinger Antal 1220 db-os régészeti gyűjteményével egészítettek ki.

Veszprém vármegye alispánja 1903-ban előírta a polgármestereknek és a jegyzőknek a múzeumügy támogatását, az alábbi kérdőpontok alapján:

„I. Melyek a község határában a dülő nevek?

II. Találtattak-e a határban s melyik határban, melyik dülőben régi porladozó edény töredékek, tűzkő darabok, csiszolt kőeszközök (melyeket a nép babonás czélokra használ, s »istennyila« vagy »lánczos menykő«, »Donnerkeil« nevezet alatt ismeretesek), bronz, vastárgyak, vagy egyéb régiségek?

III. Találtattak-e a határban emberi csontok vagy csontvázak? Ez utóbbiak minő helyzetben (nyújtott, ülő, guggoló, vagy összezugorított helyzetben) és minő irányban feküdtek? Voltak-e edények, vas, bronz, vagy kőtárgyak mellette?

IV. Találtattak-e a földben csoportosan elhelyezett s égetett csontdarabkákat tartalmazó edények (urnatemetők)?

V. Vannak-e a határban csoportosan található alacsony halmok vagy dombok (hullaégetési sírok)?

VI. Vannak-e a környék hegyein vagy dombjain mesterséges bevágásokkal átalakított földerdőtítmények, melyek gyakran »pogányvár«, »apavár«, »leányvár«, »török-sáncz«, »várkö« s más hasonló nevek alatt ismeretesek s az azokhoz vezető utak pedig »vaskapu« vagy »demir kapu« nevet viselnek? Ez őskori föld erődítményeken minő régiségeket találtak eddig?

VII. Találtak-e a határban feltűnő nagyságú, négyszögű téglák vagy ugyanilyen téglákból rakott s háztető alakúan fedett sírládák, s minő tartalommal?

VIII. Van-e a község határában valami várom s mi a neve?

IX. Van-e a község birtokában valami régiség, ...régí pénz...?

XV. Foglalkozik-e valaki a községben ilyen régi tárgyak gyűjtésével, akivel a vármegyei múzeum érdekében érintkezésbe lehetne lépni s hogy hívják az illetőt?

XVI. A község előljárósága véleménye szerint érdemes volna-e a község határában ásatásokat rendezni s mely részen?”

A kérdéseket felhasználták 1962-ben, amikor megkezdődtek a Magyarország Régészeti Topográfiája Veszprém megyét felölelő, 1966–1972 között megjelent első négy kötetének előkészítő munkái.

A beérkezett leleteket 1903-tól kezdve Szerzeményi naplóba vezették be, majd hamarosan megnyitották a múzeum régészeti kataszterét is, a leletek, régészeti megfigyelések falvankénti nyilvántartására. A topográfiai adatokat 1911-től kezdve 1:25 000 méretarányú térképre is rávezették.

A régészeti feladatokat 1933-ig, Nagy László veszprémi munkába állásáig a múzeumigazgató, Laczkó Dezső és az igazgatói székben őt 1932-ben követő hűséges munkatárs, Rhé Gyula látta el.

Az 1960-as évektől régész gyarapítja a régészeti gyűjteményt.

Laczkó Dezső és Rhé Gyula korán felismerték a középső bronzkori mészbetétes kultúra Veszprém környéki sajátosságait. Az állatalakokkal, állatfejekkel díszített urnák vaszari és somlóvásárhelyi koravaskori halomsírok sírdombjaiból származnak. Jutas általában 800–1000 sírt magába foglaló avar temetőjéről ismert a szakemberek és a múzeumlátogatók számára, pedig kelta sírleleteiről és a major közeli kőzép-kori templomának maradványairól sem szabad elfelejtenünk.

A vármegyei múzeum megalakulása utáni első ásatást Rhé Gyula vezette a gyulafirátót-pogányteleki római kori villa területén. Kartonra ragasztott, felfüggeszthető épület-alaprajzai és összefoglaló áb-

Római kori emlékek a Tihanyi Apátság refektóriumában
Roman objects in the refectory of Tihany Abbey

rái jól szemléltették feltárásának eredményeit, ő végezte a várpalotai langobard temető feltárását 1933-ban, vejeével Nagy Lászlóval együtt. Az ő feladata volt a nagy elődök törekvéseit, a gyűjtő, megőrző, közvétező szándékot folytatni, méltó lenni ehhez az örökséghez, megőrizni a háborús évek alatt is ezt az örökséget.

A közelgő millennium előtt nem felejtkezhetünk el a múzeumnak azokról az ásatásairól sem, amelyek során a 20-as, 30-as években a veszprémi Sashegyen és a Madách utcában honfoglalás kor-kora középkori sírok, a Nándortelepen vasolvasztókemencék kerültek elő, s sikerült felmérni Papkeszi-Kalaposvártető földvárát. Ugyan-

csak a 30-as években kutatták a veszprémvölgyi kolostort, a Margit-romokat (Szt. Katalinnak védelmébe ajánlott domonkos kolostort), valamint a román kori előzményekből bővített, gótikus szentélyű veszprémi Szt. Miklós templomot.

Az ásatások mellett 1930-ban kiépítették a területi régészeti „konzulok” hálózatát, a földmunkák során vagy más módon véletlenül előkerülő leletek bejelentésére.

Nagy Lászlónak (aki elsősorban őskori érdeklődésű volt), köszönhetjük Szentkirályzabadjja-Romkút római épületeit és az ő igazgatósága alatt (1936–1949) kezdtek meg a veszprémvölgyi apácakolostor kutatását.

A korabronzkori ún. Zóki-kultúra mészbetétes tájjai Nemesvámos határából
Bronze Age dishes from Nemesvámos
Fotó: Nagyvári Ildikó

A II. világháború utáni első eszközleleteket 1951-ben találták meg a lovasi őskori festékbányában, a földmunkák a balatonaligai római kori bennszülött telepen is sürgős beavatkozást tettek szükségessé.

1951-re már állt az új állandó múzeumi kiállítás. 1953-ban megkezdődött máig használt nyilvántartási rendszerére alapozott gyűjteményi újraeltározás.

Az 50-es és 60-as években az átfogó program keretében zajló, a Balaton-környéki, Balaton-felvidéki középkori templom- és várásatások nemcsak lelet-elhelyezési gondokkal jártak, hanem a helyreállított műemlékek szakfelügyeletének és gondozásának kérdését is felvetették: feltárták a nagyvásonyi várat, a Pálos kolostort, a Szt. István templomot, Csepely középkori templomát, a kővágóórsi és a dörgicsei templomokat.

Ma a Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóságnak három nagyobb régészeti kutatási programja van:

- A Szentgál-Tűzköveshegy környékének újkőkori településszerkezete.

- A balácai római kori földbirtok-központ ásatási-feldolgozási-bemutatói programja.

- A lesencetomaji népvándorlás-kori Keszthely-kultúrák temető teljes feltárása és feldolgozása.

Hiányoznak a régészeti „konzulok”, akik körzetükben egyetlen egy leletet sem engednék elkallódní, még akkor sem, ha manapság törvényekkel sem lehet hathatósan óvni nemzeti értékeinket. A Veszprém megyei régészeti topográfia megjelent négy köteté ezért válhatott némely esetben tudományos, történeti tanulmányokat elősegítő kézikönyv helyett rablásatók útmutató információs anyagává.

Az egykori megyeháza szobái, az 1925-ben megnyílt új múzeum terméi alkalmassak voltak a különböző korú és különböző téma szerint válogatott anyag bemutatására, az újságok pedig a figyelemfelhívás, a tudományos-népszerűsítő értelmezés színterei voltak.

A Veszprémvármegyei Múzeum és Könyvtár jelentéseinek irodalmi mellékleteiben tudományos igényű értekezéseket jelentettek meg, ugyanakkor a Veszprém megyei eredményekről az országos szakkiadványok is többször hírt adtak. Önálló kötetben látott napvilágot a balácai ásatások első nagyobb összefoglalása 1912-ben, a jutasi és ösküi avar temető publikációját pedig 1931-ben adták ki Prágában.

A korábbi törekvések szellemének felújítását megelőzve már a múzeumok tanácsai kezelésbe adását követő évben megjelent *Éri István* szerkesztésében a Veszprém Megyei Múzeumok Közleményeinek első kötete. A sorozat helyét kívánt adni a Balaton-környék és a Bakony-vidék régészeti tárgyi és dokumentatív anyagát feldolgozó publikációknak is. A nagydeáni larariummal foglalkozó 1963-as egyik első cikké-

nek ezt a címet is adhatnánk: Hogyan jutott egy római leletegyüttes magyar nemesi címhez egy magyarul nem is tudó szeszgyárost és nagybérlőt? A bronz Apollo és Lar szoborból, két mécsesből, egy kannából és egy tálból álló háziszentélyt 1906-ban találták Nagydém határában. A kezdetben letétként őrzött tárgyak csak 1914-ben kerültek véglegesen a múzeum tulajdonába. Ára a család Széphelyi nemesi előneve volt. A nagydémi lararium kalandos sorsa ezzel nem ért véget. Legutoljára rendőri kísérettel Zürichből érkezett haza, ahová illetéktelen kezek juttatták és ahol továbbadni – jól ismertsége miatt – nem tudták.

Kisbronzaink, langobard és avar övvereteink, fibuláink gyakran szerepelnek honi és külföldi kiállításokon.

A Veszprém megyei ill. a pannoniai halomsíros- és kocsitemetkezések római birodalmi összefüggéseinek érzékeltetésére a bulgáriai Kjusztendilből, az antik

Rhé Gyula Nagy Lászlóval a várpalotai langobard temető ásatásán
Gyula Rhé in the excavation of the langobard burial in Várpalota

Pautaliából kiállítást fogadtunk Tihanyban. 1996-ban pedig Grazból, Bécsből, Eisenstadtból (Kismartonból) érkező tárgyi ill. angol, belga, német, bolgár dokumentatív anyagot építettünk „Párhuzamok és különbözőségek” című veszprémi kiállításunkba.

Saját régészeti kiállításaink közül megemlíthető a Szentgál-Tűzköveshegy vonzaskörzete újkőkori kutatását bemutató tárlat, a Baláca állandó kiállítása nyaranként, a „Kard és kereszt” című, a honfoglalás 1100 éves évfordulójára rendezett kiállítás, Rhé Gyula és Vetési Albert emlékkiállítása, az éves újszerzeményi kiállítások. Emellett számos időszakos kiállítást rendezünk. Az 1904, 1925, 1951, 1958, 1968, 1985-ös évszámok a veszprémi múzeum állandó kiállításai megnyitásának éve. 1925-től kezdve színhelyük az új múzeum volt, ahol különböző szinteken, az előcsarnoktól a II. emelettel bezáróan kaptak helyet.

A tihanyi bencés kolostor állami tulajdonbavétele után 1960-ban rendeztek először múzeumi anyagból kiállítást. A veszprémi múzeum faragott kőanyagának egy részét először a földszinti refektóriumban, majd 1966-ban, a jobban megfelelő, pincéből kialakított lapidáriumban mutatták be. Első termeibe római kori építészeti tagozatok, oltárok, síremlékek kerültek, hátsó termeibe pedig Veszprém megyei kolostorok, falusi templomok román kori és gótikus faragványaiából összeállított részrekonstrukciók, posztamensekre állított vagy falba épített részletek készültek. A hely szelleme megkívánta az igényes bemutatást. A kiválasztott téma sem volt idegen a helytől. A pogány oltárok annak a vallásosságnak és istenkeresésnek tárgyasult emlékei, amelyről Szt. Pál apostol is megemlékezett az athéni Areioszpagoszon mondott beszédében, és amelyet szavaival átformálni akart. Ezekből a pogány közösségekből szakadtak ki egyébként azok a pannoniai csoportok, amelyek egyike a Balaton-felvidéken a veszprémi múzeumban kiállított Krisztus-monogramos téglával fejezte ki hitét vörös homokkő oszlopokkal díszített villájának erre a célra átalakított egyik helyiségében.

A veszprémi múzeumok régészeti gyűjteménye a II. világháború óta talán most van a legrosszabb helyzetben. Megtelt a régészeti leletek tárolására amúgy sem alkalmas raktári helység és a különböző kiállításokon, átmeneti raktárakban őrzött emlékek új elhelyezést, bemutatást igényelnek.

Nagy nevű elődeink optimizmusa, tenniakarása, eredményei nekünk sem engedhetik meg a pesszimiztikus hangvételt. Bízunk kell abban a jövőben, amely valóban felismeri nemzeti értékeink védelmének fontosságát és szükségességét,

Balatonakali-Ságpusztá,
középkori lakóház az 1969-es feltárás idején
Medieval house in the 1969 excavation
Fotó: Palágyi Sylvia

valóban úgy akarja formálni ebben az anyagelvű világban a köztudatot, a közízlést, hogy ne csak szólam legyen: múlt nélkül nincs jövő, de mondhatjuk eleinkkel így is: historia est magister vitae!

Lásd még – See also:
KÉPMELLÉKLET I.

Hundred Years of Archaeological Work in Veszprém County

The museums of Veszprém county celebrated several anniversaries in 1998-1999. The County Museum was founded in 1903, the first exhibition opened in 1904, the first finds from Baláca came to light in 1904, the exhibition of the open-air site is available to the public since 1984. The four volumes of the Archaeological Topography of Hungary were published between 1966 and 1977 (they covered the total territory of Veszprém County), they proved the abundance of the site as a result of the geographical circumstances, the climate and commercial roads which inspired people to settle here.

The importance and historical role of Veszprém County was early recognised. This recognition led to the foundation of the museum and encouraged the first two directors, Dezső Laczkó and Gyula Rhé, to collect the finds and arrange excavations, to write scientific and educational articles and to erect a building for the museum.

The archaeological collection has always been the biggest of the museum. It consisted of 14,100 inventorised objects in the second year upon the foundation, of 34,054 in 1906: 59,982 in 1930 and contains 193,600 objects today.

The first excavations were arranged to obtain thorough knowledge, e.g. Bronze Age cemeteries were found in Veszprém and Királyszentistván, tumuli in Vaszar and Somlóvásárhely, Celtic graves on the territory of the Jutas, Roman age villas in Baláca (1906-1926) and Gyulafirátót (1903-1904), a Roman age cemetery in Tóthvázsony, Langobard graves in Várpalota, Avar cemeteries in Jutas and Öskü, graves from the period of the Hungarian Conquest in Veszprém and an early medieval monastery also in Veszprém.

After World War II the collection and the archives were enriched through the planned and rescue excavations.

The biggest venture of the 50s and 60s was the research of medieval churches, monasteries and castles in the Upper Balaton area: the castle of Nagyvázsony, the Pauline monastery, the St. Stephen Church, the ruin of the medieval church of Csepely and the churches of Kővágóórs and Dörgicse were excavated.

The Museum Directorate of Veszprém County has three significant programmes today:

- the Neolithic settlement structure of the area of Szentgál-Tűzköveshegy;
- the excavation – research – presentation of the Roman age villa site in Baláca;
- the total excavation and study of the Keszthely culture cemetery of the Migration period in Lesencetomaj.

Apart from the programmes which take several years the archaeologists of the museum go on with their work and are preparing an exhibiton for the jubilee, the Millenium of the foundation of the state.

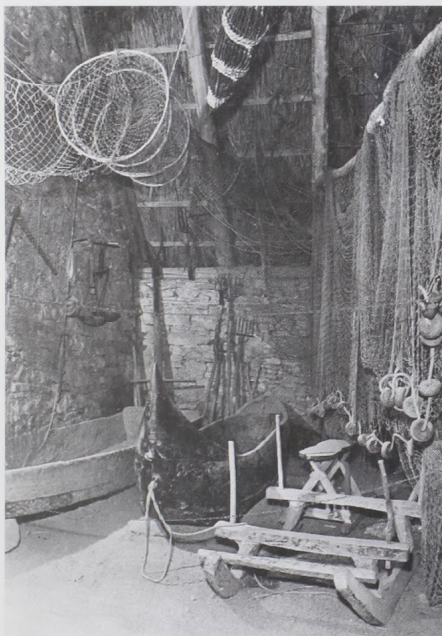
Néprajzi gyűjtemények és a néprajzkutatás Veszprém megyében

S. Lackovits Emőke

„Egy múzeum léte a műtárgyakkal való kapcsolaton alapul, azonban mégsem tárgyak halma, hanem összekötő kapocs a történelmi hagyományok és a jelen közötti.”

(L. Binni 1986.)

Veszprém, a múzeumalapítás 1873-ban megfogalmazott gondolatában az önálló néprajzi gyűjtemény létrehozásának terve még nem kapott helyet. Az 1903-ban megalakult vármegyei múzeum öt osztályra tagolódott, ahol a néprajz az ötödik osztályba került az iparral és a szépművészettel együtt. A törzsanyagban (2500 db-os Mihály-gyűjtemény) a néprajzot csupán csak néhány tárgy képviselte. Ez volt a korabeli általános dunántúli helyzetkép, amely alól csak Sopron jelentett kivételt. 1905-ben a 22 400 db-os gyűjteményből már 300 db néprajzi tárgy volt. Tulajdonképpen ezek a kis gyűjtések vetették meg a néprajzi gyűjtemény alapjait, amit az 1930-as évektől tudatos, tematikus tárgygyűjtésekkel hivatásos néprajzkutatók gyarapítottak, rendszereztek.

A tihanyi halászcéh-ház részlete
Detail of the fisherman guild house

A korai időket vizsgálva, 1908–1911 között tapasztalható a legfigyelemreméltóbb gyűjteménygyarapítás: 263, 287, 353 db tárggyal. A helyhiány, a múzeumépület átadásának késlekedése, a háborús esztendő, 1919 félelemmel teli időszaka nem kedvezett a gyűjteményi anyag számbeli növelésének sem, mindössze 30–50 db tárgy került be esztendőnként, kimagaslónak mondható 1911, 74 db-os növekedésével.

1932-vel, Nagy Lászlónak a múzeumba kerülésével új korszak vette kezdetét. 1935-ben Magyarország egyik első szabadtéri néprajzi kiállítása nyílt meg a Bakonyi Házzal. A kiállítási célokat szolgáló és a térség köépítkezését egyszerre reprezentáló épületet egy öcsi kismemesi lakóház mintájára, de megnagyobbított méretekkel építettek fel. A három osztatú épület konyhája és első szobája a múlt század végi kismemesi házbelsőt mutatta be, míg hátsó szobájában csutorásműhely kapott helyet. 1937-ben prágai muzeológusok is érdeklődtek az új létesítmény iránt.

Előzőleg, 1925-ben „A Bakony és Balatonfelvidék természeti viszonyai és emberi kultúrája” címmel Viski Károly rendezett itt kiállítást. Ezt követően, 1935-ben figyelemreméltó eredményt hozó gyűjtéssel összekapcsolt népművészeti kiállítást nyitottak meg. Ez időben rakta le Nagy László a néprajzi fényképtár alapjait, nagy súlyt helyezve a rendszeres néprajzi fényképezésre, amely munkában Vajkai Aurél követte őt.

1937–1942 között koncepciózus, jól kidolgozott néprajzi gyűjteménygyarapítás indult meg Vajkai Aurél, Herkely Károly, Morvay Péter tevékenysége nyomán. Vajkai Aurél és Nagy László 1937-ben megkezdtek a gyűjtemény katalogizálását a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztálya által kidolgozott elvek szerint. A tárgyleírások mellé fényképet és magyar-rajzot is elhelyeztek. 1944-ig 741 db tárgyat és 174 db céhes tárgyat katalogizáltak. Eredménye a mai napig kiválóan használható ún. képes leltárkönyv a következő tárgycsoportokkal: pásztorkodás-állattartás, halászat-vadászat, gazdálkodás, bútör, szövés-fonás, cserepek, zene, gyermekjáték, hagyomány tárgyai.

1935-ben maga az igazgató, Rhé Gyula szorgalmazta a néprajzi tárgygyűjtést: „Különösen nagy súlyt kell fektetni a néprajzi anyag gyűjtésére, amely a vármegye területén eltűnőben van”.

1938-ban raktárt kapott a gyűjtemény, átrendezték a néprajzi kiállítást. Az 1427 db tárgyat számláló fényképes szakkatalógus naprakész volt. Ekkor került a gyűjteménybe a gazdag, fényképsorozatokkal, írásos anyaggal dokumentált, egyedülállóan jelentős céhtörténeti együttes, amely az esztendőnként kisebb mértékben ugyan, de tovább bővült.

1939-ben a térség szőlőművelését mutatták be kiállítás keretében. 1940–1942 között eredményes és jelentős tárgygyűjtést végeztek Szentgálon, Szentkirályszabadján, Nemesvámoson, Öcsön, Dudaron, Nagyvázsonyban és környékén. Az ezidőtájt megindult Veszprém Vármegyei Füzetek c. sorozat hatodik, 1941-ben

megjelent kötete a néprajzi gyűjteményt, kiállítást és a Bakonyi Házat mutatta be.

1944-ben 19 ládába csomagolták be a néprajzi tárgyakat, amelyeknek egy részét 1945-ben a háború viharai megrongálták. A gyűjtemény újra csak 1948-tól vált hozzáférhetővé. Ekkorra a Bakonyi Házat is elhagyta két, előzőleg kibombázott és ide betelepült lakója.

1950–1952 között, az ideológiai harc közepette nem maradt sok idő a néprajzi gyűjtemény gyarapítására. 1952–1956 között azonban már évi 300–1000 db tárggyal növekedett a gyűjtemény, s vele párhuzamosan folyt a nyilvántartás. 1956-ban már 3188 db-os gyarapodást rögzített Vajkai Aurél, amelyet 1700 db-os fényképgyűjtemény egészített ki (falupecsétekből 312 db).

A néprajzi gyűjtemény történetében rendkívül jelentős volt a szabadtéri néprajzi kiállítások megnyitása, amelyeket intenzív tematikus tárgygyűjtés előzött meg. Az egyedi tárgyak, kisebb együttesek mellett már teljes háztartási eszközkészletek is bekerültek. 1966-ban Tihanyban, 1967-ben Nagyvázsonyban, 1969-ben Bakonybélben folyt tárgygyűjtés, mintegy 1100 db-al (200+500+400) gyarapítva a gyűjteményt. Ezek, a több neves néprajzos (Égető Melinda, Balassa M. Iván, Kósa László, Gráfik Imre, Erdélyi Zoltán) által gyűjtött tárgye gyűjtések háztartásrekonstrukcióra is alkalmasak voltak.

1966-ban nyílt meg Tihanyban az utolsó halászcéh, a Disznósi céh házából (1850 körül épült) létrehozott kiállítás. A füstös konyhában a legrégebbi kemencetípus, a kőből, sárból épített csonkakúp alakú padkás kemence és katlan látható, míg sarkosan elrendezett szobája a helyi lakáskultúráról ad képet. A fészerben balatoni halászeszközök és bödönhajó kaptak helyet. A kiállítás együttes másik része a parasztagazda háza az előző szomszédságában, amely az egyik legrégebbi tihanyi épület (a XVIII. század végén épült, a XIX. század első és második felében átalakították), zárt füstelvezetésű konyhával, tisztaszobával, valamint a tornácból létrehozott oldalszobával és kamrával.

1967-ben Nagyvázsonyban nyílt meg egy 1825-ben épült lakóházban az a kiállítás, amely nemcsak múlt századi lakásbelsőt, hanem korabeli céhemlékekkel a nagyvázsonyi céhek történetét is bemutatta. A lakóépület hátsó szobájában dolgozott az utolsó nagyvázsonyi takácsmester, Szauer Ágoston. A telken álló, egykori istállóban kapott helyet a rézműves műhely, amely igazi ritkaság. Az utolsó nagyvázsonyi rézműves mester, egy régi rézműves dinasztia tagja, Pintér Rudolf teljes szerzői készlete ide került.

1969-ben Bakonybélben, a múlt század végén épült azonos telken álló két házban nyílt meg a kiállítás. Az egyik épületben egy század eleji, helyi, két generáció által lakott ház eltérő jellegzetességekkel rendelkező lakásbelsője volt látható, míg a másikban lévő kiállítás a helybéli specialitásnak, a favilla készítése történetének, munkafolyamatának és szerszámainak adott helyet. Az itt készült favillák nemcsak a Kárpát-medencébe, hanem a Balkánra is eljutottak. Sajnálatos tény, hogy mára már ez a kiállítás nem létezik, de nem a múzeum hibájából.

Az erőteljesen folyó, kiterjedt tárgygyűjtést ez időtől már csak a leltárkönyvi bejelentés tudta követni. A fényképes tárgyleíró kártyák készítése elmaradt. Ezt a hiányosságot csak a közben – 1990-es évek – megkezdett és jól haladó számítógépes nyilvántartás tudja majd napra-készre hozva korrigálni.

Az 1970-es évektől azokon a területeken, amelyek tárgygyűjtésekkel nem képviseltették magukat még a néprajzi gyűjteményben, tudatos, tematikus gyűjteménygyarapítás kezdődött. Így jött létre a 11 db-os gyermekjáték gyűjteményből 1979–1980-ban a 335 db-os együttes, kiegészítve 68 db gyermekviselési textilával, valamint a közel 1000 db-os szakrális gyűjtemény az 1990-es évek közepére. (Mindkét gyűjtemény létrehozása jelen sorok írójához kötődik). 1977-ben került be Nemesvámosról a 430 db-os textilgyűjtemény, 1978-ban Bakonyzúcsról egy 93 db-os gazdálkodási együttes, Bándról a Lontai család 400 db-os háztartása és Gyulafirátótról egy 150 db-os használati eszközkészlet. 1980–1983 között Jásdról a Kallócz-malom háztartásának tárgygyűjtése (200 db), Takácsiból pedig egy takácsmester lakóházának felszerelése (150 db), míg Városlódról, Tótvázsonyból, Vöröstoról, Magyarpolányból, Márkóról német, Öskürről, Szápárról szlovák viseletgyűjtés megvásárlására nyílt lehetőség, amely 665 db viseleti tárgyat jelent. 1993-ban megnyílt a *szentgáli tájház* (egy parasztpolgári porta) 480 db helyben gyűjtött tárggyal berendezve. 1994-ben sikerült megvásárolni a közel 3000 db-os kővágóórsi Duchon hagyatékot, amely két nemzedék ház- és lakáskultúrájának eszközeit, teljes tárgygyűjtését foglalja magába. Ez adta a kővágóórsi kismemesi kúria kiállításának berendezési tárgyait. Nyárádról 380 db-os textilgyűjtemény (benne 17 db teljes halottaslepedő!), míg Márkóról, Puláról, Adorjánházáról kisebb (50–150 db-os) tárgygyűjtések gyarapították a néprajzi gyűjteményt, amely ma 18 834 db-ból áll. Amennyiben rangsorolni kellene, első helyre a textilgyűjteményt (3600 db), másodikra a szakrális együttest (1000 db), majd a pásztorművészetet (450 db), a bútort (370 db), a céhes anyagot (250 db), a 19 teljes, 6 részleges mű-

A tihanyi parasztház füstöskonyhája – Kitchen of a peasant house in Tihany

helyt (mézeskalácsos, cipész, tímár, esztergályos, kovács, rézműves, ács, fafaragó, csutorás, pintér, kádár, fazekas, kötélverő, takács a teljes, csutorás, pintér, kádár, fazekas, kötélverő, takács a részleges), a gyermekjáték (335 db) és a gazdálkodási gyűjteményt helyezném. E tárgygyűjtéseknek kis része XVIII. századi, döntő többsége viszont a XIX. század második feléből és a XX. század első harmadából származik.

A tárgyakat kiegészítik az Adattárban őrzött dokumentumok és néprajzi pályamunkák, a 13 000 db néprajzi fénykép és dia pozitív gyűjtemény, a hangarchívumban őrzött 278 db hangkazetta felvétel, valamint a 900 percnyi videokazetta néprajzi mozgófilmmel.

A megyéhez kötődő néprajzi kutatások három szakaszra bonthatók:

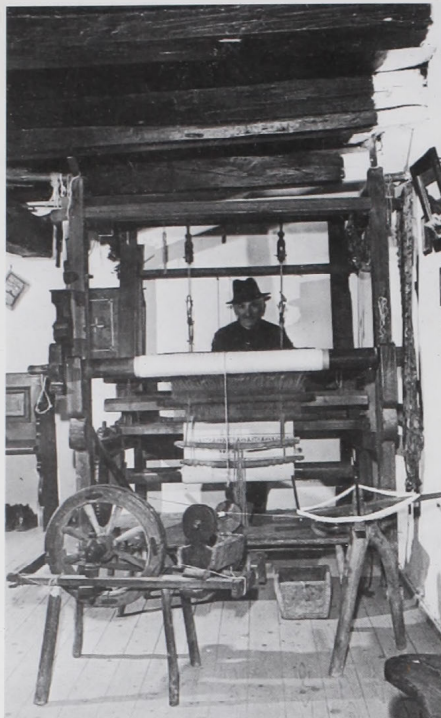
Az elsőbe a korai néprajzi leírások sorolhatók, így Bél Mátyás, Kitaibel Pál, Rémer Flóris, Oláh János, Hrabovszky Dávid, Beudant, Bright, Paget, Kohl munkái.

A második szakasz 1890–1965-ig tartott. Jankó Jánosnak a balatonmelléki lakosság néprajzát, Herman Ottónak a Balaton halászpográfiáját és Sebestyén Gyulának dunántúli gyűjtését feldolgozó munkái indították e termékeny időszakot. 1930-tól kiterjedt kutatás vette kezdetét immáron a múzeumhoz kötődően, gazdag publikációs eredménnyel, amely elsősorban Vajkai Aurél nevéhez fűződik, de mellette jelentősen gyarapította a néprajzi feldolgozásokat, kutatásokat: Nagy László,

Lukács Károly, Viski Károly, Herkely Károly, Tálasi István, Gönyei Sándor, Domanovszky György, Morvay Péter, Tóth Kálmán, Madarassy László, Hegyi Imre, Vincze István, Takács Lajos, Relkovic Davorka, Békefi Antal. A népi építészet, házbéli élet, népi gyógyászat, gyűjtögetés, vadfogás, halászat, szőlőművelés, olajütés, állattartás, teherhordás, búcsújárás, vándoralakok, üveghuták témakörökben születtek meg nagy számban a publikációk. Közülük is legfigyelemreméltóbb *Szentgál* monográfiája volt.

A harmadik időszak az 1970-es, 1980-as évekkel kezdődött, amikor új kutatónemzedék kezdte meg feltáró és feldolgozó munkáját, ill. folytatta az egyes néprajzi témákban megkezdett vizsgálatokat a Bakony- és Balaton-felvidék falvaiban. Ezekkel a kutatásokkal olyan részterületei is ismertté váltak a népiéletnek, amelyekkel korábban nem, vagy csak érintőlegesen foglalkoztak. Így: a gyermekélet, a paraszti társadalom, a család, rokonság, az árucsera néprajza, a szokás-vizsgálatok, valamint a vallási néprajzi kutatások. Ezekben a témákban gazdag publikációs termés született, amelyek részben múzeumi kiadványokban, részben szakfolyóiratokban, valamint országos kiadványokban láttak napvilágot.

Figyelemreméltó vizsgálatok folytak a Káli-medencében, eredményei öt kötetben jelentek meg, továbbá a Somló környékén, amely kutatást kényszerűségből (pénzhiány!) kellett abbahagyni. Intézményünk egyik központja lett a vallási nép-

*A nagyvázsonyi takácsház szobája
Szaner Ágoston munka közben
Room of the weaver house
Ágoston Szaner at work*

rajzi kutatásoknak, helyet adva 3 évenként a Kárpát-medencei vallási néprajzi konferenciáknak.

Említésre méltó néprajzi kiállításaink az elmúlt két évtizedben a következők voltak, amelyek ma is láthatók: Kővágóórs kisnemesi kúria és Szentgál parasztpolgári porta (Lackovits E. rendezte), Egeralja, Tüskevár, Badaacsony (Ács A. rendezte), Gyulafí-

rátót népelete (Schleicher V. rendezte), Fejezetek Somlóvásárhely művelődéstörténetéből (Vörös H., Schleicher V., Lackovits E. rendezése). Az időszaki kiállítások közül emlékezetes volt a Falusi gyermekek élete Veszprém megyében 1868-1945 (Fodor Zs., Lackovits E. rendezése 1981), Adventől adventig: az egyházi esztendő ünnepei, szokásai (1991), Tisztes hozományokkal felszerelve: Kíss Ilona textilgyűjteménye (1994), Jertek az Úr asztalához...XVI–XVIII. századi úrasztali textíliák (1995, mindhárom Lackovits E. rendezése), valamint legkorábbi az országos népi gyógyászati kiállítás (1974 Törő L., Hoppál M. rendezése).

A Néprajzi Osztály munkatársai részt vesznek a megyei tanári továbbképzésekben, szervezik az önkéntes néprajzi gyűjtőmunkát és jelentős néprajzi ismeretterjesztést végeznek, továbbá a Megyei Levéltár munkatársai által szerkesztett falumonográfiáknak is állandó munkatársai. Ennek keretében jelent meg Nemesvámos, Vörösberény-Balatonalmádi, Csopak néprajza, megjelenés előtt áll Balatonfüredé és Berhidáé. E munka keretében vált lehetővé Veszprém megye egyes községei hagyományos paraszti kultúrájának feltárása, bemutatása, elemzése.

Jelenleg 2,5 fő a néprajzos muzeológusok száma (S. Lackovits Emőke, Ács Anna, aki az irodalomtörténeti muzeológusi feladatokat is ellátja, valamint a frissen végzett Mészáros Veronika). A munka sok, a munkás kevés, de reméljük, hogy a feladatokhoz mindig meglesz az azokat elvégezni képes szakembergárda, valamint a munkakedv és az akarat is.

Lásd még: Borító 2
See also: Cover 2.

Lásd még – See also:
KÉPMELLÉKLET III.

Ethnographical Collections and Research in Veszprém County

In the Veszprém County Museum, founded in 1903, ethnography was placed in the 5th museum department together with industry and fine arts. At that time only a few objects represented this discipline as generally in all Transdanubian museums. In two years the number of the objects was increased to 300, then between 1908 and 1911 it further increased by 1000. The thematic collection started from the 1930s by professional ethnographers. It was here in 1935 that one of the first open-air ethnographic sites, the Bakony House opened which was followed only between 1966 and 1969 by the house of the fishermen's guild and smallholder's in Tihany and the Nagyvázsony and Bakony regional houses, then in the 1990s the house of farmer civics in Szentgál and that of a lesser nobleman in Kővágóórs.

Upon the arrival of László Nagy to the museum in 1932 the number of ethnographic exhibitions was noticeably increased and collection of the objects extended. It was he who laid down the foundations for the ethnographical photo archives which was then completed by Aurél Vajkai. Together they started to catalogue the collection making descriptions and photos of the objects. The photographic inventory is still of excellent use even today. When the ethnographic collection was given a storage the photographic catalogue had been completed. This is when the uniquely rich guild material was turned to the collection to be enlarged with new acquisitions and documents in the following years.

Opening of the regional houses was particularly important in the enrichment process of the ethnographical collection. This was preceded by extended collection work to result in a growth by approximately 10,000 objects.

From the 1970s in the fields of ethnography with so far no representation a systematic and thematic collection work started. This was how the collections relating to children's life, costumes and sacral costumes were formed.

The present collection of 18,834 objects consists of the following units: furniture, houses and cutlery, textiles, costumes, tools for spinning and weaving, farming, sacral objects, children's life, guilds, pottery, shepherds art, fishing, hunting, bee keeping, wick and straw products, glass-works, 19 complete and 6 partial crafts workshops. Minority of the objects come from the 18th century while the majority is from the 19th and 20th century. Object collections are complemented by ethnographic documents and competition essays kept in the archives, 13,000 photos, 278 sound records and 900 min. filmshots.

Ethnographical research was only conducted from the 1930s at the museum. These examinations were applied to all fields of ethnography. In the 1970s and 80s a new researcher generation started its activity. Previous thematics was supplemented by an intensive social research bestowing particular attention to the family, customs and religious examinations. Publication activity has been significant, remarkable exhibitions were presented and Curators did a lot for education, too.

A nagyvázsonyi rézműves műhely – Coppersmith workshop in Nagyvázsony

MŰTÁRGYAK A VESZPRÉMI MÚZEUMBÓL
ART OBJECTS FROM VESZPRÉM MUSEUM

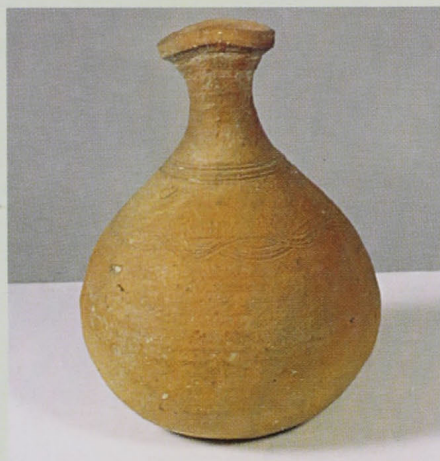
A nagydéli római kori háziszentély tárgyai –
Objects from a Roman sanctuary at Nagydém

Az inotai római kori halomsírok üveglelei –
Glass finds of the Roman burial at Inota

Aranyozott ezüst díszesat, Kapolcs, V. század
Gilt silver ornamented buckle,
Kapolcs, 5th century

Korsó, Ugod-Huszárokölő, VII. század
Jug, 7th century

Körmeneti kereszt, Balatonfüred-Papsoka,
XII. század – Procession cross, 12th century

Veszprémet ábrázoló zenélő képóra, XIX. század
Musical picture-clock, Veszprém, 19th century

Támogatónk:

Tarsoly Veszprém vármegye címerével,
1880-as évek – Bag with the coat-of-
arms of Veszprém County

Női és férfi díszmagyar 1896-ból
Hungarian gala dresses from 1896

Tollforgó, díszmagyar
ékszergarnitúra,
XIX. század vége
Jewel set of the
Hungarian gala dress
Fotó: Dömötör Mihály

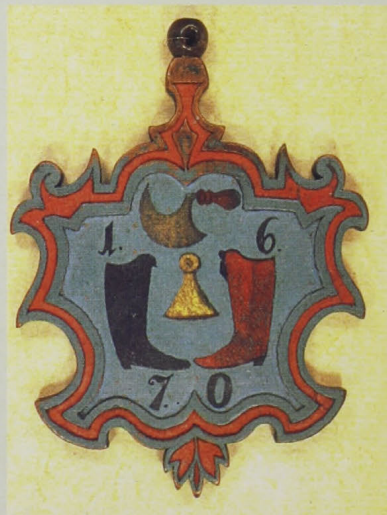

Díszöv részlete, díszmagyar ékszergarnitúra,
XIX. század vége – Detail of an ornamented belt
Fotó: Dömötör Mihály

I. Ferenc nemesi okirata Janovits Györgynek, 1825
Ferenc I's diplom of nobility given to György Janovits

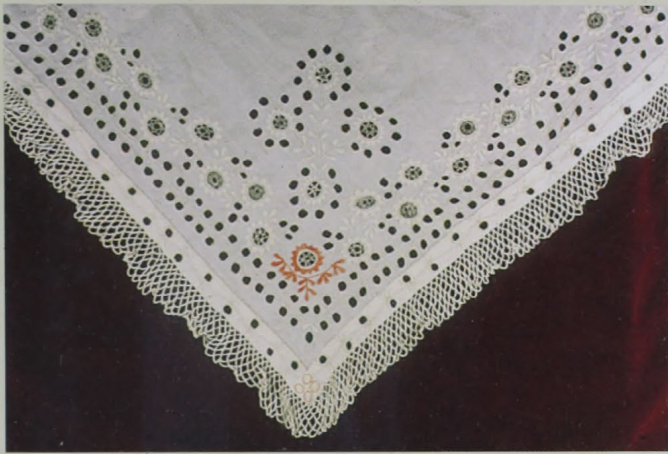

A devecseri csizmadiacéh
behívótáblája, 1670 – Board of the
Devecser bootmaker guild

A veszprémi molnárcéh
behívótáblája, 1797 – Board of the
Veszprém miller guild

Takács Örzse fehérrel hímzett vállkendője, 1857
Embroidered shawl

Spanyolozott tükrös, Pénzeskut, XIX. század
Mirror-case, 19th century

Utolsó vacsora. Festett üvegpép, XIX. század
Last supper. Painted glass picture

Faragott széktámla, Litér, 1704
Carved bench

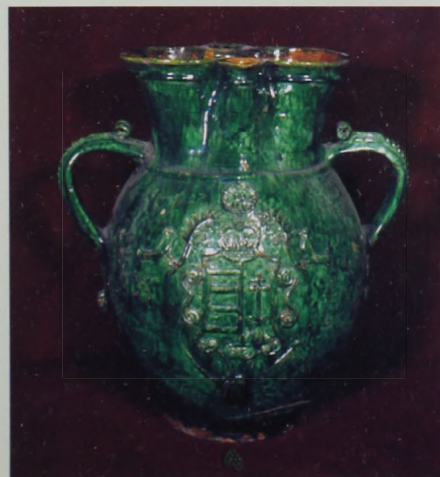

Megostorozott Krisztus festett fa szobra,
Jásd, XIX. század – Flagellation,
painted wooden statue

Fazekas céhremek, Veszprém, 1883
Potters masterwork, Veszprém 1883

Bognárcéh korsója, Szentkirályszabadja, 1862
Jug of the cartwright guild, 1862

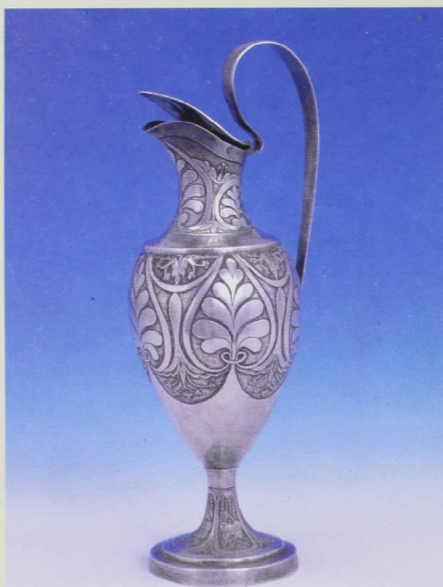
Fotók – Photos: Oszkó Zsuzsa

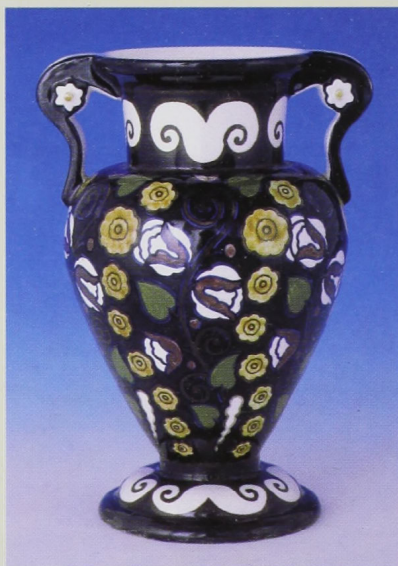
Egry József: Szent Kristóf a Balatonnál, 1927. (veszprémi múzeum)
József Egry: St. Christopher at Lake Balaton

Kondor Béla: Jeanne d'Arc (veszprémi múzeum)
Béla Kondor: Jeanne d'Arc

Empire kancsó Damjanich János özvegyének hagyatékából
Jug from the bequest of the widow of János Damjanich

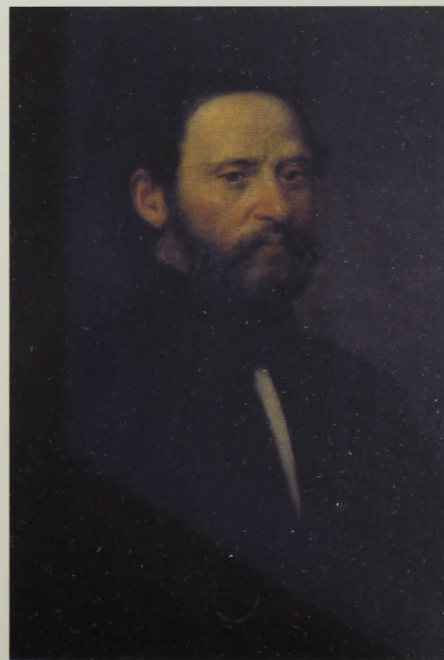

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM ÚJ
SZERZEMÉNYEIBŐL
FROM THE NEW ACQUISITIONS
OF THE HUNGARIAN NATIONAL
MUSEUM

Fotók – Photos: Képesy Bence

Borszéky Frigyes: Fajansz váza
Frigyes Borszéky: Fayence vase

Tölténytáska 48-as hagyatékából – Cartridge from an 48' bequest

Barabás Miklós: Baumgarten Ferdinánd
Miklós Barabás: Ferdinánd Baumgarten

„Ahol a magasabb szellemek dalolni taníták a költőt”

Irodalmi relikviák és emlékhelyek Veszprém megyében

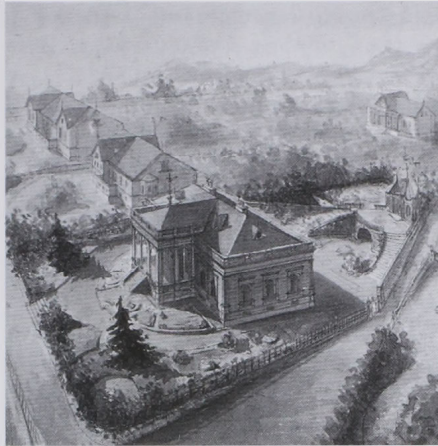
Ács Anna

„A Magyar Tempevölgy. Mit érthetnénk mást e név alatt, mint a Balaton vidékét? Melyik tájrésze hazánknak érdemli meg inkább a Tempevölgy nevéét? Ahol a magasabb szellemek dalolni taníták a költőt; a nem költőt pedig érezni azt, amit a költő énekelt.”

Jókai írt ilyen elragadtatottan vidékünkéről az első balatoni útját követő évben, 1858-ban. A Vasárnapi Újságban megjelent színes, saját rajzaival illusztrált útibeszámolója a táj irodalmi hagyományaira, maradandó értékeire hívta fel a korabeli olvasók figyelmét. Magasztos, ám mindmáig igaznak bizonyuló sorai, sommás, ugyanakkor lírai konklúziója nem csupán a Balaton-felvidékre érvényes. A tágabb ihlető táj: a remeték, majd a betyárok híres Bakonya és a babonás, őskori konzervált szokásokat őrző Bakonyalja (Nagy László) is írók-költők generációit adta nemzeti kultúránknak évszázadokon át. S a literátorok köré mindenkor értő, befogadó olvasóközöniséget teremtett a szélesebb társadalmi rétegekből. Az sem lehet véletlen, hogy derűs, emberséget sugalló pannon vidékünk időről időre magához vonzotta irodalmunk másutt született klasszikusait. Az Imre herceg nevelőjétől, Gellértől a Karthausi Névtelenen, Ányos Pálon, Batsányi Jánoson, Kisfaludy Károlyon, Jókai Móron, a Cholnoky fivéreken át Nagy Lászlóig s a közelmúltban elhunyt Rab Zsuzsáig ívelő névsor igazán impozáns.

Ennek ellenére a dokumentumokat és tárgyi anyagot, relikviákat magába foglaló irodalomtörténeti gyűjtemény múzeumunk legszerényebb gyűjteménye. Tételszámát tekintve mindenképpen, ám a mennyiségi szemlélet ezen esetben sem helytálló. Az egyediség, a különlegesség, az egyéniségekhez való kötöttség a fokmérő s így magasra értékelődik a kis gyűjtemény, rangot kap. Nem büszkélkedhetünk ugyan azzal, hogy már a múzeumalapítás hőskorától folyamatosan gyarapodott e gyűjtemény. Nem az adakozókedvben lehetett hiány. Az irodalmi relikviák tudatos gyűjtése csak később indult meg országosan is.

1904-ben Kisfaludy Sándor hagyatékából került be a gyűjteménybe egy porceláncsésze aljjal. Ez az első adományozás, amelyről tudomásunk van. Századunk első évtizedeiben főleg kéziratokat vezethetett be a gyarapodási naplóba a múzeumalapító

A Jókai-villa Balatonfüreden
Jókai Mór akvarellje
The Jókai-villa in Balatonfüred
Water-colour of Mór Jókai

tudós Laczkó Dezső. Köztük Kazinczy Ferenc négy alkalmi versét, Schiller és Goethe fordításait, s ami számunkra különös érték, Pápay Sámuelhez írott levelét. A hosszú, indulatoktól sem mentes levél a nyelvújítási küzdelmek taglalata. 1915-ben fogadhatták Palmer Kálmán főrendiház elnök ajándékát, Jókai Zsidó fiú című drámája négy kéziratlapját. A dráma újraírt kezdete ez Jókai összes munkái kiadásához, mivel az eredeti elkallódott, csak később lelte fel azt Gyulai Pál. 1927-ben Endrődi Sándor özvegye juttatta el férje kéziratait a veszprémi múzeumba. A veszprémi születésű költő még Kupricz néven írt gimnáziumi önképzőkori és későbbi versei

Kisfaludy Sándorné Szegedy Róza háza Badacsonyban
The house of Róza Szegedy, Sándor Kisfaludy's wife, Badacsony

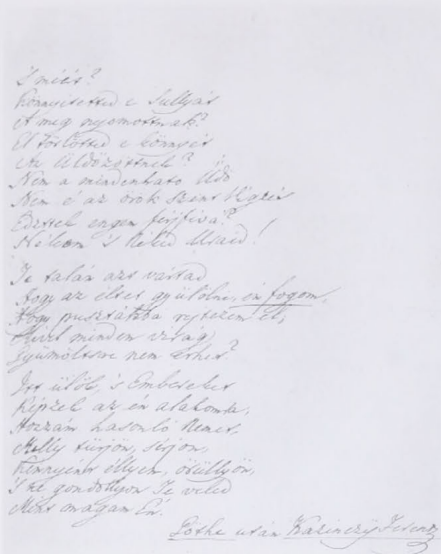

gyűjteményünk becses darabjai. Két év múlva a Mórocz család Jókai kéziratot ajándékozott a múzeumnak. Jókai írása a *Milyen demokraták vagyunk mi?* címet viseli, alcíme pedig: *Füredi prédikáció*. Balatonfüredi nyaralójában vetette papírra máig érvényes gondolatait az 1870-es években. A kézirat másolatban terjedt, ereklyeként őrizték mindazok, akikhez eljutott. Tábori Pál még amerikai emigrációjába is magával vitte. Az ő példánya a füredi nyaralótulajdonos, Passuth László közvetítésével került gyűjteményünkbe.

Gróf Teleki Sándor Koltón kelt levelét s az egri remete, Gárdonyi Géza Petőfi Társasághoz címzett sorait ugyancsak kegyelettel őrizzük, bár témájuk szerint nem kötődnek tájunkhoz.

Gyűjteményünk kétségkívül legértékesebb egységét a Kisfaludy Sándor kéziratok és relikviák alkotják. Ezek összegyűjtése, megmentése jórészt Darnay Kálmán elévülhetetlen érdeme. Versei mellett levelei maradtak ránk a füredi színház ügyében, az úriszékhez intézett folyamodványai és több magántémájú írása. Ezek fontos dokumentumok a gazdálkodó-költő életéből, mindennapjaiból.

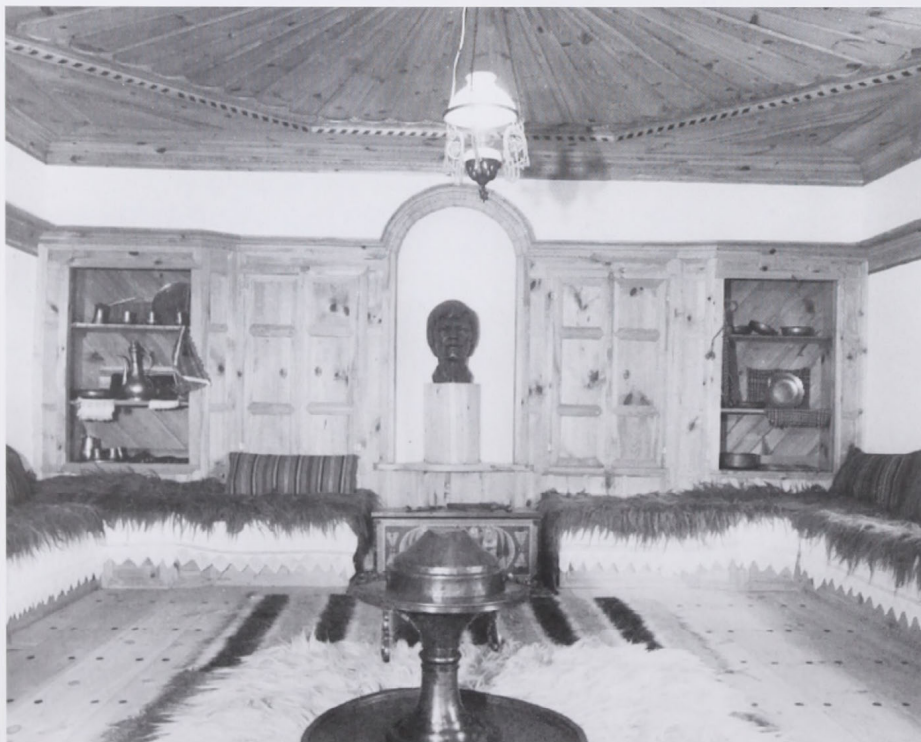
Az irodalomtörténeti anyag a kezdetektől nem képezett külön gyűjteményi egységet. A legújabb korhoz sorolták, illetve később összevontan a művészet-történeti-irodalomtörténeti leltárkönyvben kaptak helyet. Az 1980-as évek második felében Kőszegi Lajos, a múzeum első önálló státuszú irodalmi muzeológusa választotta szét a közel kétszáz tételt.

Kazinczy Ferenc kézírata
Manuscript of Ferenc Kazinczy

Természetesen elődei, Éri István megyei igazgató, Harmath István és Hadnagy László, a veszprémi Bakonyi Múzeum igazgatóhelyettesei is végeztek irodalomtörténeti munkát. Teljesítményükről mély tisztelettel illik megemlékezni. Éri István irodalomtörténeti témájú cikket publikált a múzeumi évkönyvben, és kezdeményezésére 1967-ben balatoni vers-kéziratokból (Pilinszky János, Weöres Sándor, Nagy László, Csoóri Sándor, Somlyó György, Fodor András és más, ma már klasszikus költőink tettek eleget a felkérésnek) és hozzájuk készült illusztrációkból nyílt kiállítás a badacsonyi Szegedy

Az iszkázi Nagy László Emlékház bolgár szobája
Bulgarian room of László Nagy Memorial House in Iszkáz

Róza Házban. A *Balaton Almanach* vers-kéziratai az irodalmi gyűjtemény legféltettebb kincsei közé tartoznak.

Harmath István Katsányi Sándorral közösen négy kiadást megért kézikönyvet írt Veszprém megye irodalmi hagyományairól s nevéhez fűződik – Fodor Zsuzsa és Lackovits Emőke muzeológusok aktív részvételével – a Simon István és a Nagy László Emlékház berendezése, s megnyitása 1983-ban illetve 1984-ben. Az országos visszhangot keltő, ma is látogatható állandó kiállítások jelentős tárgyi és kéziratok hagyatéka mutattak be. Hadnagy László szorgalmazására került a múzeumi gyűjteménybe a Balatonalmádi a két világháború közötti években a vidéki irodalom egyik jelentős központjává emelő Váth János író közel ezer tételszámú hagyatéka. Ennek egy részét a balatonalmádi magyar-angol tannyelvű gimnáziumban rendezett állandó kiállításon tarták az érdeklődők elé.

Jókai balatonfüredi villája 1954 óta irodalmi emlékmúzeum. Az épület felújítását követően 1988-ban új, Jókai muzeológiai szemléletének megfelelően enteriőr-jellegű állandó kiállítás nyílt a patinás falak között. S immár kilenc éve minden május első péntekén a *Jókai Nap* sokrétű programsorozatával emlékezünk meg az írófejedelemtől Balatonfüreden.

1990-ben a hányatott sorsú, a múlt század második felében és századunk első évtizedeiben még valóságos nemzeti kegyhelyként számontartott badacsonyi *Szegedy Róza Házban* szintén új s ugyancsak jobbára enteriőr-jellegű állandó kiállítást rendezhet-

tünk. Az 1953-tól irodalmi múzeumként működő épületegyüttes újabb részeit vehetjük igénybe kiállítási célra még ebben az évben.

A XVIII. századi emeletes présházhoz tartozó hajdani vincellérházban felújítjuk a Balaton Almanach nagysikerű kiállítását. Válogatást adunk az 1967-ben írt balatoni témájú versekből s kiegészítjük a kortárs költők felkérésünkre írt újabb kéziratok verseivel. Számítógépes világunkban bizonyára egyedi élményt jelentenek majd a kézzel írt versek, amelyeknek eredeti, archiválásra alkalmas papírra írt példányai irodalmi gyűjteményünket gazdagítják. A közelmúltban került gyűjteményünkbe az emigráns magyar irodalom jeles képviselőjének, a Veszprémből elszármazott Kutasi Kovács Lajos írónak a hagyatéka. Tavaly a két világháború között antológiákban publikáló, majd önálló kötetekkel jelentkező Veszprém megyei parasztköltők, Szalóky Károly és Nagy Bálint kézírataival s egyéb dokumentumaival gyarapodott az egyre jelentősebbé váló gyűjtemény. De méltó rangját csak akkor érhetné el, ha önálló státuszú muzeológus végezhetné a gyűjtemény gondozását, fejlesztését. E sorok írója immár nyolc éve néprajzosi munkája mellett látja el az irodalmi muzeológusi feladatokat, olykor szelmalomharcot vívva, ám bízva a jövőbeli kedvező változásokban.

„Where distinguished spirits taught
the Poet to sing”

Literary Relics and Memorial Places in Veszprém County

Although Veszprém county is particularly rich in literary traditions, the museum's collection of literature history ranks quite modest compared to the collection of other disciplines. Literary relics and manuscripts turned up at the museum at the beginning of the century. They were mainly donated to the collection and were first listed in the historical material, then in the collection of art history. The material became independent only in the 1980s. The most valuable parts of it are the personal relics, manuscripts and other documents of Sándor Kisfaludy and letters and manuscripts by Ferenc Kazinczy, Mór Jókai, Géza Gárdonyi and Sándor Endrődi. The Balaton Almanach forms a unique part of the collection made up in 1967 from the manuscripts by contemporary Hungarian poets about Balaton themes. The Majority of the collection is shown to the public in permanent exhibitions: in the Szegedy Róza House in Badacsony, former cottage of Mór Jókai in Balatonfüred which is turned into a literature museum, in the memorial houses of István Simon in Báz and László Nagy in Iszkáz. The collection in the past years was completed by the bequest of the renowned emigrant, Lajos Kutasi Kovács and that of the peasant poets of the county (Károly Szalóky, Bálint Nagy). This year the tradition of the Balaton Almanach will be revived by making an exhibition of Balaton manuscripts of contemporary poets in the former vine-dresser's house belonging to the Szegedy Róza House.

Történeti és iparművészeti emlékek a Laczkó Dezső Múzeumban

V. Fodor Zsuzsa

Múzeumunk Történeti és Iparművészeti Gyűjteménye évtizedek alatt, a határaitban többször módosított Veszprém megye anyagát felölelve alakult ki.

Az 1925-ben új épületbe költözött múzeum relikviáit öt önálló osztálynál tartották nyilván, társult gyűjteményként kezelve a történeti, iparművészeti tárgyakat és okiratokat. A századelőn, a múzeum létesítése körüli években a megye egész társadalma megmozdult, így a város és a megye múltját reprezentáló értékes tárgyak sokasága került az intézmény tulajdonába. A két világháború közötti időszakban az általános gazdasági pangás visszavetette ezt a lendületet, de Laczkó Dezső és Rhé Gyula meggyőző, a muzeológia minden területére kiterjedő agilitásának és személyes tekintélyének köszönhetően még ekkor is folyt a régiségek múzeumba áramlása.

A történeti anyagon belül legnagyobb mértékben az iratanyag gyarapodott. A múzeumtörténetet a múzeum alapításával kapcsolatos iratok, Laczkó Dezső személyes dokumentumai, naplói, Laczkó Dezső, Rhé Gyula, Lóczy Lajos levelezése, a színház és a múzeum Medgyaszay István által készített tervrajzai, az 1935-ben megnyílt Bakonyi Ház iratanyaga gazdagította. Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc dokumentumai, 1919-ből származó plakátok a helytörténet kincseivé váltak. A történeti anyag tehát úgy is gyarapodott, hogy tulajdonképpen tematikus gyűjtés nem folyt.

A második világháború helyi eseményei szerencsére nem okoztak a gyűjteményben pótolhatatlan károkat. A gyarapodásban számottevő fellendülést az 50-es évektől regisztrálhatunk.

A történeti muzeológia erősítését szolgáló szemlélet eredményeként 1968-ban már önálló történetst alkalmaztak Berta István személyében a Bakonyi Múzeumban, aki jó néhány fotó- és dokumentumkiállítást rendezett az aktuális politikai évfordulókkal kapcsolatosan.

A múzeumban folyó országos szintű céhtörténeti-iptörténeti kutatások eredményei, valamint a mindinkább fokozódó érdeklődés a történeti múlt életmódjellegről bemutatása iránt arra adtak ösztönzést, hogy a történeti tárgy-, dokumentum- és fényképanyagot ebben az irányban fejlesszük, s a gyűjtés eredményei ilyen jellegű tanulmányok és kiállítások révén váljanak közkincsé. Ezt a tudatos munkálkodást új- és legújabbkoros történész muzeológusként e cikk szerzője kezdte el 1972-ben. Tervszerű gyűjtőprogram keretében olyan tárgyegyüttesek felkutatása és

múzeumba juttatása történt meg, amelyek elsősorban a városi társadalmi rétegek munkájához, lakáskultúrájához, művelődéséhez kapcsolódnak a polgári korszakban. Ezen a területen már 1974-ben jelentős tárgy- és dokumentumgyarapodást könyvelhettünk el, amikor sikerült megszerezni a legjelentősebb veszprémi dal-egyletek kitüntetésekéből, zászlókból, emléklapokból, fényképekből és különböző iratokból álló emléktárgyainak gyűjteményét. Ezek között a legjelentősebb az 1926-ban alakult Veszprémi Iparos Dalárda egyesületi zászlója. Hasonlóképpen becses emlékünk az 1894-ben alakult veszprémi jeruzsálemhegyi Petőfi Kör 1906-ban és 1930-ban készült tablója, valamint egyesületi zászlója, és iratanyaga.

A Veszprémi Iparos Dalárda zászlaja 1926-ból – Flag of the Craftman Choir, Veszprém. Fotó: Oszkó Zsuzsa

A városi kézműves és szolgáltatóiparok szerszámgégyűjtéseinek gyűjteményi megalapozása Temesvári János veszprémi fodrászmester kézi szerszámainak múzeumba kerülésével kezdődött, aki szívesen vett részt egyetemi színi előadások lebonyolításában is. Így a fodrászszerszámok mellett a 30–40-es évekből való színházi kellékekkel is gazdagodtunk.

Zámbo István veszprémi cipész-mester régi iparoscsalád és cipészdinasztia tagjaként 80–100 évvel korábban használt szerszámokat is megőrzött műhelyében. A mester 1978-ban bekövetkezett halála után vásároltuk meg azt a 300 darabból álló együttest, amely a szerszámok mellett értékes iratokat, valamint hétköznapi, il-

letve ünnepi viseletet reprezentáló ruhaneműket tartalmaz.

A történeti muzeológiát politikatörténeti és hadtörténeti gyűjtéssel és kutatásokkal 1979-től Veress D. Csaba gazdagította. Ilyen témájú kiállításokkal és hadtörténeti, valamint vártörténeti és községtörténeti kötetek sokaságával hiánypótló munkát végzett a megye történeti irodalmában.

A kutatásokban és a kiállításokban a komplexitásra törekedve 1978-ban Lackovits Emőkével megkezdődtek *A falusi gyermekek élete Veszprém megyében 1868–1945* című kiállítás előkészületi munkái. A másfél évig tartó gyűjtés során komoly mennyiségű anyaggal sikerült megalapozni az iskolatörténeti gyűjteményt. Ezeknek, a múzeumból korábban teljességgel hiányzó berendezési tárgyaknak, oktatási eszközöknek, tankönyveknek, dokumentumoknak a segítségével a falusi népoktatás nemzetiségek és vallási megoszlás szerinti világa vált megismerhetővé.

1981-től már a Történeti Osztály keretén belül folyt a munka, ami egyúttal a nyilvántartás differenciáltabbá, szakszerűbbé válását is előmozdította. Külön leltárkönyvbe kerültek a történeti dokumentumok, s létrehoztuk a történeti fényképtárat is, nagy gondot fordítva a műtárgyvédelmi előírásoknak megfelelő tárolására.

Ezekben az években számos munkásmozgalmi jellegű anyaggal is gyarapodtunk, illetve olyan fotókkal, szerszámokkal, makettekkel, amelyek a szocialista mezőgazdaság és ipar eredményességét voltak hivatva demonstrálni.

A magyar antifasiszta ellenállási mozgalom vezérégyéniségének, Bajcsy-Zsilinszky Endrének a tulajdonában volt használati tárgyakkal, bútorokkal a pálkövei emlékmúzeum kiállítását tettük élet-szerűbbé, így helyezve vissza eredeti helyükre, Zsilinszkyék egykori nyaralójába a környéken élő ismerősök által feltve őrzött tárgyakat.

A iparostársadalom életmódjának rekonstrukcióját célzó gyűjtőmunkában különlegességnek számított Király István volt pápai szíjgyártómester 1904-ben készült hálószoberendezésének, illetve Garamvölgyi István veszprémi mézeskalácsos és gyertyakészítő mester szakmai hagyatékának megszerzése. Egy, az 1900-as évek elején készült szatócsüzlet berendezése a Jády családától került vásárlás útján a múzeumba.

1984-ben került sor szakágunk történetének addigi legnagyobb vásárlására, Bedöcs Józsefné pápai könyvkötőmester műhelyberendezésének megszerzésére. A több, mint 300 darabból álló felszerelésben gyönyörű XVIII. századi bélyegzők és

Sasos óra. Pápa, XIX. század első fele
Table clock, first half of 19th century

klisék is vannak a múlt században készült darabok mellett.

Nem hiányozhat a sorból Németh Lajos pápai cukrászmester különleges cukrász-történelmi emlékeket, régi receptkönyveket őrző hagyatéka, vagy Borbás János veszprémi késmester sok évtizedes szakmai működésének üzleti bútorokat is tartalmazó teljes szerszám-dokumentum és fotóanyaga. A Kamarell asztalos-dinasztia műhelyberendezése még a múlt század hetvenes éveiből való.

A szakmatörténelmi együttesek a velük együtt begyűjtött életmód- és művelődés-történelmi anyaggal egy új metóduson alapuló, enteriőrökben megjelenített, komplex kiállítássorozat elindítását tették lehetővé a múzeumban. Ezek jó kiegészítői voltak az 1985-ben megnyílt állandó kiállításnak.

1985-ben jelentős szerzeményünk a millenniumra készített női és férfi díszruha volt. A női díszmagyart, melynek ékesége az ezüstözött fémszállhímzéses hosszú párta és kötény, az eredeti tulajdonos veszprémi származása miatt adták el a múzeumnak.

A közép- és nagypolgárság viseletének rekonstrukcióját több teljes együttes, illetve női és férfi öltözködiekiegészítő segíti, amellyel folyamatosan gazdagítottuk a történelmi anyagot. Az állandóan gyarapított bútorgyűjtemény különleges részét alkotja az a kávéházi thonet garnitúra, amelyet a század elején Bécsben a Jacobs und Kohn cégtől vásárolt a veszprémi üzlet tulajdonosa. Az Adolf Loos tervei alapján készült bútor a hazai gyűjtemények ritkán előforduló darabja.

Az 1982 óta külön leltárkönyvben nyilvántartott Történelmi Dokumentum Gyűjteményben igen gazdag és változatos anyag került az évtizedek alatt. Féltezt kincseink a múlt századi, század eleji divatlapok, a bútor- és különféle árukatalógusok. A megye gyáriparát dokumentumok, újságok reprezentálják.

A Történelmi Fotógyűjtemény tematikusan és kronologikusan csoportosítva tartalmaz régi családi albumokat, valamint levelezőlapokat, városképeket, viselet- és eseménytörténelmi fényképeket, portrékat, amelyek neves veszprémi és országos híru fényképészek műtermében készültek.

Az *Iparművészeti gyűjtemény* közel 4600 darabból áll, változatos tárgyfeléket tartalmaz. Elkülöníthetők benne a bútorok, a zászlók, fegyverek, órák, a fémtárgyak, a textíliák, az üveg, kerámia, porcelán tárgyak. A szerzeményi napló bejegyzései szerint a gyűjtemény főként ajándékozás révén gyarapodott 1945 előtt. A híres megyei gyárak (Herendi Porcelángyár, Ajkai Üvegyár, Pápai Kőedénygyár) termékeit nagy becsben tartjuk, hiszen sok közülük a múlt század 40-es, 60-as vagy 70-es éveiben készült. Az üvegfélék között nagy értékűek a XVIII. század végén, XIX. század elején a somhegyi üveghutában előállított poharak, palackok.

Az 50-es évek közepén vették az iparművészeti gyűjtemény nyilvántartásába a zászlókat, amelyek nagyobb része hadi-

Fedeles serleg. Ajkai üvegyár, 1890 körül
Goblet, Ajka glass manufactory

zászló (külön értékesek az 1809-ből való insurrekciós zászlók). Még Laczkó Dezső idejében kerültek a múzeumba ajándékképpen vagy letétként a különböző megyei családok, intézmények monogramját, illetve nevét őrző pecsétnyomok.

Az óragyűjtemény legszebb darabjai azok a XVIII. század végi, XIX. század eleji fali és álló órák, amelyek neves pápai és veszprémi mesterek kezéből kerültek ki.

A fegyvergyűjtemény gerincét a lőfegyverek képezik, közöttük többet gyöngyházberakás, illetve vésés díszít. A török kori szabályák és XIX. századi puskák közötti széles skálán a kézi- és lőfegyverek változatos fajtái helyezkednek el.

A múzeum 1978-ban megvásárolta Bartha Lászlóné üvegyűjteményét, több védetté nyilvánított ritkasággal. Márcos poharak, patikaedények, díszpoharak alkotják a 120 darabos kollekciónak legértékesebb részét.

1993-ban megvásároltuk egy, a millenniumra készített férfi díszruha teljes ékszer garnitúráját. A türkizzel, gránátkövekkel díszített ékszer együttes művészi megmunkálása, különös értékét a már nehezen fellelhető, ritkaság jellege adja.

Lásd még – See also:
KÉPMELLÉKLET II.

The Historical and Arts and Crafts Relics in the Laczkó Dezső Museum

The historical and arts and crafts collection of the museum has been formed over decades of the material of Veszprém county the borders of which were changed several times.

The community of the town and county passed a great number of objects to the museum at the beginning of the century. Personal influence of the two directors, Dezső Laczkó and Gyula Rhé was of great weight for a lot of valuable objects to get to the museum. Their correspondence, plans on the foundation and building of the museum and manuscripts of renowned historians of literature and local history represent particular value from this period.

The collection was enriched with a number of furniture pieces, clocks, glass, ceramic and porcelain items in the 1950s.

From 1972 a specialised curator has been dealing with the life-like presentation of the historical past. As a result of this the material relating to the work and way of life of different social layers was completed through thematic collection.

The collection of arts and crafts is of national importance, including the furnishing of workshops, tools and documents. From 1978 the school history collection, with objects relating to the education of primary and secondary schools of different minorities and religions, is steadily growing.

The last century products of the Herend Porcelain Factory, the Ajka Glass Factory and Városlőd Ceramic Factory are kept in the arts and crafts collection along with the rich arms collection and the jewellery made for a man's gala dress for the Millennium (1896).

A veszprémi múzeum képzőművészeti gyűjteménye

Gopcsa Katalin

A Veszprém Vármegyei Múzeumegylet 1902-ben jött létre. Veszprémben is megindult a tárgyak gyűjtése, és a múzeumnak ekkor volt képzőművészeti tára, osztálya is. Főleg adományokkal szaporodott a képzőművészeti gyűjtemény, de már korán megfogalmazódott, hogy a nagyobb vásárlások mellett, amelyről a Főfelügyelőség gondoskodott, a szerény állami dotációt a helybeli művészek kisebb eredeti műveinek megvételére kell fordítani. A múzeum első igazgatója, a széles látókörű geológus Laczkó Dezső és az őt követő igazgatók közül is néhány páratlan ügybuzgalommal foglalkozott a művészeti gyűjtés felkarolásával is. A múzeum állandó kiállítási anyagát a Szépművészeti Múzeum letétje képezte, s ennek a területnek a gondozásával *Divald Kornélt* bízták meg. Már ekkor összefonódott a kiállítás, és a kiállításokhoz kapcsolódva a gyűjtemény-gyarapítási gyakorlat: az államségélyből való vásárlásokat a kiállító művészek jótékony adományai egészítették ki. Az adományozások alapján inkább a festészeti-grafikai profil kezdett kialakulni. Műfaji szempontból is figyelmet érdemlő Laczkó szobrászati gyűjtőtevékenysége, különös tekintettel a Csikász életműre. Mint a művész egykori tanára, rendszeresen gyűjtötte a szobrász alkotásait, és a kollektívát a művész korán bekövetkezett halála (1914) után kiegészítette a Csikász család letétjével. Ez a Csikász oeuvre-öt méltón reprezentáló anyag volt az alapja a későbbi szisztematikus gyűjtésnek és az évfordulókra rendezett kiállításoknak (1964, 1984) is. Sziklay János 1932-ben publikált könyvében (Veszprém az irodalomban és művészetben) Borsos József, Breyer József, Bucher Ferenc, Csikász Imre, Csiszár Gyula, Magyar Mannheimer Gyula, Nagy Sándor, Pápay Viktor, Knopp Imre, Kanek Ida, Kosztolányi Kahn Gyula, Ligeti Antal, ifj. Markó Károly, Mérszöly Géza, Munkácsy Mihály, Vizer Mihály és Zombory Lajos neveit említi, akik egy-egy művel szerepelnek az 1930-as tárlaton. Az összetétel heterogén. A kiválasztás szempontja a regionális kötődés: a kiállított művek alkotói nemcsak elismert festők, vannak közöttük helyi rajztanárok, építészek, műkedvelők is.

A veszprémi múzeum történetének ebből a hőskorából két nevet kell még kiemelni: a múzeumépületet tervező Medgyaszayét, aki már az 1908-as tervezésű, nemzetközi híré színházával is kötődött Veszprémhez, és a színház üvegablakát és sgraffittoját tervező, korábban Veszprémben élt, Veszprém megyei szüle-

tésű Nagy Sándorét, akinek tevékenységét festményeken és grafikákon kívül monumentális veszprémi munkájának a kartonja is reprezentálja a múzeum gyűjteményében. (A múzeum 1980-ban emlékkiállításal tisztelgett művészetének.)

1945 után a negyvenes és ötvenes években elsősorban olyan festményekkel gyarapodott a múzeum, melyek a megye gazdálanná váló kastélyaiból, kúriáiból és megyei rendházakból, kolostorokból kerültek ki. A XVII–XVIII. századi vászonképek, kereteikkel, a grafikák a nem megfelelő raktározási feltételek és a gyakori, nem kellő gonddal végrehajtott költözések miatt helyrehozhatatlan károkat szenvedtek.

Egry József: *Műtermi enterieur, Badacsony*
József Egry: *Studio enterieur, Badacsony*

Több olyan művész alkotásai is szerepelnek a gyűjteményben, akiknek tevékenysége, a megyében fellelhető munkái feldolgozásra, kutatásra várnak: mint például a vöröserényi születésű Szoldatits Ferenc, a portrészorozatával szereplő Vastagh György, a több arcképpel is képviselt Herz Dávid, aki oltárképek és portrék mellett közel félszázados pápai működése során az ottani színház díszletfestője is volt.

A Veszprém megyei Múzeumi Igazgatóság létrejöttével kialakult az új kiállítási koncepció is: a Tihanyi Múzeum időszakos kiállítási programmal a kortárs magyar művészet, illetve a XX. századi művészet kiemelkedő egyéniségeinek bemu-

tatását vállalta fel, figyelembe véve a Balaton közelségéből fakadó új képzőművészeti hagyományok kialakulását, és kiegészítő sorozatként a vizuális kultúra egyéb területeiről való bemutatókat. Országos képzőművészeti eseménnyé vált a keszthelyi Balatoni Múzeumban megrendezett *Balatoni Nyári Tárlat*, 1962-től és a *Balatoni Kisgrafikai Biennálé*, mely 1979-ben került át a Tihanyi Múzeumba. A veszprémi (akkor Bakonyinak nevezett) Múzeumban Vass Elemér (1966), Reismann Károly Miksa (1966), Gáborjáni Szabó Kálmán (1967), Borsos József (1971), Nagy Gyula (1976), Nagy Sándor (1980), Csikász Imre (1964, 1984) művészeknek rendezett emlékkiállítások a történelmi értékkel bíró, megyéhez kapcsolódó életművek bemutatásával a hagyományok ápolását jelentették. Ez a kiállítási koncepció, egy-két kivételtől eltekintve, nem társult rendszeres és folyamatos gyűjtőtevékenységgel. Ennek részben anyagi okai voltak, de a hatékony tevékenység mögött mindig ott volt a szakember művészettörténész munkája is, hiány esetén – a hiánya.

Keszthely Zala megyéhez csatolásával az országos rendezvények terén hiány támadt. A balatoni témájú gyűjteményi anyag is automatikusan a másik megyéhez került, csakúgy, mint az igen gazdag történelmi kisgrafikai anyag.

Ezek után a képzőművészeti anyagból a legjelentősebb egység az Egry munkák Veszprémben maradt része lett. Ez jelentette a badacsonyi múzeum társanyagát, amelyhez szerves részként társult a keszthelyi múzeum kilenc képe, letétként. A badacsonyi *Egry József Emlékmúzeum* megvalósítása, – az 1958-ban megrendezett badacsonyi és keszthelyi kiállítások után, néhány festmény és 33 Egry grafika múzeumba kerülésével 1964-ben indult, amikor a Művelődésügyi Minisztérium megbízta a Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóságot az emlékmúzeum tervezetnek az elkészítésével. Fontos dátum még az Egry emlékmúzeum ügyében 1966. Ekkor volt az az emlékezetes Egry kiállítás Tihanyban, amikor magánygyűjtemények ritkán látott Egry festményeit is megnézhetők a tihanyi múzeumba zárandokolók.

Az emlékmúzeum 1973-ban nyílt meg Badacsonyan, és méltóképp képviseli Egry József európai művészetben is jelentős munkásságát, érett korszakát a főművekkel, és a pályaképet teljessé tevő korai művekkel.

A veszprémi múzeum kezdeményezésére kortárs magyar költők balatoni témájú kéziratos versei is bemutatásra – és a múzeumi gyűjteménybe – kerültek illusztrációikkal együtt 1967-ben, a badacsonyi Szegedy Róza Ház *Balatoni Almanach* ki-

Csikász Imre: *Krisztusfej*, 1908
Imre Csikász: *Head of Christ*

állításával. Így kerültek a múzeum gyűjteményébe többek között Kassák, Korniss, Bartha László, Orosz János, Csohány Kálmán, Würtz Ádám, Kass János, Illés Árpád, Borsos Miklós, Lakner László illusztrációi. Leginkább ehhez a gyűjteményegységhez kapcsolódik a IX. és X. Balatoni Kisgrafikai Biennálé anyagából válogatott kortárs grafikusok kollekciója.

Az emlékezetes, 1965-ben kezdődő tihanyi kiállításokhoz, hol ajándékozás, hol vásárlás kapcsán gyűjteménygyarapítás is társult (Borsos Miklós, Amerigo Tot, Varga Imre, Bartha László, Marton László, Konok Tamás, Ország Lili, Schéner Mihály). Így kapott a múzeum az 1973-as, kiállításnak indult, de emlékkiállításá lett Kondor tárlat után csaknem hetven Kondor művet a hagyatékából, zömmel grafikát.

Kortárs anyag a Művészeti Alap adományozásával is került a múzeumba (Aszszonyi Tamás, Csiky Tibor) mivel rendszeres műtárgyvásárlásra fordítható összeg nem volt.

Meg kell még említeni 1979-ben a megyei tanács mintegy másfél milliós, Ék Sándor hagyatéki anyagából történő vásárlását. A szocreál művészetet ez a gyűjteményi egység képviseli a múzeumban.

A Veszprém városában két köztéri szoborral is jelen lévő Erdély Dezső hagyatékából is számos mű szerepel a múzeumi gyűjteményben. Kisebbségi kollekciók (Szepsi Freund Lajos, Barabás Gizella képei, Kunvári Lilla szobrai, egy-egy Medgyessy, Csont Ferenc rajz, néhány Ircsik József és Bognár Zoltán mű, a sümegi Darnay múzeum hajdani igazgatójának

azóta is bővített paletta-gyűjteménye, újabb Géczy János roncsolt plakátjai és képversei, Várnagy Ildikó textil-műve) árnyalják a képzőművészeti gyűjtemény csaknem háromezer tétel számláló képét. Ezt az anyagot kiegészíti az Egry József és Csikász Imrere vonatkozó gazdag dokumentációs irat- és fotóanyag. Ez a képzőművészeti adattár szerves részét képezi, a megyei művészek életére, munkásságára, a megyei csoportosulásokra – Veszprémi Művész Céh, Veszprémi Művészek társasága, stb. – vonatkozó folyamatosan gyűjtött anyagokkal együtt.

1997-ben kezdtük el, és azóta folyamatosan bővítjük a megyéhez kapcsolódó művészek alkotásairól készített színes diatrunk gyarapítását.

A megyében több kolónia is létezik (Pápán, Salföldön, Csobáncon, a Bakonyban), sokan telepedtek ide Erdélyből és a Vajdaságból, igen sok művész tölt és alkot itt hónapokat, sok olyan fiatal művész van, aki másutt él, de rendszeresen részt vesz a veszprémi művészeti életben. Számottevő a herendi porcelángyárban és a városlődi majolikagyárban dolgozó iparművészek önálló alkotótevékenysége is.

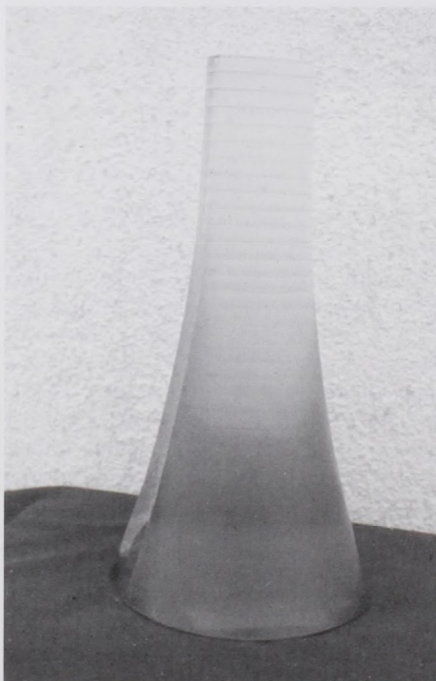
A múzeum gyűjtési koncepciója szerint mindezeket az életműveket, korszakokként egy-egy mű jelenlétével figyelemmel kell kísérni.

Jelentős a legfiatalabb gyűjteményi egység: a múzeum kortárs országos gyűjtőkörű üvegművészeti gyűjteménye. A gyűjtés kezdete: a Tihanyi Múzeumban 1988-ban rendezett *Üvegszobrok* című kiállítás, Bohus Zoltán, Buczkó György, Lugossy Mária műveiből, valamint az Aj-

Bohus Zoltán: *Statikus forma*, 1985

Zoltán Bohus: *Static form*, 1985

Fotók: Oszkó Zsuzsa

kán megrendezett I. és II. üvegszimpozíciók anyagának múzeumba kerülése. Az ajkai üvegyár (Chrystal Kft) több ízben – hol mint a szimpozícion munkának gyári háttérrel biztosító cég, hol mint adományozó – elősegítője eme gyűjtemény gyarapításának. A múzeumban a műtárgyvásárlás feltételei változóak. Így volt ez korábban is, hiszen a veszprémi, akkor Bakonyi Múzeumnak nevezett múzeumban 1974-ben, 1975-ben, 1978-ban, 1980-ban, 1981-ben, 1987-ben vásárlás útján nem történt gyűjteménygyarapítás. (A nem említett években hivatalosan műtárgyvásárlásra fordított összeg is roppant csekély.) A megyében még ma sem alakultak múzeumi gyűjtemény gyarapító mecénási, szponzori szokások.

A művészeti gyűjtemény anyagának állandó helyéül szolgáló képtár nem áll rendelkezésre. A múzeumhoz tartozó, Felsőörsön létrehozott raktárbázison a raktározási feltételek nem kielégítőek. Szükség van tanulmányi raktárak megteremtésére is.

Időszakos kiállítási lehetőség csak más muzeológiai területekkel megosztva jut a képzőművészetnek. Májig nincs pótolva az egyházhoz visszakerült Tihanyi Múzeum kiállítási lehetősége. A képzőművészeti gyűjtemény tevékenységével kapcsolatban a minimál-terv: a meglévő anyag további megfelelő gondozása, fenntartása, különös tekintettel a Csikász-hagyaték veszélyeztetett gipsz-anyagára, a további pedig: tanulmányi raktárak kialakítása, a megkezdett gyűjteményi egységek rendszeres, szisztematikus gyűjtésének folytatása, állandó kiállítási hely reményében.

Jegyzet

A téma részletesebb kifejtése jegyzetanyaggal: Gopcsa Katalin: *Képzőművészeti gyűjtemények Veszprém megyében*. Kiállítási katalógus, Tihanyi Múzeum, Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság kiadványa, Veszprém 1998.

Lásd még – See also:

KÉPMELLÉKLET IV.

The Fine Arts Collection of the Veszprém Museum

The Veszprém County Museum has had a fine arts department from the start, which not only collected the objects but also dealt with their exhibition. The first director, the erudite Dezső Laczkó felt obliged to give enough place to the works of the county's painters and artists. This objective has been determining in the museum politics since. To this came the collection work enabling colleagues to organize new art exhibitions especially at the Tihanyi Museum.

The most significant unit is the Egry József Memorial Museum which shows the oeuvre of the artist who acquired fame in all over Europe.

The contemporary glass collection which has been intensively enriched from 1988 has a unique character nationwide.

95 éves a veszprémi múzeumi könyvtár

Kópházi Ferencné

1998-ban ünnepelte múzeumunk s egyben múzeumi könyvtárunk 95 éves születésnapját. Keletkezésének körülményei speciálisnak mondhatók, mivel a múzeum keretein belül létesült, de városi közművelődési feladatok ellátása céljából.

Cholnoky Jenő földrajztudós Veszprém című monográfiájának előszavában írja 1938-ban: „A Dunántúl közepén, tehát a legépebben megmaradt magyarság országrészének szívében fekszik ez a kis intelligens város. Lakóinak számához képest nagyon sok az értelmiségi, ...valóságos kis művelődésbeli középpont.”

Ennek az értelmiségnek kellett megfelelni a múzeumi könyvtárnak.

Városunkban már a XIII–XIV. században is működött könyvtár, mint azt a korabeli dokumentumok bizonyítják. Püspöki székhely lévén, káptalani iskola jött létre, mely értékes könyvállománnyal rendelkezett. Egy 1276-os oklevél tanúsága szerint, amikor Csák Péter felgyújtatta a várost, az elpusztult székesegyházi iskola könyvtára egy egész termet töltött meg, s értéke 3 ezer márka volt. Ekkor égett el Széchy Pál prépost ezer márka értékű könyvtára, valamint 15 külföldön jogi doktorátust szerzett kanonok könyvei. Ezt a veszteséget száz–százötven év alatt sem lehetett pótolni.

A könyvnyomtatás megindulása után divat lett a könyvgyűjtés, és a korábbi liturgikus, jogi témák világi olvasmányokká bővültek.

Igazi fellendülést a XVIII–XIX. század fordulójára jelentett Veszprém életében. Nyomda létesült a városban (Számmer Mihály), valamint Veszprémi Olvasótársaság néven egyesület, melynek célja a „...honi és külföldi irodalom megismertetése...”.

Erre az időpontra tehető a társaskörök, egyesületek keletkezése, mely egyesületek jelentős gyűjteményű könyvtárakat működtettek. Így megemlíteném pl. a Nemzeti Casino-t 1068 kötettel, vagy az Iparos Kört, mely 700 kötettel rendelkezett.

A XIX. század végére az iskolai könyvtárak száma is jelentős a városunkban. Így például a Kegyesrendi Gimnázium 3022 kötetes könyvtárát, vagy az Angolkisasszonyok és a Püspöki Papnevelő Intézet több ezer kötetes gyűjteményét érdemes megemlíteni, a diákok számára kötelező antik auktorok műveivel, valamint egyháztörténeti munkákkal.

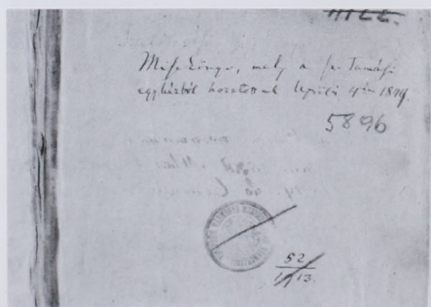
Mind az egyházi, mind az egyesületi és iskolai könyvtárak sajátos igényeket elégittek ki, és szűk kör számára álltak rendelkezésre.

Az első ún. közművelődési könyvtár Krausz Ármin nyomdász magánkönyvtára volt, mely 2580 kötetével szélesebb lakossági igényeket elégített ki.

A XIX–XX. század fordulójára ért meg a helyzet úgy országosan, mint a városunkban, egy mindent igényt kielégítő, tudományos és közművelődési feladatot ellátó könyvtár létrehozására. Ezt a szerepet vállalta fel 1903-ban Laczkó Dezső, a múzeum első igazgatója.

Szerb nyelvű biblia 1538-ból. Tulajdonosa Perczel Mór honvédtábornok
Bible in Serbian language from 1538.
The owner was general Mór Perczel

Klapka György kézirata a biblia címlapján
Handwriting of György Klapka
on the bible's title page

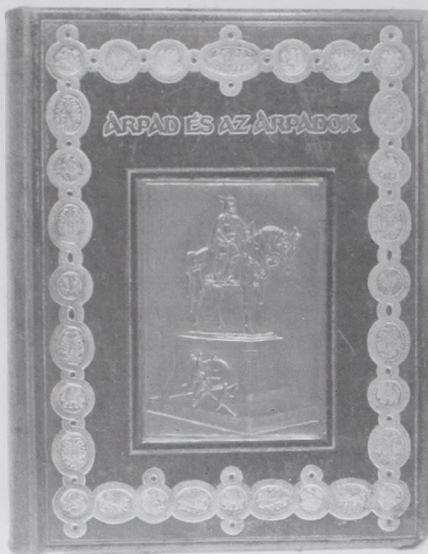
Könyvtárunk alapját adományok vetették meg, így elsősorban Hornig Károly veszprémi püspök 3000 kötetes ajándéka a

saját könyvtárából és évi 1000 korona a fenntartási költségekre. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Felügyelősége 800 koronát adott a berendezések előteremtésére. Mondhatnám, ezidőtől kezdve áramlott a sok könyvadomány a múzeumba. A teljesség nélkül kiemelnék néhány adományozót név szerint is: Zichy Frigyes gróf, Ádám Iván kanonok, Darnay Kálmán régész, Récesey Viktor pannonhalmi apát, Koller Sándor, Perczel Mór honvédtábornok családja, Pósa Endre nyomdász, de a piarista gimnázium diákjai is. Az ajándékozók listáját hosszan sorolhatnám. Laczkó Dezső feljegyzéseiből tudjuk, hogy bővítette az állományt a Vallás és Közoktatási Minisztérium, Veszprém vármegye előljárósága, a múzeumegylet, a Vörösmarty Kör és a nyomdák is.

1918-ban már 15 624 kötetel rendelkezett a könyvtár. Sajnos 1925-ig a múzeum nem rendelkezett önálló épülettel, így a könyvtári anyag a vármegyeház II. emeletén ládába csomagolva gyűlt, s a lakosság számára hozzáférhetetlen volt. A könyvanyag összetétele, mivel adományokból keletkezett, szintén nem felelt meg a közművelődési igényeknek. Laczkó Dezső írja az 1930. évi jelentésében, hogy az ajándékozók az az elv vezeti, miszerint a múzeum könyvtára régi, elavult könyveket gyűjt. A múzeum szakemberei, Laczkó Dezső, Rhé Gyula, majd Nagy László dolgozták fel a könyvtári anyagot, elsősorban a saját kutatómunkájukhoz szükséges dokumentumokat.

1926. február 27-én végre megnyílt a könyvtár a jelenlegi épületében a város lakossága számára. A Veszprémi Hírlap beszámol a nagy eseményről: „Febr. 27-én d.u. 5 órakor szűkebb ünnepség keretében nyitották meg a Veszprémműzeumi Könyvtárát és adták át a közönség használatára. A megjelent előkelőségeket és a közönséget dr. Bibó Károly alispán üdvözölte, majd a könyvtár céljairól tartott nagy tetszéssel fogadott beszédet. Dr. Magyar Károly főispán a kultuszminiszter nevében elismerésének és köszönetének adott kifejezést azért az önzetlen, eredményes munkásságért, mellyel a múzeum fáradhatatlanul dolgozó, nagy tudású vezetői az értékes könyvtárat megvalósították.”

Hetente két nap kölcsönözhettek a diákok, értelmiségiek, tisztviselők és háziasszonyok. Ez a rövid idő is elég volt a kölcsönzésre, mivel az említett okok miatt kevés volt a keresett szépirodalmi mű (Jókai, Mikszáth, Herczeg F.). Annak ellenére, hogy az éves jelentések könyvtáros alkalmazásáról csak ritkán számolnak be, az 1941. évi statisztika szerint már 400 rendszeres olvasót tartottak számon.

Árpád és az Árpádok. Budapest, 1907. Árpád fejedelem halálának ezredik évfordulójára kiadott dísmű

Árpád and the Árpád-house. Album published on the 1000th anniversary of the death of Árpád

A gyarapítást szakember irányította: Szerb Antal személyében az irodalmi anyag kiválogatása történt, míg a tudományos és ismeretterjesztő műveket a múzeum szakemberei válogatták.

A II. világháború törést okozott a könyvtár életében, amit csak az 1948. május 1-jei nyitásra tudtak kiheverni. Elpusztult az állomány egy része, valamint a bútorzat fele.

1950 fordulópont a könyvtárunk életében: kettévált a múzeum és könyvtár, s ezzel indult meg a múzeumi szakkönyvtár önálló élete. Kivált a mai megyei könyvtár, magával vitte az ismeretterjesztő és szépirodalmi műveket, a múzeumi könyvtár számára meghagyva a tudományos dokumentumokat, aprónyomtatványokat, helytörténeti anyagot. S ezzel elkezdődött a múzeumi szakkönyvtárra fejlődés, amely elsősorban a múzeum tudományos és közművelődési tevékenységét szolgálja, de a megyei helytörténet-kutatás bázisává is vált (szoros együttműködésben a levéltárral és a megyei könyvtárral).

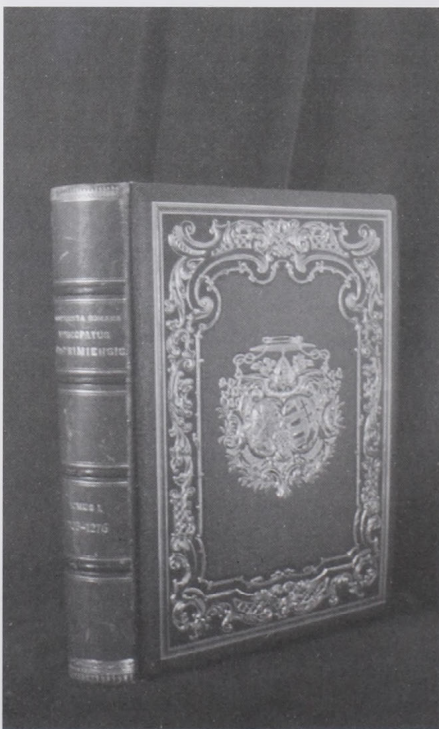
Ma közel 37 ezer kötettel rendelkezünk, ebből 16 ezer a könyv és 11 ezer a periodika. Gyűjtőkörünknek megfelelően a helytörténeti, régészeti, néprajzi, képzőművészeti, történeti tudományos munkákat gyűjtjük fő körként, és mellégyűjtőkörként a numizmatika, családtörténet, hadtörténet, muzeológia, irodalom műveit. Nemzetközi csere révén, melyet évkönyvünkkel, a Veszprém Megyei Múzeumok Közleményeivel, illetve konferenciakötetekkel, kiállítási katalógusok-

kal folytatunk 390 partnerrel, értékes magyar és külföldi szakirodalomhoz jutunk. Ezzel pótoljuk a szűkös anyagi lehetőségek miatt keletkező hiányosságainkat. Elmondhatjuk, hogy a világ minden tájáról érkezik cserekiadvány a gyűjtőkörünknek megfelelően. Úgy a szomszédos országok (osztrák, cseh, román, szlovák) akadémiaja, múzeumai, egyetemei, mint a távoli országok intézményei igényt tartanak a tudományos publikációinkra és viszonyozzák azokat. A kiadványcsere is történelmi múltat tekint vissza. Már a századforduló óta létesült kapcsolat a máramarosi, Tolna megyei, váci, pécsi, Hunyad megyei és miskolci múzeumegyetellel.

Kutatóink rendelkezésére áll az első megjelenése óta, hála a korábbi igazgatók szakértelmének, minden fontos szakperiodika, mint az Archaeológiai Értesítő, Ethnographia, Dissertationes Pannoniae, Századok, Történelmi Szemle, Irodalomtörténeti Közlemények, Műgyűjtő, múzeumok és levéltárak évkönyvei, stb.

A korábbi adományokból származó könyvanyag ma fontos helytörténeti forrás. Itt Szép Lipót okleveles kereskedelmi tanár ajándékára gondolok, aki a múzeumnak ajándékozta pl. „A veszprémi izraelita iskola története”, vagy „A Veszprémi Kereskedelmi Társulat múltja és jelene”, „Veszprémi Hochmuth Ábrahámné Krajczáregylet múltja” című munkákat. Csánki Dezső ajándéka az „Árpád és Árpádok” című díszkiadás. Óváry Ferenc

A Veszprémi Püspökség római oklevéltárának első kötete – First volume of the Roman document collection, Veszprém Episcopacy
Fotók: Oszkó Zsuzsa

országgyűlési képviselőnk 1891 kötetből álló könyvtárat ajándékozott, többek között: „Emlék a veszprémi császári és királyi honvéd hadikórházzal 1914–15” vagy Darnay Kálmán őskorral foglalkozó műveit. A Könyvbarátok Szövetsége előfizetett a Katholikus Szemle, Numizmatikai Közlemények, Antik Művészet című szakperiodikákra. Kurriózumként hívom fel a figyelmet a szerb nyelvű bibliára, mely Perczel Mór honvédtábornok tulajdona volt, a szenttamási ütközet emlékére őrizte 1849. április 4. óta, s Klapka György kézírását örököltette meg.

Múzeumunk igen értékes különgyűjteménnyel is rendelkezik: a tihanyi műemléki könyvtár 3800 kötetével. Az állomány ősnymotványt, antiquát, az 1600–1800-as évekből származó liturgikus, retorikai köteteket, antik auktorok műveit, első kiadású irodalmi alkotásokat őriz. Sajnos mostoha körülmények között vagyunk kénytelenek tárolni őket, így a kutatás szempontjából hozzáférhetetlen e becses anyag. Bízom benne, hogy az elkövetkező években, amikor a múzeum elhelyezési gondja megoldódik, a könyvtár méltó helyet kap, valamint a feldolgozás után a kutatás számára is hozzáférhetővé válik.

The 95th anniversary of the Veszprém Museum Library

The museum, celebrating its 95th anniversary, has always had a precious book collection since its foundation. It was enriched through donations and from bequests, like those of Bishop Károly Hornig, the family of general Mór Perczel, Endre Pósa, a printer, but became particularly rich through the donations of different associations, museum friends and students.

Not only for supporting the scientific research of museologists was its function but as an educational library it also provided the intellectuals of the town with books to read.

The library with a collection of 37,000 volumes became a research library containing historical, archaeological, ethnographical, fine arts, numismatical and literary books.

It has become a research centre of the town and Veszprém county co-operating with the archives and the county library which was separated from the museum in 1950. The Tihany memorial library, our special collection, has now no access because of the unfavourable conditions.

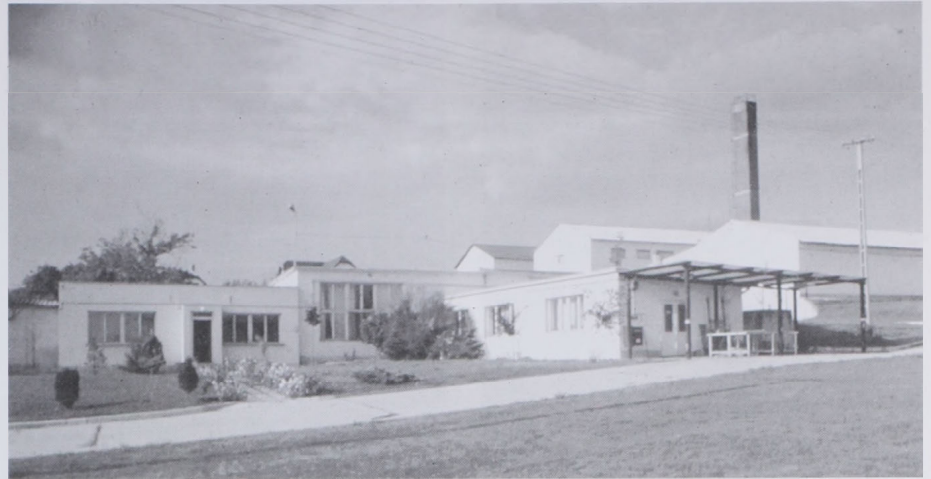
Műtárgyvédelem a veszprémi múzeumban

Koncz Pál

Múzeumi műtárgyvédelem alatt nem csupán restaurálást, hanem szakszerű raktározási, kiállítási környezetet, védőcsoomagolás- és szállítástechnikát is értve, azt kell mondanunk, hogy mintegy hat évtized, de különösen az utóbbi harminc év erőfeszítései Veszprém megye múzeumi gyűjteményeiben meglehetősen ellentmondásos, vegyes képhez vezettek. A műtárgyvédelmi munka hatékonysága a szükségeshez képest, elsősorban elegendő pénz hiányában elégtelen. A felsőörsi raktározás és az egyes kiállítások klimatikai körülményei általában nem megfelelőek. Mindazonáltal egész folyamatát tekintve, bár meg-megtorpanó, de mégis egyértelműen nagy fejlődésről beszélhetünk. A kevesellt, mégis elért részleges eredmények hasznának állandósulása is csak folyamatos munkával, tartósan megfelelő keretek között lesz biztosítható.

Eleddig közel félszáz ezer tárgytorredék és tárgy tisztítása, több tízezer konzerválása, fertőtlenítése és megszilárdítása, több száz különféle műtárgy teljes restaurálása készült el számos rekonstrukció, másolat- és anyagvizsgálati, készítése technikai elemző felmérés mellett. A gyűjtemények raktárai rendezettek. A múzeum teljes fotonegatív állományának átsomagolása savmentes papírzsackókba a befejezéshez közeledik. Savmentes borítékokba, palliumokba kerül át folyamatosan az adattár

Rhé Ilona bronzkori kerámiát restaurál, 1937
Ilona Rhé restauring Bronze Age ceramics
 Fotó: Nagy László

A Műtárgyvédelmi Osztály műhelyei, raktárai Felsőörsön, 1991
Workshops and stores of the conservation department in Felsőörs
 Fotó: Koncz Pál

történeti fotópozitív-, aprónyomtatvány-, képeslap- és iratanyaga is, melyhez archíválási szabványoknak megfelelő anyagok kiválasztásáról, beszerzéséről osztályunk gondoskodik. E munka kiterjesztése más gyűjtemények egyes tárgycsoportjaira külsőben áll.

Mindezen törekvéseket veszélyeztetve, tárolási körülményeink a raktározási tér növekedésének kivételével nem javultak jelentősen, sőt állapot-romlás (általában penészesedés, nedveskorrózió) is bekövetkezett a műtárgyraktárak téli temperálásának három évnyi kényszerű szüneteltetésével, illetve a régészeti raktár fűthetlensége miatt. 1999 márciusától a történeti és néprajzi raktár 12–15 Celsius fok hőmérsékletű temperálást kap ismét (központi gázkazánról), ami a közelmúltig beállt 90–95% relatív légnedvességtartalom máris jelentős, 20 százalékos csökkenését eredményezte. (Később fokozandó lesz a kiszáritás.)

Kezdetben a régészeti leletek és más műtárgyak tisztítását, ragasztását maga a régész múzeumőr, ill. besegítő családtagja végezte, például Rhé Gyulának Ilona leánya kezelte a régészeti kerámialeletek egész sorát. Országos gyakorlat szerint a következő évtizedekben e feladatokat általában a múzeumi hivatalsegéd látta el. Veszprémben Isaszegi János, a keszthelyi Balaton Múzeumban Csizsár Károly, ill. a későbbiekben Pápán Farkas Pál és Fazekas Pál voltak nyugállományba vonulásukig ezermesterei a gyűjtemény-kezelésnek régészeti kerámia tisztítástól a székárbóláson át a roncs faliorák életre keltéséig. Önzetlen életük összes fáradozásáért tisztelettel adózunk emléküknél!

A hatvanas években a megyei közigazgatási, pénzügyi felügyelet alá kerülő múzeum szervezeti kiépülésével felgyorsult az új ásatások, gyűjtések, kiállítások meg-

valósítása. Ezekkel összefüggésben Éri István, akkori megyei múzeumigazgató régész a veszprémi múzeumépület alagsorában 1969/1970-ben restaurátori és kiállításrendezői, technikai műhelyeket alakított ki. Kisebbségi műhely létesült az akkor még Veszprém megyéhez tartozó Keszthelyen, később Pápán is (a Gróf Eszterházy Károly Kastélymúzeumban máig is egy önálló restaurátor dolgozik). Veszprémben 1966-ban állt munkába Ézsias István, majd hamarosan Ruppert Klára, Eckert Anikó, Jánoska Péter és a többiek sorra. Az 1969-ben saját költségvetési kerettel önálló működő múzeumnak már négy kezdő segédrestaurátora volt, akik Budapesten a Központi Múzeumi Technológiai Csoportnál kaptak alapképzést, majd a gyarapodó létszámú műhelyből az évek során négyen restaurátor-diplomát szereztek a Képzőművészeti Főiskola Restaurátorképző Intézetében. 1976-ban nagyobb fejlesztés, a hely és a felszerelés komoly bővítése jelentett előrelépést. 1989-ig a csoport szakmai vezetője Jánoska Péter korróziós vegyész, fémrestaurátor volt. (Utódja a mai krónikás.)

Éri István Veszprémből elkerülve, Budapesten a műtárgyvédelmi szakterület országos kutatási és képzési intézetévé váló Múzeumi Restaurátor- és Módszertani Központ vezetőjeként országos továbbképzést is jelentő restaurátor konferenciákat, Veszprémben nemzetközi szakrestaurátor találkozókat szervezett, melyek természetesen a helyi restaurátorokra is nagy hatással voltak, akárcsak az intézet kiadványai; a periodikává fejlesztett Múzeumi Műtárgyvédelem, a Figyelők, a szakrestaurátor-képzés jegyzetei.

A korábban végzett négy veszprémi diplomás restaurátor közül három azóta már múzeumunkból – elsősorban egysz-

Századeleji kromolitográfia kezelés előtt
Chromolithography preceding restoration
Fotók: Koncz Pál

A nyomat restaurálás után. Koncz Pál munkája
The print following restoration.
The work of Pál Koncz

tenciális okokból – eltávozott. Jelenleg két felsőfokú végzettségű tagja van a Műtárgyvédelmi Osztálynak. Egyik munkatársunk most folytat főiskolai tanulmányokat, ketten kétéves szakrestaurátori képzésben vesznek részt. Jelenleg kilenc fős restaurátori, két műtárgyraktár-kezelői és egy adminisztrátori státuszshellyel rendelkezünk. A fluktuáció igen nagy. 1966 óta összesen már mintegy harmincan dolgoztak közöttünk restaurátor munkakörben. A harmincből csak hat fő alapképzésére nem került sor. Közülük alkalmatlanság miatt 3–4 főt bocsájtottak el. Többségük az egyébként szeretett és kívülről igen vonzó munkakörtől az alacsony fizetés és a mostoha munkakörülmények miatt vált meg. Többségük pályaelhagyó, míg hárman azóta magánrestaurátorok, ketten pedig másutt lettek egy-egy múzeumi közgyűjtemény jobban fizetett alkalmazottai.

A túlszűfolt múzeumépületből 1983-ban költözött ki Felsőörsre a restaurátor- és kiállításrendező műhely, – utóbbi csak átmenetileg. Kikerült a (csaknem) teljes műtárgyállomány is, előbb egyetlen fűtetlen és alkalmatlan – egykor szőlővenyige-tároló – raktárba. A régészeti anyag sajnos még ma is ebben van. 1987/88-ban felépült egy-egy kétszintes raktárépület a néprajzi és a történeti-művészeti gyűjtemények tárolására. Közben visszakerültek Veszprémbe a kiállításrendező technikusok és grafikusok. Az elektromos betörés- és tűzvédelem kiépítésével, az intézménytől független, professzionális őrzővédelem szerződésével, a gazdaságtalan széntüzelésű kazánok gázfűtésűekre cserélésével egyúttal elértek, hogy nincs már szükség sem éjjeliőrökre, sem fűtőkre.

A jelenlegi 9 restaurátornak ma 10–12 muzeológus évenkénti új gyűjtési, ásatási

tárgy-gyarapítása, továbbá három segédgyűjtemény (könyvtár, adattár, fotó és médiatár) állománya műtárgyvédelmi szükségleteit kellene kielégítenie, nem beszélve az egyes gyűjteményi raktárakban, kiállításokon sorsukra váró ezernyi műtárgykezelésének és újrakezelésének egyre sürgetőbb szükségéről. Ha (helytelenül) csupán a muzeológusi gyarapító tevékenységet: ásatást, gyűjtést, kiállítási és más publikációs igényt szolgáló feladatokat vennék alapul, akkor is el kellene érniük az 1:1 arányt, amely egyébként természetes, törvényes múzeumi norma.

A gyűjteménykezelői feladatok sem csökkennek. Felsőörsön a hét elkülönülő tudományos gyűjtemény kezelése, rendezése, a rendszeres szállítások lebonyolítása s mindezek nyilvántartása a korábban 2–3, éveken át csak egyetlen, 1998 ősztől ismét két műtárgyraktár-kezelő munkatársunknak olykor megfeszített munkát jelent. Az egyes gyűjteményi tárgyak elhelyezésére, mozgására vonatkozó, digitális tárgyfotó is tartalmazó nyilvántartási munka szintén feladatuk a közeljövőtől kezdve.

Restaurálási-konzerválási munkánk írásos, részben fotós dokumentálását 1999 március közepétől kezdve számítógépen rögzítjük. Ennek során a korábbi évek munkaleírásaiból visszamenőleg is igyekszünk minél több olyan konkrét esetet rögzíteni, amelynél a műtárgy, ill. a felhasznált anyagok változásainak ellenőrzése indokolt. Dokumentációnkat fotónegatív és diapozitív felvételek, ez évtől kezdve digitális fotó- és videofelvételek egészítik ki. Szükség szerint makro- és mikrofelvételeket készítünk, kerámia-, fém-, textil-, papír-, bőr-, fa- stb. alapanyag, illetve készítés technikái vizsgálatot végzünk. A mindennapos alaptevékenység zömét

rutinfeladatok ellátása jelenti; olykor egy-egy kiemelkedően összetett, bonyolult konzerválási, restaurálási feladat színesíti munkánkat. Szívesen említjük példaként az avarkori régészeti leletek közül egyes papírvékony, ezüstözött, ónozott bronz ékszerleletek és tojáshejak restaurálását szilárdítóanyaggal megerősített japánpapírfátyolossal kasírozással megtámasztva. Az összetört, pergő festésű, hátulfestett üveg szentképek, az ún. apácamunkák, paraszti betlehemező és Christ-kindl tárgyak, színezett viasz-szobrok stb. igazi kihívást jelentenek számunkra. Kiemelkedő volt egy ládában földbe rejtett női díszmagyar tüllfátylának, fémszál-paszományos bársonymentéjének restaurálása. Izgalmas problémát jelentett egyes középkori és koraiújkorai párták, ruha- és lábbeli-törödékek konzerválása és lehetőleg hiteles formái helyreállítása. Mindazonáltal a kisebb, hétköznapi feladatok elvégzése is nyújthat sikerélményt, jelenthet értelmes célt.

Végül a jövőről. A helyenként nehezen minősíthető állapotba került, átázott, tizenhatból három helyiségben fűthetetlen, salétromos és penészes, itt-ott omló vakolatú műhelyépület felújítására nincs remény, ill. a felújítást nem tartják fenntartóink gazdaságosnak. Mindenesetre legalább még egy újabb temperálható raktárépületre sürgősen szükség van, amelybe átkerülhetne a régészeti gyűjtemény, s az így felszabaduló egyszintes raktár helyet adhatna átmenő, még kezeletlen műtárgyak és a kőfaragványok tárolására. Restaurátori műhelyeink számára fejlesztési tervben szerepel hosszabb távon egy kétszintes épület, mely a jelenlegit (kisebb telekfoglalással) felváltaná. A ma adott funkciójú műhelyeken felül ebben már lenne egy képzőművészeti festőrestaurátor műterem is. Helyet adhatna a gyűjteményi tárgyakhoz kapcsolódó, csak itt helyben végezhető muzeológusi feldolgozó munkának is. A megvalósítás központi forrásból lesz kivitelezhető.

The Conservation in the Veszprém Museum

The Conservation Department of the Laczkó Dezső Museum operates in Felsőörs (since 1983). Three decades ago 3-4, now 9 restorers work on the cleaning, conserving and sometimes restoring of the objects. Two stock attendants take care of, arrange, inventory and transfer the objects. Restorers of ceramics, metal, wood, textile, paper and leather work in seven workshops, which are completed by chemical stores, a sand-blasting room, a carpenter's workshop and an administrative office with computers and library of handbooks. The collections are placed in three stores, one of which, the archaeological, is unfortunately not tempered. The planned improvements aim at modernising the latter, and generally at the quantitative and qualitative extension of the conservation activity.

A Gróf Esterházy Károly Kastély- és Tájmuzeum

László Péter

Amikor a múlt század második felében országsszerte alakultak a múzeumi egyesületek, s lerakták a nagyobb városokban ma is működő múzeumok alapjait, úgy tűnik, Pápa városa kimaradt ebből a lendületből, s a körülmények úgy hozták, hogy egy évszázadnak kellett eltelnie ahhoz, hogy itt is megszülessen az az intézmény, mely a vidék történeti, néprajzi, művészettörténeti emlékeit hivatott gyűjteni és ővni. Hivatalosan 1964. február 4-e az a dátum, amely a pápai Gróf Esterházy Károly Kastély- és Tájmuzeum születésének napja. A Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztálya ezen a napon adta ki az alapító okiratot, s minősítette múzeummá azt a gyűjteményt, amelyet Jászai József, a belvárosi iskola igazgatója hozott létre. Az Esterházy-kastélyban helyet kapott Helytörténeti Múzeum gyűjtőterülete Pápa városára és az akkori Pápai Járás 54 községére terjedt ki.

Mithay Sándor, a múzeum első igazgatója 1964-ben mintegy 1000 darab tárgy beletárolásával kezdte a nyilvántartási és gyűjtő munkát, s ma közel 100 000 műtárgy és dokumentum alkotja a gyűjteményt. A törzsanyagot azok a tárgyak alkották, melyeket Jászai József gyűjtött össze több évtizeden át egy iskolai gyűjtemény számára. Egy, a pápai téglagyár agyagbányájában talált kőbalta keltette fel Jászai József érdeklődését a régmúlt korok emlékei iránt, s ösztönözte arra, hogy tudatos gyűjtőmunkába kezdjen. Ő maga vallotta ezt, de legendának is szép, s az egyetlen tárgyhoz köthető pillanat, ahogy ismétlődik, szinte szimbólummá változik. Darnay Kálmán Sümeg várában 1877-ben egy sarkantyút talált, s itt dőlt el, hogy pénzt és életét a régiségek gyűjtésének szenteli. Nem kevés leegyszerűsítéssel Sümegen egy sarkantyúból, Pápán egy kőaltából született múzeum. Az előzmények azonban mindig messzebbre vezetnek.

Bár Pápán nem alakult annak idején múzeumi egyesület, a múlt században itt is megfogalmazódott a múzeum létesítésének gondolata, mégpedig a Református Főiskola kebelén belül, amely kiváló és nagyhírű tanárai révén meghatározta a város kulturális életét és szellemiségét. Már a Ratio Educationis szorgalmazta az iskolai szertárak létesítését, s az Organisations Entwurf 1849-ben előírta az iskoláknak a szemléltető eszközök beszerzését, s az ötvenes években egyre több középiskolában létesítenek természetrajzi szertárat és régiséggyűjtőt, ha sok helyütt nem is választva külön a kettőt. Amikor Sárközy József, a Dunántúli Református Egyházkerület

főgondnoka 1863-ban a pápai Református Főiskolának adományozta 418 darabból álló gyűjteményét, megvetette ezzel a Régiséggyűjtő alapjait. Az egykori diákok adományából gyarapodott a gyűjtemény, s igazi szenzációt jelentett midőn 1884-ben Markstein Károly kairói nagykereskedő, ugyancsak volt pápai diák egy festett óegyiptomi koporsót s benne egy múmiát küldött egykori iskolájának. A jegyzőkönyvileg is megörökített köszönetnyilvánítás alkalmából az iskola testülete megfogalmazta reményét is, hogy mindezekkel az ajándékokkal egy majdani múzeum alapjait vehetik meg. A Református Főiskola régiséggyűjteménye 1945-ben és az azt követő nehéz években – az óegyiptomi koporsó kivételével – elpusztult, elkallódott, a megfogalmazott óhaj is csak óhaj maradt.

Gróf Esterházy Károly portréja
Portrait of Count Károly Esterházy
Fotó: Varga Éva Teréz

Jászai József polgári fiúiskolai tanár 1948-ban kezdte meg az iskolai gyűjtemény szervezését, amelyből lassan kibontakozott egy városi múzeum létesítésének gondolata. A múzeum elhelyezésére szóba jött a Corvin-ház, valamint a Zichy-ház is, mindkettő értékes műemléki épület, de a különböző helyi érdekek hálójában nem volt könnyű keresztülvinni az elképzeléseket, s a Corvin-ház esetében közbeszólt egy fatális véletlen is. Mire Jászai József odaért a kulcsokkal, a múzeum számára kiutalt helyiségekbe beköltözött egy önkényes lakásfoglaló.

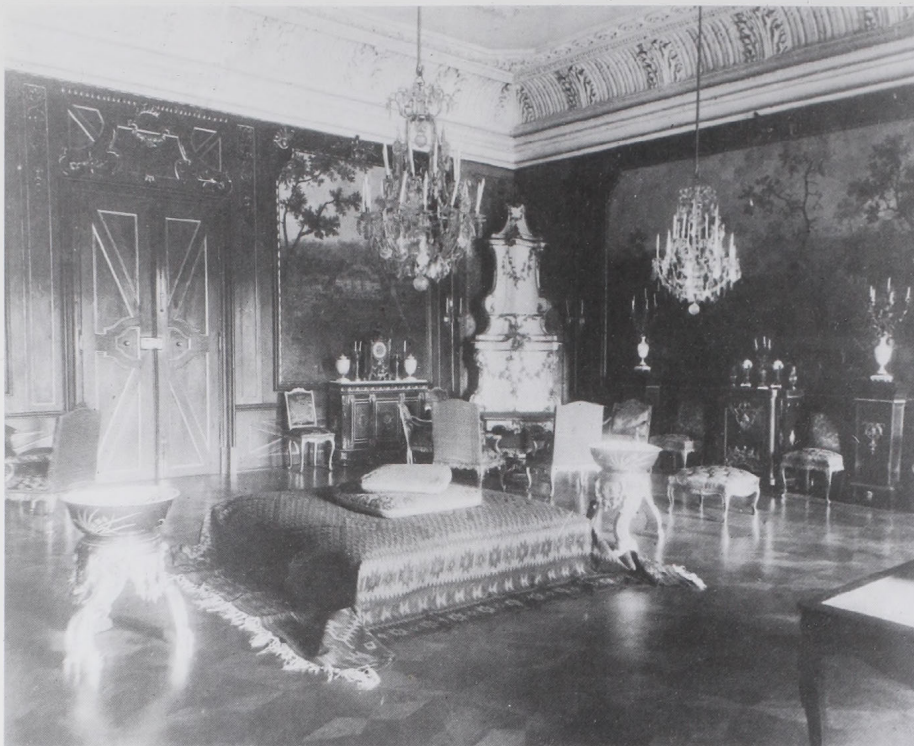
1957-ben a szovjet katonaság kiköltözött az Esterházy-kastélyból, s 1959. május 24-én itt nyílt meg az első kiállítás, s

ezzel valójában létrejött Pápa Város Múzeuma a Veszprém megyei múzeumi szervezet keretében. A kastély építését gróf Esterházy Ferenc tárnokmester kezdte meg Franz Anton Pilgram osztrák építész tervei szerint, s az építkezést fia gróf Esterházy Károly egri püspök fejezte be. Könnyen elképzelhető, hogy a háborút követő években milyen állapotba került a barokk kastély, amelynek első emeletén a fő- és nyugati szárnyban foglalt el néhány helyiséget az új múzeum. Közéjük tartoztak a kastély egykor legreprezentatívabb termei, a könyvtárszoba, az ún. Nádor-terem, a Vörös-szalon és a sarokterem, melyeknek lambériái, stukkói, parkettái azonban nagyon rossz állapotban voltak, s a belső berendezés pedig elpusztult vagy szétszóródott.

Mindezt helyreállítani, kis részben pótolni hosszú évek munkájába került, de már 1965-ben sikerült annyira rendbe tenni, s részben a veszprémi Bakonyi Múzeum és a budapesti Iparművészeti Múzeum bútoráival berendezni ezeket a termeket, hogy a kialakított enteriőrök némi fogalmat adhattak arról, milyen is lehetett a kastély fénykorában. Még ugyanebben az évben megnyílt a *Pápa és vidéke történeti emlékei* című kiállítás, amely többszöri felújítással valójában egészen 1995. év végéig fennállott, amikor az épület műszaki állapota miatt a múzeumi kiállításokat be kellett zárni. Ugyancsak az első kiállítások közé tartozott a pápai keménycserép történetének bemutatása 1968-ban, melyet az évek során több időszakos kiállítás is követte.

Amikor 1963. december 15-től Mithay Sándor lett az igazgató, képzett múzeumi szakember, régész került a múzeum élére, aki amellet, hogy szervezte és megteremtette a működés feltételeit, ásatásokat vezetett, felkutatta és gyűjtötte a város és környéke történeti, néprajzi emlékeit, leltározott, tudományos tanulmányokat publikált, mint egyedüli muzeológusnak valójában minden szakterülettel foglalkoznia kellett. Ahhoz, hogy végre megszületett Pápán a múzeum, szükség volt Jászai József kitartó ügyszeretetére, Mithay Sándor fáradhatatlan, minden szakterületet felölelő munkájára, s az akkori megyei múzeumigazgató, Éri István kitűnő szervező képességeire, széleslátókörűségére, aki kezdettől fogva mindenben támogatta a pápai múzeum megalakulását.

A múzeum további igazgatói, Hadnagy László, Rác István és Ilon Gábor szakterületük és érdeklődésük szerint más-más módon járultak hozzá, hogy az intézmény, amely 1990. november 19-től a Gróf Esterházy Károly Kastély- és Tájmuzeum nevet viseli, megfelelően azoknak a köve-

Az Esterházy-kastély Nádor-terme 1929-ben – The Nádor-hall in the Esterházy castle
Archív fotó

telményeknek, amelyek szakszerűségét biztosítják, s gyűjteményeiben, könyvtárban egyre gyarapodva a város és környékének közművelődési és tudományos bázisa legyen.

Már a század első felétől folytak ásatások Pápa környékén, Rhé Gyula, Nagy László és Jankó László végzett ezen a területen kutatásokat, 1964 után a régészeti munka tervszerűbbé, rendszeressé vált. Mithay Sándor a pápai várkastély udvarán és az ugodi vár területén számos bronzkori, koravaskori temetőt tárt fel. Ilon Gábor többek között bronzkori halomsírokat ásott Németbányán, s egy középkori falu kutatását vezette Pápa-Hanta területén. Római kori lelőhelyekben is gazdag a környék, többek között Kemenesszentpéteren dr. Palágyi Sylvia római kori halomsírokat tárt fel.

Az ásató- és gyűjtőmunkának leginkább pénzügyi akadályai vannak, s a múzeum gyűjteményeinek gyarapításában elsősorban ajándékozásokra építhet. Pápa polgárai és azok is, akik elszármaztak a városból, jelentős ajándékokkal járultak hozzá a gyűjtemény gazdagodásához. Olyan ritka és értékes műtárgyak kerültek ezen az úton a múzeumba, amilyeneket gyűjteni szinte csak a múlt században volt lehetséges. Így került múzeumunk birtokába például Kmetty György tábornok hadipénztár ládája, az Esterházy-család iratai, egyes tagjainak levelei, céharticulusok, céhládák, szőlőhegyi protocollumok, egyenruhák az I. és a II. világháború korából, polgári- és népviseletek, Győrök Leó bútorai, festményei, rajzai s néhány szórványos darab a kastély egykori berendezéséből.

Pápa Város Önkormányzata megvásárolta Győry Endréné rendkívül gazdag, 7000 darabos néprajzi gyűjteményét, s azt az ún. Hollósy-Galériában helyezte el, ahol évente kiállításokat rendezünk a múzeum-ba letétbe helyezett anyagból.

Pápa városa egyrészt, mint az Esterházy-család grófi ágának uradalmi központja, másrészt mint már korán jelentős iparral és kereskedelemmel rendelkező város, s egyúttal a reformáció dunántúli központja olyan gazdag történelmi múltat mondhat magáénak, amelynek feltárása, emlékeinek gyűjtése felelősségteljes feladatot ró a múzeumra. Mint neve is kifejezi, egyrészt mint kastélymúzeum működik, másrészt ellátja azokat a feladatokat, amelyek a város és környékének, mintegy 54 községnek régészeti, néprajzi, történelmi kutatását jelentik.

1995. év végén a kastély olyan állapotba került, hogy a múzeum kiállítási termeit be kellett zárni. Az épület tulajdonosa a Kincstári Vagyron Igazgatóság a felújítási munkákat megkezdte, s rendelkezésre álló anyagi források függvényében folytatja. Az Állami Műemlékhelyreállítási és Restaurálási Központ felügyel a műemléki szempontok érvényesülésére, s munkatársa, Kalló Judit készíti a helyreállítás terveit, amely az elfogadott koncepció szerint kiterjed a kastélyparkra és a melléképületekre is.

Pápa Város Önkormányzata évente jelentős összeggel hozzájárul a munkához, s mindenben támogatja azokat az elképzeléseket, hogy a kastély és környezete régi fényébe visszaállítva a város kulturális központja és idegenforgalmi

vonzereje lehessen. Reményünk van arra, hogy a múzeum az épületen belül nagyobb alapterületen működhet majd a nyitás után, s így a működéshez szükséges helyiségek mellett, a helyreállított termekben helyet kaphat egy korszerű történelmi kiállítás. A kastély főszárnyában az I. emeleten lévő reprezentatív termekben vissza kívánjuk állítani a korhű enteriőröket, melyek kétségtelenül az egyik legfőbb vonzerőt jelentik a látogatók számára.

Jegyzet

Lásd még Ilon Gábor: A Pápai Múzeum a rendszerváltás sodrában. MAGYAR MÚZEUMOK 1995/1. 34-36.

The Count Károly Esterházy Castle and Regional Museum, Pápa

When museum associations were founded one after the other in the second half of the last century in order to establish public collections, in Pápa it was the teaching staff of the Calvinist College who thought of its antique collection, founded in 1863, to become the grounds for a museum. (This collection was unfortunately scattered during the 2nd World War and the years after.)

The idea was raised again by József Jászai, a civil school teacher, who succeeded in laying the foundations for a town museum with hard work. This is how the first exhibition opened and the museum was established in the Baroque castle of the Esterházy family in 1959 the foundation document of which was issued by the Museum Dept. of the Ministry of Culture on 4 February, 1964.

The first director was Sándor Mithay, a real museum professional. It was to him that – beside his manifold research activity – the institutional frames of the museum were formed.

When he started inventoring, the collection was made up of only 1,000 items. Now it consists of 100,000 objects. To the collection area of Pápa belongs the town and 54 villages and the consistent excavations are continuously enriching the collection with valuable finds. Through mainly donations the collection now consists of valuable ethnographic, historical and fine arts objects and documents.

The institution acquired the name of Count Károly Esterházy Castle and Regional Museum in 1990 which more reflects its activity. In the first floor of the Baroque castle, which was built in the 18th century, aristocratic interiors are furnished for the public.

The technical conditions of the building became so bad by 1995 that the exhibitions had to be closed, and the Directorate of the National Treasury started the reconstruction of the building which is still in progress. It seems a realistic wish that the museum will get more space in the renewed Esterházy Castle and – along with the interiors – modern exhibitions will receive the visitors.

Kiállítások – Közművelődés

Búcsú a „hangos” XX. századtól

A hangsugárzás története a Budapesti Történeti Múzeumban

Róbert Péter

A BTM legújabb időszaki kiállítása az 1999-es Budapesti Tavasz Fesztivál jelmondatához („Búcsú a XX. századtól”) kapcsolódik. Arra a felismerésre alapozva, hogy ez a század a mindent betöltő és mindenhova eljutó hang korszaka is volt, a hangok keletkezésével, rögzítésével és mindenekelőtt sugárzásával ismerteti meg a látogatókat.

A hangok (legyenek bár zörejek, zajok, szavak vagy dallamok) betöltik egész életünket, de elhangzásuk pillanatának elmúltával meg is szűnnek. Legalábbis így volt ez hosszú évszázadokon, évezredekken át. A múlt század utolsó negyede óta viszont találmányok sora tette lehetővé egyre tökéletesebb rögzítésüket, marandandóvá és megismételhetővé tételüket. Ennek igazi jelentősége az, hogy mind több és több ember számára vált lehetségessé a közvetlen kapcsolatteremtés hang útján. Az újságok jelentőségét korlátozza, hogy legalább olvasni tudást igényelnek. A hang sugárzása lehetőségével született meg az első igazi tömegtájékoztató és -szórakoztató eszköz, ami átformálta civilizációnkat. A korábban csak az elitkultúra részét képező szimfonikus zene például az általános kultúra alkotóeleme lett; százezrek és milliók ismerhették és ismerték meg azokat az irodalmi műveket, amelyeket korábban csak kevesen élvezhettek; először valósulhatott meg a szó szoros értelmében vett demokrácia, amelyben a politikának immár valóban a tömegek állandó figyelme mellett kell működnie.

Tölcséres gramofon, 1900 – Gramophone
Fotó: F. Szalatnyay Judit

A kiállítás bevezetesképpen a hanggal, mint fizikai jelenséggel foglalkozik, majd a belső terek főként a rádió történetét mutatják be, természetesen elsősorban Magyarországon. Láthatók itt a viktoriánus korszak fantasztikus találmányainak ábrázolásai, a hangtechnika körébe tartozó különböző készülékek (a telefonon, a fonográf, a verkli, a korai zenegépek), majd a telefonhírdő emlékei. Ezeket követik a rádió, mégpedig a műsorsugárzás és a vétel készülékeinek formálódása mellett az intézmény, a Magyar Rádió működésének tárgyi emlékei.

Egy élethűen felépített stúdió mellett működik a kiállításban különleges hanghatásokat lehetővé tevő kvadrofon stúdió is. A készülékek hangja is megszólal, a rádió több, mint háromnegyed évszázados működéséből pedig a műsortípusok bemutatása áll a középpontban. Híres magyar és külföldi művészek, írók, tudósok, történelemformáló államférfiak szólnak meg, máig emlékezetes sportesemények nagy pillanatait lehet felidézni, s emellett sok-sok zenei műsor is meghallgatható ismét.

A Magyar Rádió hangarchívumának jóvoltából a kiállítás igazi főszereplői – mint az eddigiekből is látható – a hangok. Közülük olyan különlegességek, mint Kossuth Lajosé vagy Edisoné a múlt századból. Napjaink „hifi” kultúrájának csúcstechnológiáját pedig a kiállítás fő támogatója, a Philips cég készülékei képviselik.

Műszaki érdekességek, az első stúdiók fényképei mellett sok-sok régi rádiókészülék vonzza a látogató figyelmét, köztük a Törley-család háromezer pengős, ma is impozáns zeneszekerénye, amely kalandos úton kerülhetett a Magyar Rádió birtokába. A műsorok és adások történetéről is gazdag anyagot kínál a kiállítás. Egyben azt is bizonyítja, hogy a rádiózás, a hangszórás egybefonódott a század történetével. A rádió mindenkorai műsora tükrözte, tükrözi egyfelől a hallgatók igényeit, ízlését, másfelől azonban a korabeli politika szándékait, törekvéseit, elvárásait is. A tárlók gazdag válogatást adnak a rádió sajtójából is, hiszen a műsorújságok mindig a kedvelt olvasmányok közé tartoztak. Film is készült a rádióról 1935-ben *Halló Budapest* címmel, ennek megmentett részletei is megtekinthetők.

A címnek megfelelően a kiállítás valóban hangos. A termék különböző pontjain régi műsorok részletei szólnak, szinte mindegyik tárlónál fülhallgató kínálja magát, amelyen meghallgatható a rádiós múlt

valamely emléke, Kossuth Lajos, Bródy Sándor és mások hangja éppúgy, mint például a Dreher Sörgyár dolgozóinak indulója. Aki pedig borzongani vagy nosztalgizálni akar, belhallgathat a század diktatórainak beszédeibe. Jól esik utánuk a zenei műsorok anyagának felelevenítése. A rövid, áttekinthető (és kétnyelvű) szövegek is segítenek az eligazításban.

A BTF megnyitásának is helyet adó látványos kiállítás a Budapesti Történeti Múzeum és a Magyar Rádió együttműködésével készült, Halász Iván gyűjteménye régi rádiókészülékeinek felhasználásával. Kemény Gyula és Dabasi András tervezte, a rendezés – sok munkatárs közreműködésével – Buzinkay Géza munkája. Sikeres munkát végeztek.

Lásd még: Borító 2.
See also: Cover 2.

Farewell to the „Sounding” 20th Century

As part of the 1999 Budapest Spring Festival, the Budapest History Museum introduced a special temporary exhibition which deals with the origins, recording and – first of all – broadcasting of sounds, as this phenomenon has been very characteristic of our 20th century. Thanks to the designers and organisers, the objects, documents, replicas of older and modern studios and the technical devices of the exhibition give the visitors an interesting insight into the history of our century's exciting and influential modern instrument, the sound.

1848/49 eseményei és emléke Heves megyében

Berecz Mátyás – Császi Irén

Az egri Dobó István Vármúzeum új időszaki kiállítással járult hozzá a kerek évforduló kapcsán lezajlott megemlékezésekhez. Az 1998. december 11-én megnyitott kiállítás két témakörben mutatja be 1848/49 Heves megyei vonatkozásait. Az első rész a megyei eseményekhez és azok szereplőihöz közvetlenül kapcsolódó dokumentumok, tárgyak bemutatásával a történelmi sorsforduló helyi történéseinek kronologikus összefoglalását adja.

Az 1848. március 15. után megveszerte kibontakozó forradalmi mozgalmak, majd a társadalmi és politikai élet ezt követő újjászerveződése jól nyomon követhető a korabeli sajtótermékeket, leveleket és közgyűlési jegyzőkönyveket szemlélve. A kiállított dokumentumok között hangsúlyos szerepet kaptak a márciusi eseményekre, valamint a katolikus egyház szerepére vonatkozó iratanyagok. Az Egri Főegyházmegye számos meghatározó személyisége maga is aktívan támogatta az új alkotmányos rendet, így többek között Horváth Mihály hatvani prépost, a későbbi Szemere-kormány kultuszminisztere. Ehhez a rövid, békés időszakhoz köthető a nemzetőrség 1848 nyarán meginduló szervezése is, melyet eredeti nemzetőri összeírások, parancskönyvek és kormányrendeletek illusztrálnak. A korszakból fennmaradt, eredetileg polgári használatra szánt fegyverek a megyei nemzetőr alakulatok egykori felszerelését reprezentálják.

Az 1848 nyarától megkezdődő honvédszervezés dokumentumai, az Eger székhellyel megalakult Heves-bihari 26. honvédszázalaj tisztí névsoráról a korabeli sajtóban megjelent kormányrendelet, valamint a kiállított katonai felszerelések, fegyverek már a megyét is közvetlenül érintő háborús események relikviái. 1849 tavaszán a térség döntő hadműveletek színtere volt. A honvédsereg februári elmentáadásának kudarcát eredményező kápolnai ütközet, valamint az ezt követő tavaszi hadjárat sikeres nyitánya, a győztes hatvani csata Than Mór akvarelljein és neves osztrák litográfusok művein elevenedik meg.

A kiállításban kiemelt helyet kaptak a szabadságharcban résztvevő, a megyéhez kapcsolódó, országos szinten is jelentős személyiségek emlékei, így például Knézics Károly díszszabályja és szemüvege, amelyek most először kerülnek a nagyközönség elé. A magántulajdonban lévő ereklyéket az örökösök szíves hozzájárulásával állítottuk ki.

A bukás és megtorlás időszakának hangulatát korabeli írásos dokumentumok,

valamint a korszak egyik divatos festőjének, az egri illetőségű Kovács Mihálynak néhány, az önkényuralom időszakából származó műve érzékelteti.

Az önkényuralom éveiben kialakult Kossuth-kultusz, ill. az 1867-ben megalakított *Heves Megyei Honvéd Egylet* relikviái a kiállítás második részéhez kapcsolódva már a 48-as hagyományok részét képezik, akárcsak az 1860-as évektől számon tartott szabadságharcos emlékhelyek, melyek fotói kiállításunk tablóján jelennek meg.

Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc emlékét a centenáriumi években, még élő szájhagyomány útján gyűjthették a néprajztudomány szakemberei. A történelmi emlékezés sokáig élt, hiszen a forradalom a magyar parasztság életében a jobbagysorsból való szabadulást hozta. A kiállítás második része a forradalom és szabadságharc hatását mutatja be a népélet területeiről. Arra törekedtünk, hogy Heves megye és a Palócföld népművészeti és népköltészeti alkotásait mutassuk be a látogatóknak.

Bélapátfalvi tányér – Plate from Bálapátfalva
Fotó: Lónyai Nagy Éva

Az első egységben a nemzeti szimbólumok, nemzeti szín, címer és az eseményekre utaló feliratok, honvédebrazolások jelennek meg a tárgyakon. A gyárilap területén Heves megyében a bélapátfalvi keménycserepgyár egyike volt az ország legjelentősebb üzemének. 1867-1884 között készültek az *Éljen Kossuth Lajos, Éljen a Hon, Éljen a Haza!* feliratú tányérok. A parádi üvegyár fénykorából származnak a címerbrazolással díszített, a kristálytechnika változatait bemutató poharak.

A következő egységben a kismesterségekkel kapcsolatos tárgyakat, képeket láthatja a látogató. A szűrszabók a szűrhímzésekben alkalmazták a koronás magyar címet. A mézeskalács ütőfán lovon ülő huszár 1848-as viseletben vagy Kossuth alakja jelenik meg az országcímerrel. A céhek jelvényei közül a nemzeti színűre

festett egri kádarcéh remeke látható, valamint a nemzeti ellenállás palócföldi jellegzetessége, a *Kossuth-gyász*. A „Kossuth festett ruhát” 1848 után Maconkán, Kazáron, Monokon kezdték a parasztszszonyok viselni. A ruhaanyag alapszíne fekete alapon piros mintás volt, melyhez sötétkék-fehér mintás vállkendőt, a „gyere haza kendőt” használták. Fenntartotta a nép a Borsod megyei Tardon a kétforintos Kossuth-bankók ornamenseit. Lepedőszél hímzésén látható a tulipánmintás Kossuth-bankó hímzés.

Harmadik része a kiállításnak a néphagyományban mutatja be 1848/49 emlékezetét. A szabadságharc prózafolklorját a tavaszi hadjárat helyszínein (Pétervására, Kápolna) őrizték legtovább. A vásári ponyva Kossuth történeteket népszerűsített. A zenében a 48-as dalok egy része népies stílusban komponált, ismert vagy ismeretlen szerzőtől származó volt, amelyek a népszínműveken és a cigányzenekarokon keresztül a parasztsághoz is eljutottak. 1865-ből származó kották, „Már minálunk verbuválnak,” „Gyere pajtás katonának,” „Huszár vagyok,” kezdetű dalmok emlékeztetnek negyvennyolcra. A Néprajzi Múzeum hangarchívumának köszönhetően a látogató hallhatja is Vikár Béla, Lajtha László század eleji gyűjtéseit. Annak a generációnak az énekeit, akik a szabadságharcban részt vett apáiktól közvetlenül tanulhatták a dalokat. Az utolsó teremben a falusi és polgári otthonok falait díszítő, történelmi témájú olajnyomatok sorakoznak. A XIX. század végén divatozó olajnyomatok a szabadságharc hőseit, a negyvennyolcas eseményeket ábrázolják.

A kiállítás 1999. március 21-ig állt Egerben, ezt követően átkerült a hatvani Hatvani Lajos Múzeumba, ahol ez év augusztusáig lesz látható.

The Events and Memory of 1848/49 in Heves County

The exhibition of the Dobó István Museum in Eger, opened on 11 December 1998, displays the events in the county related to the 1848/49 independence war. The first part summarises the local events and participants in a chronological way through documents and objects.

In the exhibition personal belongings of illustrious figures can be seen who had part in the county's events, while contemporary records reflect the atmosphere of the fall and sanctions together with some pictures of Mihály Kovács, a favoured painter of the period from Eger.

In the second part related traditions are shown, e.g. the cult of Kossuth and the memorial places of the county. Still the main emphasis is on the influence of 1848/49 to the life of the people and their art in the period – from clothes to oil prints.

A Pákozdi-Sukorói Csata Emlékmúzeum

Demeter Zsófia

Az 1848-ban itt harcoló hadseregek több fontos, tájalkotó földrajzi egység találkozási pontján állomásoztak: a csata a Velencei-tó északi partján, a Velencei-hegység lankáin és völgyeiben a Budára futó rövidebbik országút védelméért folyt. A táj tehát egyesíti magában a három legfontosabb tájképző elemet: a hegységet és a síkságot, valamint a nagy vízfelületet. Emiatt természetes és kiváló hadászati lehetőséget kínált történelmünk folyamán többször is a budai út védelmére, ma pedig egyebek mellett a történelmi emlékezésre.

Utunk a Velencei-hegység egyik legkiugróbb déli nyúlványához, a pákozdi Mészeg-hegyhez vezet, amelyen az 1848. évi csatának emléket állító újabb emlékmű (a régi emlékoszlop Pákozdi falu főútján található) és a székesfehérvári Szent István Király Múzeumhoz tartozó emlékműzeum áll.

A pákozdi csata 130. évfordulóján, 1978. szeptember 29-én nyitottuk meg az emlékműzeumot, mely az 1848. évi pákozdi győzelem emlékére az egykori csatater közelében épült. A kiállítás a történelem- és hazaszerető nagyközönségnek, de különösen is a történelemtanárok által ide vezetett tanóráknak, kirándulásoknak és ünnepségeknek méltó színhelye, minden évben a leglátogatottabb intézménye. A legutóbbi néhány évben a Velencei-tó és a Vértes vidékének is kedves kirándulóhelye, így a nyári üdülőforgalomban is jelentős növekedéssel számolhattunk (ezen belül a külföldi forgalom is megnövekedett).

A most látható kiállítás a csata 150. évfordulója tiszteletére készült, Göncz Árpád, a Magyar Köztársaság elnöke nyitotta meg 1998. szeptember 27-én, az országos ünnepségek keretében. A kiállítás újrendezését a Magyar Millennium Emlékbizottság és a Nemzeti Kulturális Alap támogatása tette lehetővé. Feltétlenül szólnunk kell itt a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum intézményeinek és munkatársainak tanácsadói segítségéről.

Az 1848. szeptember 29-i csata 150. évfordulójára tisztelegni kívántunk a szabadságharc első győztes csatája, a honvéd magyar hadsereg tűzkeresztsége emlékének, az 1848 őszi dunántúli védelmi hadműveleteknek, a benne résztvevő embereknek. Ez a csata az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc fiatal hadseregének első győzelmét hozta a márciusi forradalom vívmányai ellen fellépő, Habsburg birodalmi érdekeket védő Jellasics altábornagy serege felett. A győzelem olyan történelmi időszakban következett

be, amikor a forradalom létérdekei forogtak kockán. A pákozdi győzelem elsősorban erkölcsi és politikai siker volt, amelynek hatása a szabadságharc egész győzelmes időszakában erőt adott a további küzdelemre. Mindezek miatt kiállításunk a pákozdi csatát helyezi az események középpontjába.

Természetesen éppen a pákozdi csata körüli időkből, a fegyveres fenyegetettség közepette gyorsultak fel az események. Sok és sokféle történés sűrűsödött, térben viszonylag messze lejátszódó események is szorosan kapcsolódtak össze. 1848. szeptember 11-e (Jellasics serege átlépi a Drávát) és október 7-e (a Rothadtest ozorai fegyverletétele) közötti szűk hónapot középpontban bemutatva szólni illik a szorosan vett hadmozdulatok mellett Kossuth alföldi toborzótjáról, Lamberg Ferenc meggyilkolásáról, Zichy Ödön kivégzéséről is. Bármilyen izgalmas is azonban 1848–49 politikai története, a legfontosabb esemény 1848 nyaratól a háború volt, melyben a katonák és a fegyvereké a döntő szó.

Gondolkodjunk csak el rajta: ezen a nyáron dőlt el és ebben a kérdéskörben kellett eldönteni azt a súlyos kérdést, hogy a vértelen és győztes forradalom nemzeti szabadságharcá alakul-e? A nemzet legjobbjai tisztában voltak e döntés fontosságával, s ennek megfelelően mindent igyekeztek megtenni annak érdekében, hogy ha kell, a szabadságharcra is képes legyen a magyar nemzet. Kossuth Lajos így írt 1848. július 3-án: „*Ha készülünk, nem fogunk megtámadtatni; ha nem készülünk, megtámadtatunk. – A gyöngének békéje kegyelemtől függ. Az erős békéje biztosítékát önmagában hordja... Készületlenség több, mint gyengeség. Készületlenség, bizonyos halál.*”

A nemzetőrség, a honvédség, majd augusztusban az önkéntes mozgó nemzetőrsereg szervezésének minden kérdése a miniszterelnökre, Batthyány Lajosra és a támogatására alakult nemzetőrségi titkárságra, később haditanácsra tartozott. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy Batthyány miniszterelnök milyen kulcsfontosságú szerepet vállalt a hon védelmében, és milyen szerteágazó munkát végzett a szervezésben. Batthyány Lajos szeptember 12-étől, a második kormányalakítási megbízástól ügyvezető miniszterelnökként (hízen kormányt már nem tudott alakítani) formailag is egyedül velt felelős az összes kormányzati ügyért, így a honvédelemért is. A nemzet iránti köteletség és a király iránti hűség láncában vergődő, nagy idegfeszültségben élő miniszterelnök pedig éppen ezekben a hetekben alkotta meg fő művét: a szabadságharc tömeghadseregét.

A csata régi emlékműve Pákozdon
The old monument of the Pákozdi battle
Fotó: Gelencsér Ferenc

Kiállításunk Batthyány Lajos és a szervező „*csodálatos ifjú sereg*” szerepét állítja középpontjába.

A kiállításban a többszöri betörés és az épület elhelyezkedése miatt csak másolatokat mutatunk be. A ruhák, zászlók, fegyverek, dokumentumok és ábrázolások tehát mind másolatok. A ruhák, zászlók és fegyverek műmásolatok, tehát anyaghiűek. A kiállítási tér enteriőrjében elhelyezett egyenruhákat Nagy Mária székesfehérvári szabómester készítette, melyek hitelesen mutatják be a 60. Wasa gyalogezred köztitétét, a honvéd vadász egyenruháját, a 4. (Sándor) huszárezred katonája ruházatát. Ugyanebben a kiállítási egységben szerepel a honvéd tüzér, a honvéd gyalogos zászlótartó, a 15. (Mátyás) huszárezred közvitéze, a honvéd gyalogos százados egyenruhája is. A kiállított fegyverek mellett látható még ugyanebben az enteriőrben egy hat fontos tábori löveg röppentyű-állvánnyal és az 1. honvédzászlóalj lobogójának másolata. A zászlót Szelessné Csizmadia Márta, kálózi iparművész készítette. A történelmi dokumentumokkal együtt bemutatunk az 1848/49-es forradalom és szabadságharcban használatos fegyvereket is.

A kardok másolatát Fazekas József, bonyhádi kovácsmester készítette el. Az egykori metszetekről, rajzokról, egyéb ábrázolásokról jól ismert kardtípusok közül kiállítunk egy jurátus kardot, 1824-es mintájú német lovassági pallost, 1827. mintájú tiszti szablyát (a nyitható kengyellel készült változatot használta Móga János is), valamint 1837-es mintájú tiszti szablyát.

A bemutatott pisztolyokat Réti László készítette. A puskák ifj. Lőrincze Tibor székesfehérvári fegyverkovács gondosan kivitelezett, szépen sikerült munkái: egy Augustin-karabély, valamint egy 1798-as mintájú, a szabadságharc idején átalakított lovassági karabély.

A kiállított dokumentum- és képmások között többsége Gelencsér Ferenc munkája. A dokumentumok között csupán két iratesoporra hívom fel a jövőző látogatók figyelmét. Egy közöletlen és eddig ismeretlen dokumentumot is bemutatunk, egy levelet, melyet báró Wesselényi Miklós „Batthianyi Lajosnő-nek” címzett 1848. szeptember 28-án Pestről. Másnap, a pákozdi csata napján vitte el a posta Ikervárra, ahol Batthyánynak ekkor tartózkodott, és híreket várt a pesti eseményekről. A kézbesítés napján Wesselényi is elutazott Gräfenbergbe, ahonnan már csak meghalni tért vissza 1850-ben.

Wesselényi idézett levelében „szegény Lamberg” szeptember 28-ai meggyilkolását a nép „czudar, gyáva s bűnös” tettének minősíti, s megjegyzi „mérhetetlenek lehetnek ezen gyalázatos catastrophanak e honrai rossz következményei”. Wesselényi természetesen arról is beszámol az aggódo feleségnek, amit Batthyány Lajosról tud: „Minden becsületes ember, a város legnagyobb része s a baloldaliak is... nagyon fájjalják, hogy Lajosnak a táborba kellett mennie, s nagyon várják visszatértét”.

sértettségektől megosztott résztvevőit. A döntés eredménye a *pákozdi csata* lett. E levél tehát igen fontos dokumentuma az összetörlődő eseményeknek és az emberi állásfoglalásoknak egyaránt.

A dokumentumok közül újdonságnak számítanak még a csata halottairól tájékoztató anyakönyvi bejegyzések; mígmen tudunk eddig név szerint az ütközet áldozatairól. A pákozdi csata veszteségeit mindkét oldalon csak becsülni lehet. Móga János az ellenfél veszteségeit (sebesültek és halottak) 100 főre becsülte, de tudjuk, hogy csak a Székesfehérváron sorukra hagyott horvát hadseregbeli sebesültek száma is több volt négyszáznál (igaz azonban, hogy a ciszterci rendházban berendezett kórházban régebbi sebesültek és betegek is voltak). A magyar honvédek közül hét halott és 37 sebesült maradt a csatatéren. A sebesültek közül többen utóbb a martonvásári főhadiszálláson (a Brunsvik-kastélyban) berendezett kórházban haltak meg. Aszódy János nemzetőrt, Dobin (vagy Dobisa) László „Vaza Ezredből” való közlegényt, Rozenberg József „Porosz Herczeg Ezredből” való muzsikust, Tóth Lajos pesti szekerész nemzetőrt és Bless Ventzel „Hunyadi csapatbéli közvitét” Martonvásáron temették el. További halottakat Velencén is eltemettek, sajnos nevük feljegyzése nélkül. A súlyos sebesültekből vittek a székesfehérvári hadikórházba is, bár a kórház csak a

mették (pedig a szerb nem egyesült, azaz görögkeleti vallású volt, s Székesfehérváron volt és van ortodox temető is).

A vitrinekben tárgyalt témaköröket egy-egy korabeli (versből vagy történeti dokumentumból vett) idézet foglalja össze. A történeti folyamatot feldolgozó vitrinek egységes képét a régi pákozdi emlékműről választott címerpajzs-motívum teremti meg. A tárgyalt téma egyes szakaszait (előzmények, felkészülés a hon védelmére, a pákozdi csata, a csata következményei, az ozorai fegyverletétel) az alkalmazott zöld alapszín különböző árnyalataival jelöljük.

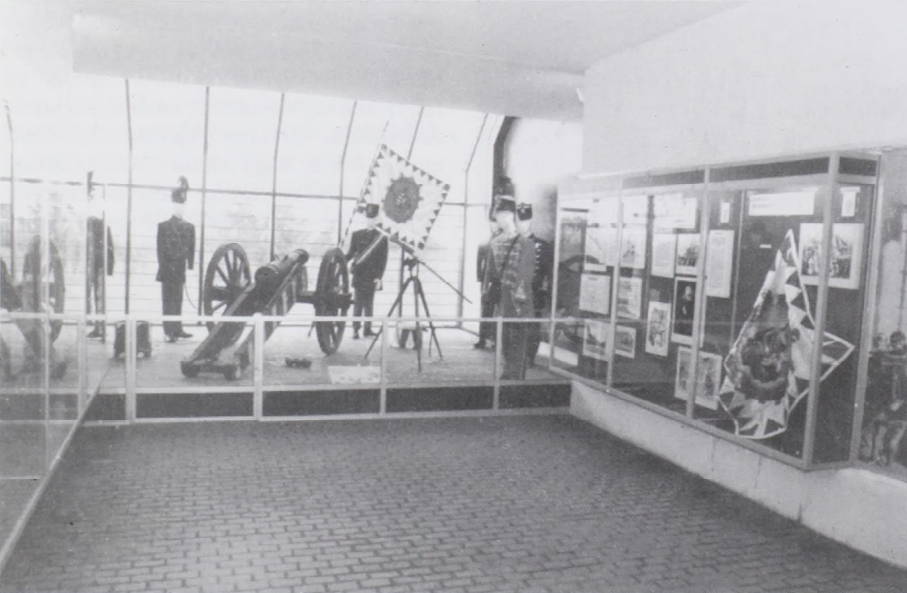
Az előzményeket a termékeny és pezsgő szellemiségű reformkor, az 1848 tavaszi európai forradalmi hullám, a Pozsonyban folytatott törvényhozó munka és a pesti radikálisok sodró erejű, vértelen március 15-i forradalma bemutatásával kezdjük.

Megemlékezünk az első felelős magyar kormány megalakításáról, a népképviselőti országgyűlés megnyitásáról (1848. július 5) és a nemzetiségi viszonyokról. A Kedves Gyula hadtörténész által összeállított nemzetiségi térkép előtt sok XIX. századi, sőt több mai térségünkbeli problémán is eltoprenghetünk. Szólunk az 1848 nyarán kitört délvidéki háborúról és Jellasics horvát bán küldetéséről.

A kiállítás lehangsúlyosabb része természetesen a *hadszerzés* kérdéseivel foglalkozik. A hadseregek mozgását térképvázlatok segítségével mutatjuk be. A kiállítótér központi helyén, a Velencei-tóra néző kiöblösödésben foglalkozunk magával a pákozdi-sukorói csatával.

A szeptember 28-i viharos sukorói haditanácson – Batthyány Lajos szavai hatására – a református templomban végülis a főváros és ezzel a forradalom legveszélyese az érve győzött, valamint az a józan belátás, hogy a Velencei-tó északi partja és a hegység közé szorított ellenséget csak itt lehetséges legyőzni; tovább nem lehet halogatni a harcot.

Móga János altábornagy a magyar honvédsereg élén, szeptember 29-én védőállásban várta Jellasics hadmozdulatait. A magyar jobbszárny Milpökh József ezredes parancsnokságával Pátkánál, a derékhad (parancsnoka Holtsche tábornok) Sukoró és Pákozdi térségében a budai út védelmére készült. A balszárnyat Répássy Mihály őrnagy vezette. A főerő így több mint 11 ezer harcosból állt és negyedfél tüzéreg védte a dombokat. A tartalék (4500 ember és két üteg) Velencén várakozott Teleki Ádám tábornok parancsnoksága alatt. Perczel Mór ezredes egysége (4 ezer ember) a Velencei-tó déli partján vágta el a főváros felé a kerülő utat. A hadállás igen előnyös volt: az utat olyan pontokon zárta le, ahol az hegyvonulatok közére. A dombok közötti, az útra merőleges völgyeket is a védők foglalhatták el.

Részlet az emlékmúzeum kiállításából – Detail from the exhibition of the memorial museum
Fotó: Gelencsér Ferenc

Wesselényi nem tudhatta, s talán nem is tudta meg soha, hogy Batthyány Lajos éppen eme levél írása idején, zsebében a mélyen eltitkolt hírral, amit Jellasics küldötétől, a foglyul ejtett Fligelytől vettek el s amely szerint Jellasics másnap támadni fog, személyes fellépésével segítette döntéshez a sukorói haditanácsá átalakult tisztí gyűlés pártviszályoktól és személyes

csata után került magyar kézbe. A belvárosi plébánia tábori kórházi anyakönyve szerint itt halt meg Kisspál Mihály Nógrád megyei, Illés György Zala megyei, Bányás János Abaúj megyei nemzetőr, illetve Angos József és Bognár János „Erneszt gyalogezredbeli közvitét”. Mindannyukat, ahogy az itt meghalt 13 horvát és 1 szerb sebesültet is, a Sóstói temetőbe te-

Az izgatott országgyűlési küldöttek már a csata ezen szakaszáról is tudósították a tisztelt házat: „Ügyes előrelátással felállított táborunk az ellenséget a pákozdi határban a híres jánicsártemető-terén, csatarendben készen várta. A csata erősen folyik. Kelt a csatatéren, 29-én tizenegy után háromnegyed órakor. Képviselők négyen, Pázmány Dénes elnök.”

Az ütközet mérlegét Móga János a miniszterelnöknek írt jelentésében a következőképpen vonta meg: „Ámbár seregünk egy teljes győzelmet vívott ki, minthogy magát első állásában megtartotta, mégis katonai nézetből ezen ütközetnek eredménye csekély, ellenben nagyobb erkölcsi hatást tett az új csapatra, a mennyiben helyét első megütközés alkalmával diadalmasan meg tudta tartani.”

Csányi László kormánybiztos már Martonvásárról küldte el jelentését: „Ez volt az első nap, mely a körülményekhez képest teljesen kielégítő, részint mert meggyőzött bennünket, hogy a seregre bizvást lehet számolni és azok tisztikarára, részint mert valamint a mi seregünknek a szerencsés eredmény morális erejét nevezetesen felemelte, úgy lehangolta büszke magabiztosságát az ellenségnek”.

A kiállítás tematikájába beépített terepasztal a pákozdi csata kilenc fázisát mutatja be. Az ellenség, valamint a magyar jobbszárny és a centrum hadmozdulatait a terepasztalon elhelyezett kis figurák jelzik, melyek egy-egy harci cselekménynél kigyulladnak. A magyar katonákat piros, Jellasics csapatait pedig zöld színnel jelöltük, hogy minden csapatmozdulat, a csata egészének lefolyása jól értelmezhető, áttekinthető legyen. A műszaki kivitelezést, a terepasztal számítógépes vezérlését, programját a Széchenyi István Műszaki Szakközépiskola munkatársai, Fehérvári Ernő, Zentai Ferenc valamint Schulteisz László oldotta meg nagy sikerrel.

A terepasztal külső felújítását, mely a pákozdi csata földrajzi környezetét, terepalakulatait szemlélteti, a Jáky József Műszaki Szakközépiskola végezte el, Csillag György oktatásvezető irányításával.

A terepasztal sötétített környezetében videó-egység szolgálja a látogatók jobb tájékoztatását és szórakoztatását. A látogató megnézheti a *Lant és kard*, a *Magyar ünnep*, illetve az *Élményeim* című filmet, vagy az 1978-as koszorúzás és kiállítás-megnyitó dokumentumképeit.

A kiállítás következő részében a pákozdi csata közvetlen következményeivel foglalkozunk.

A pákozdi csatához szorosan kapcsolódott a Jellasics által Székesfehérváron hagyott 1154 főnyi helyőrség, a katonai körház 50 főnyi személyzetének, illetve a 400 horvát sebesültnek a lefegyverzése (október 3), mely a székesfehérvári és az ide érkező vidéki népfőlkélok haditette volt. Így sikerült megakadályozni azt is, hogy

Jellasics délről érkező tartalék-hadteste az immár Bécs felé futó főerővel egyesüljön.

A Roth és Phillipovich tábornokok vezette tartalék szeptember 21-én kelt át a Dráván, Pécsét váratlanul megjelenő szálláscsinálójuk 9028 főre kért kenyeret. A hadoszlop legértékesebb részét a brodi és gradiskai ezred 3-3 zászlóalja jelentette; a források megjegyzik róluk, hogy vadonatúj puskákkal voltak felszerelve. Lovassága csekély volt, tüzésége 12 ágyút kezel.

Baranyán és Tolnán keresztülhaladtukban elsősorban a hátuk mögött tevékenykedő népfőlkéloknek és nemzetőröknek volt nagy szerepük. Oroszlón és Pincehelyen pl. feltartóztatták és lefoglalták felszerelésüket, illetve elvágták utánpótlásukat. Egész Székesfehérvár felé vívó útjukat a népfőlkélok keserítették meg: szeptember 26-ától teljesen elvágták a főserleggel való összeköttetésüket. Gyakorlatilag ezzel peccsételődött meg a hadtest sorsa, hiszen a posta elfogásával, a mellékutakra való kényszerülésekkel, a hidak felszedésével vagy a kisebb lövöldözésekkel lassították és bizonytalanná tették útjukat. Így, mire Székesfehérvár alá értek október 4-én, ott már foglyul ejtették Jellasics helyőrségét, sőt a Sóstónál és a főenyi úton már a Pákozdon győztes seregből segítségül küldött egység állomásozott Begg őrnagy vezetésével.

Ezután kezdődött a még keservebb, a visszafelé vezető út, amikor már szemből kapták a népfőlkélest és hátukba a pákozdi csata után levásztott és a Gőrgéivel egyesített 5. támadó sereget. Ez a sereg a Pákozdnál szerepelt egység mellett kunsági és szabolcsi nemzetőrökből, a Hunyadi és a Zrínyi csapat egységeiből, a Miklóshuszárok 2 századából (vezetőjük Gáspár András százados, aki éppen ezen akció sikere miatt lesz őrnaggyá) és csekély tüzéségből állt.

Roth és Phillipovich tábornokok Bárándnál, Tácnál majd Káloznál is veszteségeket szenvedtek a Fejér-, Tolna- és Veszprém megyei népfőlkélok és Perczel Mór illetve Gőrgői Artúr csapatainak együttműködése következtében. A tartalék visszavonulását Ozoránál, Tóti pusztánál Csapó Vilmos őrnagy, a Tolna megyei népfőlkélok élén akadályozta meg, s így a horvát hadsereg tartalékhadteste (több mint 9 ezer ember) október 7-én, 18 óras kiéheztetés és az őrtüzekkel, dobpergéssel, kiabálással tarkított lélektani hadviselés után letette a fegyvert. Addigra 15 ezer népfőlkélok nézett farkasszemet Rothékkal a Sió túlsó partjáról és a magaslatokról, hátukban pedig felfejlődött a Perczel hadtest, Gőrgői tüzeivel és huszájaival a szilasi magaslatról figyelte „égő kanóccal” az eseményeket. A 12 löveg és a teljes utánpótlás-felszerelés így a magyar hadak kezébe került. Az Illyés Gyula által megénekelte *Ozorai példa* a reguláris had-

sereg és a népfőlkélok mintaserű együttműködésének vált valódi példájává. A csellel és virtussal szerzett dicsőség verse 1939 óta – érzésem szerint – mára maga vált a néphagyomány forrásává.

Az ozorai hídnál lefegyverzett foglyok egy részét hazaküldték, másik részüket a Tisza-szabályozásnál dolgoztatták. A tisztek a szabadságharc végéig foglyok maradtak. A tolnai népfőlkélok három ágyút és zászlajukra emlékszalagot kaptak jutalmul. Az előléptetett, de címzetes állományban maradó Csapó Vilmos jutalmul egy paripát választhatott a zsákmányból. Perczel Mór Muraközbe induló serege is fel tudta használni a zsákmányolt ágyúkat.

A kiállítás befejező részében a Pákozdsukorói csata emlékezetével foglalkozunk. Az utókor emlékművek állításával róttá le háláját. Velencén már 1874. március 15-én felhívást tettek közre és gyűjtőíveket bocsájtottak ki „a szabadság első harcossai, a Pákozdnál elesett honvédek emlékszóbra” felállítására. Ennek dokumentumai, a pákozdi Budai úton álló emlékmű, a „dicsőséges csata emlékére emelt” Mészeg-hegyi obeliszkl felavatása, az évenként ismétlődő koszorúzások, nagygyűlések, ünnepségek, bemutatók képei zárják a kiállítást.

A megújult emlékkiállítás (nyitva tavasztól őszi hétfő kivételével naponta 10 és 18 óra között) és közvetlen környéke, az egykori csatatér helyszínei, valamint az újabb látóvalók, a közeli arborétum és a Doni Emlékkápolna meglátogatására szeretném meghívni a Tisztelt Olvasót magam és rendezőtársaim, dr. Gergely Anna és Horváth Júlia nevében. A 150. évforduló elmúltával mindannyian igazat adunk Szeffű Gyulának abban, amit 1848 megítéléséről írt: „48-ról a magyar tömegek nem gondoltak többé, hanem éreztek”.

The Memorial Museum of the Pákozdsukoró Battle

Near the spot of the Pákozdsukoró battle, which was fought on 29 September 1848, the memory of the first victorious battle of the Hungarian army is held by a museum built in 1978. On the 150th anniversary of the battle the St Stephen Museum of Székesfehérvár arranged a new exhibition with the material aid of the Commemorative Committee of the Hungarian Millennium and the Hungarian Cultural Fund, as well as the Museum of Military History. It was opened by Árpád Göncz, President of the Hungarian Republic on a national memorial day.

The exhibition deals with the Transdanubian defensive operation until October 7th 1848, the victory at Ozora and places the Pákozdsukoró battle as the central theme. The victories at Pákozdsukoró and Ozora were in the first place moral and political successes which gave strength to the soldiers to the further fights.

The exhibition is open every day except Monday from 10 am to 6 pm till the beginning of November 1999.

„Menekvés Debreczenbe” Történeti rajz képregényen

Róbert Péter

A Közlekedési Múzeum több kiállítással is kapcsolódott-kapcsolódik szabadságharcunk másfél százados évfordulójához. Még 1998-ban nyílt meg „A magyar középponti vasút – a szabadságharc vasútja” című tárlat és ugyanakkor jelentették meg újra a *Menekvés Debreczenbe* című 1850-es kiadványt, amelyben Gyurits Antal 1849 első napjaira emlékezik. A magyar kormány és a közigazgatás ekkor távozott Pestről a Tiszántúlra a benyomuló osztrák csapatok elől. A reprint a forradalomra és szabadságharcra való emlékezés mellett a hazai közlekedés és kultúrtörténet egy szeletét is közel hozza korunkhoz.

Ez a hiteles és szellemes korrajz vezette a szervezőket egy pályázat kiírásához. Az ebben résztvevők Gyurits munkájához ragaszkodva, annak szövegére építve képregényben dolgozták fel a szabadságharcnak ezt a kritikus epizódját. Sarlós Endre, Topálovits Pál, Csordás László, Matheika Gábor és Dönti Károly grafikusművészek képregényei jól tükrözik mind a kor hangulatát, mind pedig az eredeti könyvecske stílusát.

Sajnos 1848–49-ből nem maradt ránk képregény, holott ez a műfaj akkoriban már ismert és népszerű volt Európában és így Magyarországon is. Gondoljunk például William Hogarth XVIII. századi rézkarc-sorozataira, vagy a következő századból Gustave Doré 500 epizódból álló rajzos pamfletjére a cári Oroszország elmaradottságáról. Magyarországon ismer-

tebb volt Wilhelm Busch népszerű sorozata, a „Max und Moritz”. Az 1847-ben született és 1864-ben kivándorolt Joseph Pulitzer pedig, aki képregények közlésével igyekezett leküzdeni a Hearst-lapok konkurenciáját, gyermekkorában bizonyára sokat hallott a szabadságharcról.

Indokolt tehát a törekvés annak a műfajnak a felelevenítésére, amely a fotográfia feltalálása és szélesebb körű elterjedése előtt – így 1848–49-ben is – rendkívül népszerű volt. Ráéreztek erre a pályázók is. Rajzaik bemutatják a korabeli viseletet, a néhány vonással ábrázolt arcok tükrözik a jellemeket, sőt, az egyes, olykor kiélezett helyzetekben az állásfoglalást is. Megoldották azt is, hogy a „szóbuborékok” megértsék velünk a cselekményt. Segítségükre volt ebben Gyurits Antal gördülőkevény stílusa is. Ez utóbbi nem csoda, hiszen a forradalmi országgyűlés gyorsírója volt, ahogy erről Siklóssy László *Az országgyűlési beszéd útja* című terjedelmes munkájában olvashatunk (és még azt is megtudhatjuk, hogy 600 forint volt a fizetése, de emellett napidíjat is kapott). Gyurits tehát „kedélyes modorban hű leírást adni igyekezett”, eredményesen. A képregények alkotóinak is sikerült visszaadniuk a korabeli dokumentum szellemét és szavait. Igaz, Dönti Károly nem tartotta magát Gyurits mondataihoz, hanem Kiss Ferenc egy-egy négyesoros versszakaszát alkalmazta minden kép mellett. Valahogy így:

„Szilveszter estéjén a 48-iknak
Huszárok hozák hírt a kudarcnak

*A móri sereg bizony egész Pestig szaladt
Vaskezü Windischgrätz végig nyomán
maradt...*

Vagy:

*„Jőmagam, ki volnék e sorok krónikása
Gyurits Antal néven jövök e világra.
Beosztásom mostan egy számvetőféle
A nemzeti bizottmány kényére-kedvére.”*

A 40 kép és a 40 rigmus találkozása igen szerencsés. A képregények oldalain meglevenednek az utazás viszontagságai, olyan momentumok, amelyeket a későbbi idealizáló visszaemlékezések nem hangsúlyoztak (például a szállásadók kapzsisága, amellyel megkopasztották a menekülőket, kishitűség, pánikjelenségek). De találkoznak természetesen hazafisággal, optimizmussal, kötelességteljesítéssel is.

Jól illeszkednek a képek a korabeli hirdetések, jegyzőkönyvek közé, a szekerek és járművek ábrázolása pedig a kor hangulatát idézi fel.

Reméljük, felnőttek és gyerekek egyaránt sokan látták a kiállítást, akár „menekülni” akartak a hétköznapi gondjai elől, akár megemlékezni történelmünk dicső korszakáról.

„Escape to Debrecen”. History in Comics

The Transport Museum in 1998 announced a competition of comics based on Antal Gyurits's book entitled “Escape to Debrecen” and telling how the revolutionary government and administration of 1848/49 were forced to leave and move to Debrecen. Five contemporary graphic artists presented their material and the museum arranged an exhibition of them, remembering the historical event.

Részletek a kiállításból – Details from the exhibition

Fotók: Nagy Ferenc

A Palotavárosi Skanzen Székesfehérváron

Lukács László

Székesfehérvár műemléki jelentőségű területté nyilvánított belvárosát körülölelő külvárosai közül a keleti, a Víziváros az 1960-as évek végén tűnt el, nyomtalanul adta át helyét az ott felépült lakótelepnek. Bontása során helytörténeti, néprajzi, műemlékvédelmi kutatás nem történt. A nyugati, középkori eredetű Palotaváros bontását, vele párhuzamosan az új városrész építését két évtizeddel ezelőtt kezdték el. A földműves-iparos-kereskedő külváros lebontása irányította az István Király Múzeum figyelmét a városrész gazdag múltjának feltárására. Kutatás közben merült fel a gondolat, hogy a városrész egy utcaszakaszát, az 1771-ben épült görög-keleti templom (Rác-templom) műemléki környezetét megmentsük, s a helyreállított épületekben *élő skanzen* rendezzünk be.

A Palotavárosi Skanzenben a Fejér Megyei Művelődési Központ illetve a Népművészeti Egyesület kezelésében lévő *Mesterségek Házán* kívül három épület és kiállítás érdemel figyelmet. Mindhárom 1988-ban valósult meg. Elsőként a KIOSZ Fejér Megyei Titkársága szervezésében, a város és a megye iparosainak társadalmi munkájával épült újjá a *Kisiparos Emlékház*. A Fejér-Komárom Megyei Tejjipari Vállalat által helyreállított és fenntartott épületbe egy országos szakgyűjtemény, a *tejjártörténeti* állandó kiállítás került. Az Ikarus Székesfehérvári Gyára által újjáépített Rác utca 11. számú házban nyitottuk meg 1988-ban a *Palotavárosi emlékek, Székesfehérvár-Palotaváros története és néprajza* című állandó kiállítást. Utóbbi célja az 1975 óta végzett kutatások eredményeként bemutatni, hogy a lebontott Palotaváros a XVIII. század óta milyen szerepet játszott Székesfehérvár életében. Az épület belső berendezését, bútorait, szentképeit az utolsó tulajdonostól, Csikós Danicától már a kutatás során, 1981-ben megvásároltuk az István Király Múzeum számára.

A ház első szobáját és konyháját az eredeti bútorokkal rendeztük be, a hátsó szobába Palotaváros történetéről és néprajzról készítettünk kiállítást. Bemutatjuk itt Palotaváros hagyományos társadalmi rétegeit, foglalkozási csoportjait, azok életmódját. Kiállítottuk a Palotavároshoz kötődő mesterségek (tobak, varga, csizmadia, cipész, szíjgyártó, csapó, szűcs, szűrszabó) szerszámaikat, céhemlékeit is. A kiállítás negyedik helyiségében a *Dittrich-kalaposműhely* berendezése látható. Palotaváros híres, elismert kalapos dinasztiájának megalapítója az 1891-ben felsza-

badult Dittrich Ede volt, akit fia, István követett a műhelyben, amely korábban a Szömörce-, majd a Csapó utcában működött egészen 1986-ig, amikor teljes felszerelése a múzeumba került.

Palotaváros két középkori külvárosból, a Szigetből és a Rácvárosból alakult ki. Története folyamán középkori eredetű utcaneveit megőrizte. Ilyen a Jancsár, Sütő, Halász, Rác, Tobak, Szömörce, Csapó utca neve. A Palotaváros északi részét képező Rácváros főutcája a Rác utca volt, amelyben a XVI. század második fele óta összpontosult mindaz, ami a szerb (rác) nemzetiség itteni történetéhez kapcsolható: a *Rác-templom*, a szerb iskola, a földművesek, iparosok és kereskedők háza. Értékes műemléke a Rác-templom, aminek külseje szerénységével, egyszerűségével, kis méretével tűnik ki a város többi templomához képest. Barokk

A skanzen látképe – View of the open-air museum. Fotó: Gelencsér Ferenc

stílusú, egyhajós, egytornyú épület. Keresztelő Szent János születése emlékének szentelték. A belső restaurálás során, az 1970-es években figyelemre méltó falkeképek bukkantak elő a sok gyertya égésétől lerakódott évszázados korom alól: angyalok, próféták, szentek kara övezi a Jézus és Keresztelő Szent János életéből vett jeleneteket, evangéliumi történeteket.

A Belváros és a Felsőváros lakosainál szegényebb iparos, kereskedő, földműves réteg megtelepedése révén Palotavárosnak sajátos társadalmi alakult ki, amely külső megjelenésén, utcáin, épületein is visszatükröződött. E település történeti és néprajzi emlékeit mutatja be az ide látogatók számára a Rác-templom műemléki környezetében kialakított *Palota-városi Skanzen*.

Megvalósulásával Székesfehérvár a Belvároson kívül egy másik megtekintésre méltó idegenforgalmi területet nyert. Az Európa Tanács műemlékvédelmi bizottsága 1990-ben *Europa Nostra Ezüst-díjjal* tüntette ki a Palotavárosi Skanzen. Szépséghibája a figyelemre méltó eredménynek, hogy a Rác-templom, az az értékes műemlék, amelynek környezetében a skanzen megteremtettük, évtizedek óta csak igen nehezen látogatható. Előzetes bejelentés után az egyházközségi gondnok nyitja ki, mutatja meg a templomot.

A Palotavárosi Skanzen közelében található *Néprajzi Parkban* felállított faszbrotokat a Székesfehérváron megkoronázott és eltemetett királyainkról a Mesterségek Házában működő fafaragó szakkör tagjai készítették 1988-ban.

Bátky Zsigmonddal kapcsolatosan két emlék is látható a skanzenben. Székesfehérvár és Fejér megye első néprajzkutatójának emléktábláját 1989-ben helyezték el a Rác utca 29. számú ház téglakerítésének falán. A Rác utca 11. számú ház udvarán nagyra nőtt az 1989-ben elültetett *Bátky Zsigmond emlékfá*, amit 1998-ban tájékoztató táblával jelöltünk meg. A Palotavárosban 1983 óta *Bátky Zsigmond néprajztudós* nevét viseli egy utca is a skanzen közelében.

A Palotavárosi Emlékek című állandó kiállítás hétfő és kedd kivételével naponta 10-16 óráig látogatható a Palotavárosi Skanzenben.

Lásd még: Borító 4.
See also: Cover 4.

The Outdoor Museum of Palotaváros in Székesfehérvár

The outdoor museum was opened in 1988 in Palotaváros, the suburb of medieval Székesfehérvár, in the vicinity of historical Greek Orthodox Serb church. Here we can see the House of Trades which houses the folk art study circles and exhibition on the milk industry. The historical and ethnographic exhibition entitled "Memories of Palotaváros" can be seen in the backroom of the Rác street no. 11 house, where the first room and kitchen is furnished with original furniture. A hat workshop is also on display in the museum. The Greek Orthodox Serb church, standing in the middle of the village museum, built in Baroque style in 1711, is a building with one nave and a tower. Angels, prophets and saints encircle the scenes of the life of Jesus and John the Baptist and the evangelical stories on the wall pictures of the church.

The former inhabitants of the settlement, who dealt with agriculture, crafts and trade, lived in village surroundings, the historical and ethnographic relics of which are displayed in the museum complex.

Vigyázunk a képekre, ígérem Érték a fotóban – „Otthon” (Kiállítás a tatabányai múzeumban)

Tóth Ilona

Levél dédunokatestvéremnek, Erzsikének

Nagyapám mesélte, hogy ott, a lövészárkokban, a testét-lelkét kiszipolyozó „lenni már vége, mindegy hogyan” állapotában, kigombolta katonai zubbonyának bal felső zsebét és elővette kincseit: meggyúrt staneclidarabban gyötrődő búzaszemeket és édesanyám rojtos fényképét. Akkor imádkozott és sírt. A szeretteire gondolt. Azt mondta, ezért maradt életben. Megbeszélte az egykori bajtársával, ha az ellenség golyója számúzi őt e földi világról, temével együtt a búzákat és kislánya képét is temesse el. Az idegen föld rejtse, őrizze az ő otthonát, az otthonot sugalló személyes tárgyaival együtt.

Hazakerültek. Édesanyám piros szoknyácskájú (valaki valamikor leleményesen kiszínezte) fotóját én őrzöm, jól látható helyen, a legfelső polcon, a családi képek legkedvesebbjeként.

Tudod, Erzsike, a családok többségében található fénykép. Ma már kattintani a masinákkal hétköznapi dolog, mindenki megteheti. Nem úgy a múlt század hatvanas-hetvenes-nyolcvanas éveiben, amikor maga a negatív elkészítése is bonyolult volt a nedveslemez-technikával. Nektek már ezzel nem kellett bíbelődni, és a pillanat megőrzésének felfedezése eredményezte a századfordulón a bőséges fényképtermést.

Ti nem foglalkoztatok vele, de mi most, a harmadik évezred küszöbén, tudjuk, hogy a fénykép technikatörténeti, kultúr-

történeti, fotótörténeti értéke megkérdőjelezhetetlen. Amikor a ti korotok életmód-történetét és lakáskultúra-történetét faggatjuk, mankóknk a fénykép.

Erzsike! A könnyebb ellenállást jelentette számotokra a fénykép elkészítése? Most a szakemberek azt állítják, bajos volt nektek az élmények, tények papírra vetése, így a témáról kevés az írott forrás. A fénykép mindent megmutat: konkrét, vizuális tájékoztatást ad.

Ha a látogató most megáll egy-egy fénykép előtt a „Jé, ilyen nekem is van” felfedezés örömeivel, tudja vagy sem, de albuma történelmet őriz.

A ti képeiteken is beszél egy-egy személyes tárgy, hangulatot, érzelmet sugall, az otthonotok melegségét, mindennapi történéseit. A jót, a szépet, a rendkívüli családi eseményeket formáztátok elsősorban papírra, s akkor még nem tudtátok, hogy száz év örömeit, bánatait mi is magunkba zártuk.

Így vált, Erzsike, a ti otthonotok a mienké, az enyéme. Tudok rólad és családról, ismerőseidről, kortársaidról, unokáidról sok mindent. Azt, hogyan öltöztél, étkeztél, pihentél, mostál, vasaltál, fürödtél, süttöttél, játszottál, szórakoztál. Ismerem a bútorodat, a pincédet, az asztalodat, a szőnyegedet, az ágyadat, a függönyödet.

Beengedtél lakásod ajtaján, kertet kapuján, így láthatom kedves, pajkos, huncut mosolyodat, töprengő magányodat, szépségedet, önfeledt játékodat, áhítatos zenéléseidet, az élet megviselelte öreg, fáradt arcodat, magabiztos tekintetedet – otthon vagyok.

Látom, a tárgyaitok mások, mint a maiak. Mosolygok azon a fűzős ruhán, amit te is viselhettél. A főorvosnő frizurája is nagyon furcsa, jól megnéznénk. A kamrátok elég titokzatos, de az ágyatokat, azt a magasra tornyozottat, kipróbálnám. Ha látnád a mi fürdőszobánkat, ki sem jönne ottan. Nem lehetett könnyű nektek abban a fateknőben mosni.

Tudod, Erzsike, éppen egy soproni polgárosszony otthona előtt állok (a kép 1900 körül készült) és irigykedem – ha nekem egyszer ilyen lehetne...

Ismered Veszely Vilmost? Ő tervezte azt a gyerekszobát, amit az Állami Játékárú Műhely Hegybánya-Szélaknán készített. A díszével is egyszerű kiságy, a finoman hajlított ülőke – gyönyörű. Kalács illatozik a hűsvéti asztalotokon – e hagyományt mi is őrizzük – csipkés vázáitokban bólogat a barka.

Nosztalgiazom. Megtehetem, te, ti segítettetek ebben. Olyan jó, hogy megmaradtak nekünk ezek a képek! Vigyázunk rájuk, ígérem! Sőt, gyűjtünk még hozzá, hogy az én ükunokám is láthassa a hifitornyomat, videómat meg a csupakönyv polcaimat.

Kedves Erzsike!

Ma 1999. március 29-e van. Talán soha nem írom le ezeket a sorokat neked, a távoli múltba, ha nem látom ezt a kiállítást. Itt, a városban, ahol lakom. A Tatabányai Múzeumban Fűrészné Molnár Anikó és munkatársai, valamint a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtárának szakemberei, Stemplerné Balog Ilona és Langethalné Baji Etelka rendezték, válogatták az anyagot. Az ország huszonhat múzeuma küldte el ide fényképgyűjteményének legjavát a századfordulótól (a te korodból) a hatvanas éveig válogatott képekből. Biológiai képtelenség, hogy mi valaha is találkozzunk, de egy kicsit megismertelek – körülbelül tudom, mint éltél, éltetek OTTHON.

We Will Save the Photos, I Promise

This subjective review tells the readers in letter-form about a National Photohistorical Exhibition in Tatabánya Museum. Under the title "Assets in Photography – Home" professionals of the museum and the Historical Photo Archives of the Hungarian National Museum selected and introduced 176 photos of the collections of twenty six Hungarian museums. The pictures give a general insight into the life and home of lower and middle classes in the last 150 years through the lenses of the camera.

*Részlet a kiállításból – Detail from the exhibition
Fotó: Dallos István*

Közművelődési tevékenység a veszprémi múzeumban

Geiszt Jakabné – S. Lackovits Emőke

A Veszprémvármegyei Múzeumi Egylet 1902. november 30-án megtartott alakuló közgyűlésén hosszútávú célként határozták meg azt a feladatot, amelynek az intézmény fennállása óta igyekezett eleget tenni: „A Veszprémben létesített vármegyei múzeum iránt a közönség érdeklődésének felkeltése és fejlesztése, a múzeum közművelődési hatásának terjesztése”. E célkitűzés megvalósításának mindenkori igénye adott keretet annak a tevékenységnek, amelyet múzeumi népművelésként, múzeumi közművelődési munkaként tartunk maig számon.

Az alapítástól kezdve a muzeális anyag gyarapítása, feldolgoása mellett nagyon tiszteletreméltó volt az az irodalmi, kulturális tevékenység (népművelés!), amelyet az intézmény dolgozói kifejtettek. Ez a munka a helyi egyesületekben tartott ismeretterjesztő előadásokból, a múzeumi gyűjtemények tárgyait, a város és a megye múltját ismertető, a helyi lapokban megjelentetett rövid írásokból állt. 1941-ben *Veszprémvármegyei Füzetek* címmel kiadványsorozat indult, amelyben a múzeumi gyűjteményeket és a megye történeti emlékeit mutatták be, s amelynek két év alatt nyolc száma jelent meg.

A háborús esztendő, majd az ezt követő év nem kedvezett sem a múzeumnak, sem a múzeumi közművelődésnek. 1946-ban azonban már gyűjteményes kiállítás várta a látogatókat, 1951-ben pedig minden gyűjteményi egységet reprezentáló kiállításra és a helyreállított *Bakonyi Ház* megnyitására került sor. Ugyanezen esztendőben a Veszprémvármegyei Múzeum *Bakonyi Múzeum* nevet kapott, amelyet 1990-ig viselt, ekkor vette fel az alapító Laczkó Dezső nevét.

Az új állandó kiállítás megnyitásával párhuzamosan hatékony népművelő és propagandamunka indult meg. Ismeretterjesztő cikkek jelentek meg a Veszprémvármegyei Népművelésben a múzeumban őrzött anyagról és az ott folyó munkáról. Igyekeztek felhívni az iskolák, az üdülők, az üzemek és a város lakóinak figyelmét a múzeum kiállításaira. Különösen kimagaslónak mondható *Vajkai Aurél* néprajzkutató és *Vigh Gusztáv* természetrajzos ismeretterjesztő tevékenysége a néprajzi és természetrajzi muzeológia területén. Vigh Gusztáv az általános iskolás tanulók mellett külön foglalkozott az érettségizőkkel, a vasutasokkal és bányászokkal, heti továbbképzést tartva számukra. Előadói konferenciákat szerveztek a múzeumban, felhasználva ezt az alkalmat is a propagandára. A múzeumba látogató iskolai csoportok létszáma ugrásszerűen megnőtt.

A múzeumi népművelő munka mindig az országosan meghirdetett kultúrpolitikai célkitűzésekhez alkalmazkodva alakult és valósult meg, a minőség és a mennyiség tekintetében azonban a mindenkori vezetés, a munkatársak személye, tevékenysége volt a meghatározó.

Az intézmény munkatársai jelentős tudományos ismeretterjesztő munkát végeztek a Társadalom és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat, majd a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat, a honismereti szakkörök, a nyári egyetemek, valamint a szabadegyetemek keretében is. Már 1953-tól előadás-sorozatokat tartottak a legkülönbözőbb témákban, a nagyon változatos hallgatóságnak (diákoknak, vidéki

Az Egry József Emlékmúzeum kiállításának rendezése. Badacsony, 1973

Organising of the exhibiton of József Egry Memorial Museum

kultúrfelelősöknek, üzemi dolgozóknak). Évente átlagosan 30–40 előadás hangzott el a természet- és társadalomtudományok köréből. Ugyanakkor a muzeológusok jelentős szerepet vállaltak különféle eseménysorozatok rendezésében is: balatoni hónapok, balatoni hét, veszprémi napok. Számítalan más formában is kivették részüket a közönségszolgálatból: oktatási anyag elkészítése, népi együttesek részére kosztümök összeállítása, tárlatvezetések, városvezetések, várkirándulások. Ez a tevékenység napjainkig keresett, sőt az 1990-es években megnövekedtek az igények.

1957-től ugrásszerűen nőtt a múzeum látogatottsága, az évente rendezett öt időszak kiállítás, valamint tárlat- és városvezetések vonzották a látogatókat.

1961-ben az intézmény a megyei tanács kezelésébe került. Ez a közművelődési munka számára is új feladatokat jelentett, hiszen a múzeumot sajátos tudományos népművelési intézményként határozták meg. 1962-től pedig a Bakonyi Múzeum 12 kiállítóhelytel – közülük há-

rom (Keszthely, Sümeg, Pápa) múzeummal – megyei múzeumi igazgatóság lett. Az első időkben nem kis gondot jelentett a tudományos és népművelő tevékenység összehangolása. Ettől kezdve megszűnésig a megyei múzeumigazgatóság szervezte minden esztendő októberében a Múzeumi Hónap megyei rendezvényeit (előfordult, hogy három múzeumban 11 időszak kiállítás nyílt), a honismereti szakkörvezetők találkozóját, előkészítette és meghirdette a megyei néprajzi és nyelvjárási gyűjtőpályázatot (ezt munkát a mai napig végzi), továbbá szervezte és szakmailag irányította a honismereti kutatók s önkéntes néprajzi gyűjtők tevékenységét.

1966 végén már 15 intézménye volt a megyei múzeumi igazgatóságnak. Veszprémben, Pápán és Tihanyban öt év alatt 139 időszak kiállítást rendeztek. Ebben szerepet játszott az, hogy 1964-től önálló kiállításrendező csoport kezdte meg működését a múzeumi szervezetben. 1966–1970 között nyíltak meg sorra a megyei tájházak: Tihanyban, Nagyvázsonyban, Bakonybélben (utóbbi sajnos ma már nem létezik), amelyeket több mint húsz esztendő múlva követett a szentgáli és a kővágóórsi.

1970-től havonta jelentette meg az Igazgatóság a *Veszprém Megyei Múzeumi és Helytörténeti Tájékoztató* című kiadványt, amellyel a legszélesebb érdeklődő közönséget igyekezett tájékoztatni a múzeumi szervezetben folyó gyűjteménygyarapító, tudományos és népművelő munkáról. Egyébként 1962–1970 között mintegy 38 féle ismeretterjesztő kiadvány, és 72 féle képeslap jelent meg az Igazgatóság kiadásában, amelyek valamennyi kiállítóhelyen a (műtárgymásolatokkal együtt) megvásárolhatók voltak. Ennek az évtizednek legfigyelemreméltóbb eseménye volt 1973-ban Badacsonyban az Egry József Emlékmúzeum megnyitása.

1970-től önálló népművelő kezdte meg munkáját a múzeumban. Ez országosan is kimagasló eredménynek számított, hisz csupán Budapesten két fő és Baranyában egy fő függetlenül népművelő dolgozott.

A jelentősebb megyei kulturális események szervezésében, lebonyolításában a megyei múzeum munkatársai az alapítás óta résztvettek. Ez jellemezte az 1960–1970-es, majd az 1980-as, 1990-es éveket is. Különösen fontos volt a rendszeres ismeretterjesztés, a tárlatvezetés, a kiállítások rendezése, továbbá az 1970-es évektől az iskolákkal való kapcsolattartás, amely a mai napig élő, intenzív. Ugyancsak élő kapcsolat alakult ki a múzeum és a megyében alkotó népművészek, népi iparművészek között, akik a népművészeti napoknak és bemutatóknak állandó résztvevői voltak. Ez a kapcsolat az 1980-as és

Az „Adventtől adventig” című néprajzi kiállítás megnyitásán a Vagantes együttes.
Veszprém, 1991

Opening of the folklore exhibition „From Advent to Advent”
Veszprém, 1991

1990-es években átmenetileg szünetelt, mára viszont újra elevennek, élénknek mondható.

Az 1980-as években egyre inkább a kiállítások tartalmának a különböző korú és eltérő érdeklődésű emberek számára való közvetítése került a közművelődési munka előterébe. Ez egyben szoros kötődést jelentett és jelent a muzeológus munkájához.

1985-ben a Múzeumi Hónap nyitőeseménye az új, állandó kiállítás megnyitása volt *Bakony és Balatonfelvidék évezredei* címmel. Ezzel egyidejűleg alakították ki a múzeum épületében a közművelődési termet, ezzel állandó helyet biztosítva a rendezvények számára.

A népművelő Geiszt Jakabné kitartó munkája eredményeképpen különösen eleven kapcsolat létesült a múzeum és a város, a megye iskolái között. Rendszeressé váltak a tárlatvezetések, az összefoglaló történelemórák, egyes kiállítási részek feldolgoása, az ismeretek rögzítését szolgáló feladatlapok kitöltése. Tulajdonképpen ezzel a részletességgel dolgozott fel minden kiállítást 1997-ig, nyugdíjba vonulásáig. Foglalkozásokat tartott, *Barátunk a múzeum* címmel várostörténeti és múzeumismereti vetélkedőket szervezett. Ebbe a magas színvonalon végzett és különösen nagy érdeklődést kiváltó múzeumi népművelő munkába minden iskolás korosztályt bevont, feldolgozva számukra az időszakos kiállításokat is. 1986-ban a *Veszprémi iparosok és kereskedők századunk évtizedeiben*, 1988-ban a szabadságharc 150. évfordulóján *Éljen a hazá!*, 1989-ben az *Isten áldja a tisztességes ipart – iparosélet Veszprém-ben a két világháború között*, 1991-ben *Adventtől adventig* című kiállítások feldolgozása terén ért el sikereket, új téma-

köröket és új látogatókat találva.

1984-től 1990-ig új kiállításokkal és létesítményekkel gyarapodott az intézmény: 1984-ben nyílt meg a balacai római villa-gazdaság és romkert, ahol napjainkig a Múzeumi Világnapra időszaki kiállítás megnyitására, történelmi szituációs játékra, valamint dobótriatlonra kerül sor minden esztendőben. Utóbbiak a város iskoláinak közreműködésével. 1984-ben került átadásra Bazsiban a Simon István Emlékház, Iszkázon pedig a Nagy László Emlékház. 1988-ban Balatonfüreden az újjárendezett Jókai villa nyitotta meg kapuit, amely alkalomból három fordulóú irodalmi-helytörténeti vetélkedőre került sor a megye felsőtagozatos tanulói számára. 1992-től pedig a *Jókai Nap*nak ad helyet minden év május 5-én a létesítmény. 1990-től a badacsonyi Szegedy Róza Ház is megújított kiállítással várja a látogatókat.

A múzeumi közművelődési munka részét képezte a népművelő és néprajzos közös tevékenységeiként a honismereti valamint a néprajzi táborok megszervezése évente, továbbá az esztendőnkénti falunapok, amikor előadásokkal, falusétákkal, esetenként magán vagy iskolai gyűjtemények bemutatásával egy-egy település történetéről, népeletéről adtak áttekintést a múzeum munkatársai.

Felbecsülhetetlen jelentőségű a *Múzeum Baráti Kör* tevékenysége, amely 1978. évi megalakulása óta aktívan jelen van a múzeum, a város és a megye életében egyaránt. Történeti-településtörténeti, néprajzi, társadalom- és művelődéstörténeti valamint városvédő szakcsoportokban végez munkáját. Havonta egy alkalommal előadást tartanak szakcsoport rendezésében, a kör tagjai segítséget nyújtanak a

gyűjtőmunkában, pályaműveket írnak, maguk is előadásokat tartanak, s általában a múzeumi munka minden területét és a városépítést támogatják. Utóbbinak leg-szebb példája volt 1987–89-ben Zala György Erzsébet királyné szobrának restaurálása és felállítása, 1990–1997 között az 1941. évi veszprémi repülőtéri katasztrófa áldozatai sírjának rendbetétele, a várkút visszaállítása, valamint az I. világháborús emlékmű rendbehozatala, helyreállítása.

A múzeum mai közművelődési tevékenysége ezekre a kimagaslónak mondható eredményekre, és az elődök által adott példára épít. 1994–1998 között sok nehézséggel kellett megküzdeni, de a múzeumban a közművelődés nem szűnt meg, ma pedig kivirágzott. Ennek ékes bizonyítékai az újraindult múzeumi iskolai foglalkozások, a múzeumi bolt megnyitása, ahol kiadványok, képeslapok, műtárgymásolatok és népművészeti alkotások kaphatók.

Mindezek a szabadtéri kiállítóhelyeken is megvásárolhatóak. A múzeumi szervezet mára két múzeumból (Veszprém, Pápa) és tizenöt kiállítóhelyből áll. Utóbbiak közül csupán öt létesítmény van a múzeum kezelésében, a többi esetében csak a kiállítás az ott elhelyezett műtárgyakkal képezi az intézmény tulajdonát.

A korszerű technikai eszközök felhasználásával, a népművészeti, folklór, irodalmi, zenei, történelmi bemutatókkal, műsoros rendezvényekkel a múzeumi közművelődésnek új távlatai nyíltak meg Veszprém megyében is, változatlanul naponta törekedve az 1902-ben meghatározott cél megvalósítására.

Megjegyzés

Geiszt Jakabné feldolgozásainak felhasználásával összeállította S. Lackovits Emőke.

Public Education in the Museum of Veszprém

In compliance with the previously formed practice public education at museums has been concentrating on schools. Nevertheless the activity pursued in the Museum Friends' Circle and other, museum related events are also important.

Primary task of the modern museum education is to interpret the contents of the exhibitions to people of different age and interest. Due to this the museum educator is in tight connection with the curator, since the exhibition is the result of the collecting and research activity of the latter and is the working tool of the educator.

The other, similarly important part of the museum publicity work is the advertising activity which is to raise people's curiosity about the museum programmes and to inform them on different possibilities provided by the museum.

Nemzetközi kapcsolatok

A betléri Andrassy kastély és gyűjteményei

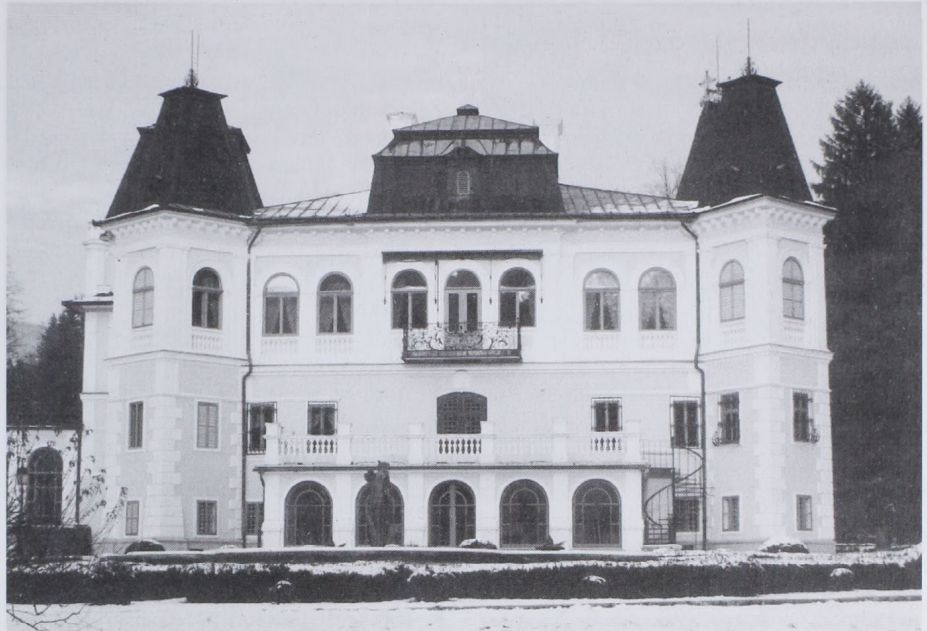
Basics Beatrix

A történelmi Magyarország főúri kastélyainak berendezése és gyűjteményei jó részt elpusztultak. Az egyik – szinte érintetlenül megmaradt – kivétel a betléri (Betliar, Szlovákia) Andrassy kastély és műgyűjteménye. Az épület maga is műemlék, Nebbien Henrik, a pesti Városliget tájépítésze által tervezett angolparkkal, s már 1985-ben a kastély, a gyűjtemény és a park nemzeti műemlékké lett nyilvánítva. A műemléki helyreállítási munkálatokat 1989-1994 között végezték el, s eredményük Europa Nostra díj lett. A betléri Kastélymúzeum jelenleg a Szlovák Nemzeti Múzeum fiiláléjaként rengeteg látogatót vonz, akiknek jelentős része éppen Magyarországról érkezik.

Betlér az egyik legrégebbi település Gömör megyében, 1320-tól említik a nevét oklevelek, dokumentumok. A Bebek család IV. Bélától kapott nagy kiterjedésű birtokokat a megyében, közéjük tartozott Betlér is. A XIV. század első felében kezdtek várakat, erődítéseket építeni e birtokokon, s Krasznahorka vára vált a család központjává. A XVI. század végére a Bebek család kihalt, s a hetvenes években az Erdélyből származó Andrassy család Péter nevű tagja lett Krasznahorka várkapitánya. Az uradalomhoz tartozó települések között volt Betlér is (ma fordított a helyzet, Krasznahorka vármúzeuma tartozik szervezetenként és gyűjteménye szempontjából a betléri kastélyhoz).

Az Andrassyak fél évszázadon át zálogba kapták a birtokaikat, s folyamatosan viselték a várkapitányi tisztséget. Végül II. Ferdinánd adományaként a vár és a települések az Andrassy-család birtokába kerültek, s ezzel a Gömör-megyei nagybirtokosok sorába emelkedtek. Andrassy Miklós a törökellenes harcokban való részvételéért 1676-ban bárói címet kapott, később királyi tanácsos, majd gömöri ispán lett. Fiai őt követően hasonlóképpen a katonai pályára léptek. A legidősebb, Péter a császári hadseregben szolgált, a többiek viszont II. Rákóczi Ferenc híveiként részt vettek a szabadságharcban. A testvérek 1695–96-ban elosztották az örökséget, ekkor szakadt két ágra a család: István lett a betléri ág alapítója, s Krasznahorka is megmaradt a birtokában.

Andrassy Istvánnak jutott az a feladat, hogy kényelmes főúri hajlékot varázsoljon a műemléki feltárás szerint az 1450-es években épített erődítményből. A XV. szá-

A kastély homlokzata – Facade of the castle

Fotó: Képešy Bence

zadi vár kialakításakor a védelmi szempontok voltak a legfontosabbak. A kétszintes épület akkor mindössze öt helyiségből állt, a falakban lőrészeket képeztek ki, s vízcsatornák vette körül. Nem sokkal később három saroktorony építésével tették még erősebbé, jobban védhetővé Betlér akkori erődítményét, s ettől kezdve szinte folyamatosan alakítottak valamit az épületen. A XVI. század elején egy újabb kétszintes épületet emeltek, majd ezt várfallal kötötték a korábbi szárnyhoz. A XVI. század második felében az addig famennyezetes termek boltozatot kaptak, s végül az udvari részt is beboltozták. A XVIII. század végén alakították ki a déli rész grottáját, a barokk kastélyépítészet kedvelt és jellegzetes terét. A külső homlokzaton ez idő tájt végzett átalakítások már klasszicista stílusjegyeket mutatnak, s ekkor épült a park bejáratánál álló, az Andrassy könyvtárnak helyet adó centrális épület.

A legnagyobb átalakítás a múlt század nyolcvanas éveiben történt: ekkor emelték a lépcsőházat befogadó nyugati tornyot, a meglévő saroktoronyokat megemelték újabb szintekkel, az első emeleten nagy termet alakítottak ki a családi ősgaléria számára.

A híres Andrassy gyűjtemény alapjait Andrassy Lipót vetette meg a XVIII. század végén. Több ezer kötetes könyvtárát utazásai során tovább gyarapította, csakúgy, mint nevezetes éremgyűjteményét.

A rövid időre a Pálffyak kezére került

birtokot és gyűjteményt Andrassy Manó visszavásárolta és tovább bővítette. Míg apja a reformkori országgyűléseken Gömör megye képviselőjeként vett részt, ő az 1848–49-es forradalom és szabadságharc idején vált közismert személyiséggé, gúnyrajzai máig ismertek. A szabadságharc leverése után Indiába utazott, a korszak orientális érdeklődésének megfelelően és saját rajzaival illusztrált útleírása később meg is jelent. Hazatérve Betlérre letelepedve gazdálkodott, s gyűjteménye gazdagításával foglalkozott. Igazi polihisztorrá vált, írói tevékenysége mellett rajzolt és festett, az Andrassy képtárt, régészeti és numizmatikai gyűjteményét ő tette országos hírűvé. 1860-ban a Magyar Tudományos Akadémia tagjai közé választotta.

A kastély nyolcvanas évebeli historizáló átépítése is Andrassy Manó elképzelései szerint történt. Testvére, Andrassy Gyula nem kevésbé híres. Zemplén vármegye követe volt a pozsonyi országgyűlésen, a szabadságharc tragikus vége külföldön érte, részt vett az emigráció megszervezésében. Az 1851-ben halálra ítélt „szép akasztott” Londonban, majd Párizsban élt, s kegyelemben részesülve, hazatérte után 1867-ben a kiegyezés egyik előkészítőjeként miniszterelnök lett, majd mint külügyminiszter képviselte az Osztrák-Magyar Monarchiát az 1878-as berlini kongresszuson.

A történelmi könyvtár – The historical library

A betléri kastély és gyűjtemény utolsó birtokosa Andrassy Manó fia, Géza volt. Az 1933-ban államosított betléri uradalom halála után fia, Manó vezetése alatt a második világháborúig működött.

A kastély berendezése lényegében a századfordulón kialakított enteriört idézi fel, kiemelkedően értékes és különleges műtárgyak – festmények, szobrok, iparművészeti tárgyak – segítségével.

Az előcsarnokba belépve a lépcsőház faburkolatú, neogótikus tere három szintet fog egybe. A család történetét a múlt század végén készített családfa mutatja be, a kastélyról és a parkról láthatunk itt még festményeket, grafikákat.

Az „Európai különlegességek kabinetje” nevet viselő kis terem eredetileg a déli erődítményhez tartozott, ezt jelzi korai barokk boltozata is. Iparművészeti tárgyak mellett sport trófeák, díjak, ásatások leletei adják a különlegességeket. A télikertben XVIII–XIX. századi itáliai művészek szobrai mellett egy Ferenczy István által faragott szobrocska is látható. A ritkaságok, furcsaságok gyűjtése volt kezdetben a főúri gyűjtemények legjellegzetesebb vonása. A következő földszinti teremben ilyen tárgyakkal találkozhatunk: preparált polinéz harcos fej, nepáli, indiai, kongói fegyverek, egyiptomi leletek, eszkimó viselet, szamuráj felszerelés sorakozik egymás mellett, olykor borzongással töltve el a látogatót.

A barokk grottában kitömött állatok, múmiák teszik még különlegesebbé a terem amúgy is szokatlan hangulatát. A család tagjai által generációkon át gyűjtött kincsek számára kincseskamrát rendeztek be: a vitrinekben érmek, kitüntetések hirdetik az Andrassyak cselekedeteit. A déli és északi erődítmények udvarát összekötő rész kezdetben nyitott udvar volt, beboltozva a cselédség lakóhelyeként szolgált, az enteriőrök berendezése ezt mutatja be.

Az első emeleten kialakított képtárban, a család őseinek portréi láthatók a fabur-

kolatba egymás mellé illesztve. Az Andrassyak és feleségeik arcképei között Lotharingiai Ferenc és Mária Terézia márványdomborművei utalnak a család uralkodók iránti hűségére.

A Vörös Szalon mennyezetét múlt század végi falkép díszíti, nevét a falakat borító vörös brokát tapétáról kapta. A XVIII. századi ülögarnitúra mellett az Andrassyak szobor és festmény portréi neves művészek (Benzúr, Adolf Messmer, Vajda Zsigmond, Louis Dubuffet) alkotásai. A következő teremben a kastély porcelánkészletei láthatóak – holicsi kerámia, delfti, bécsi, meissenai darabok. A tálaló vitrinjeiben folytatódik a porcelánok bemutatása, az innen nyíló ebédlő berendezése barokk, a faragott burkolatú falak mellett reneszánsz cassonék (hozományládák) állnak. A falakon függő képek Nádasdy Ferenc, Mária Terézia hadvezére huszártisztjeit ábrázolják, az ajtók és ablakok felett a hétéves háború csatajelenetei.

A férfiak kedvteléseit mutatja be a játékszoba, kártya- és biliárdasztallal. A falakon a faburkolatba illesztve a Habsburg-ellenes felkelések, összeesküvések hőseinek portréi: Thököly Imre, II. Rákóczi Ferenc, Frangepán Kristóf, Nádasdy Ferenc, I. Rákóczi Ferenc, Bercsényi Miklós, Wesselényi Ferenc és még sorolhatnánk. Mellettük még jó néhány arckép látható, családtagok és mások ábrázolásai.

A vadász szalon ismét férfias kedvtelést mutat be, itt minden a vadászattal kapcsolatos, a fegyverek, festmények, trófeák.

Az orientális szalon festményei és iparművészeti tárgyai a XIX. század jellegzetes kelet-divatját idézik. Az empire sarok

A Nádasdy huszárok terme

Hall of the Nádasdy hussars

Fotók: Fábrián István

Collections of the Betlér Castle Museum

The majority of the collections and furniture of aristocratic castles in historical Hungary had been destroyed. The castle of Betlér (Betliar, Slovakia) is among the rare exceptions. The building itself is a monument, built in the 15th century and had been rebuilt several times since then. From the end of the 16th century the castle had been owned by the Andrassy family. As a result of the rebuildings the castle today is showing medieval and baroque details and elements of the 19th century reconstruction. The collection is among the richest of the aristocratic collections: paintings, sculptures, objects of applied art, not mentioning the books of the famous library. Many of the Hungarian museum collections would gladly boast with such valuable works of art, as in Betlér Castle Museum.

As a result of the scientific cooperation between the experts of Betlér and the Historical Gallery of the Hungarian National Museum new facts concerning our cultural history would be published.

A nagyváradi Körösvidéki Múzeum

Venczel Márton – Glück Jenő

A Körösvidéki Múzeum – Románia északnyugati régiójának egyik legjelentősebb közművelődési objektuma – Nagyváradon, a Római Katolikus Püspökség egykori palotájában székel. A kezdetben csak történelmi-régészeti célokat kitűző múzeum röpke 28 év alatt regionális jellegűvé fejlődött, mára már több mint száz munkatársat foglalkoztat (tudományos kutatókat, muzeológusokat, gyűjteménykezelőket, restaurátorokat, stb.), akik 5 osztály keretében fejtik ki tevékenységüket. Közülük a legjelentősebb a történelmi osztály, amelyhez az Ady Endre Múzeum és a Iosif Vulcan emlékház is tartozik. Tíz-tizenöt fős munkatársi gárdát foglalkoztat külön-külön a művészeti, a néprajzi, és a természetrajzi osztály. Itt működik a nemzeti kulturális örökség helyi irodája is, amely a műemlékek és különböző művészeti alkotások nyilvántartását, megővését, a műtárgyak értékének felbecsülését, külföldre vitelének engedélyezését, stb. végzi.

A püspöki palota

A múzeum épülete (az egykori püspöki palota) a Római Katolikus Bazilika közvetlen szomszédságában áll. A püspöki rezidenciát Zajezdai Báror Patachich Ádám püspök kezdte el építtetni 1761-ben (Franz Anton Hillebrandt tervei alapján), de csak 1777-re készült el. A rendkívül impozáns, U alakú, barokk stílusú épület főhomlokzatát középrizalitt uralja, ahol a főbejárat is található. Ezen keresztül egy tágas előcsarnokba juthatunk, amelytől jobbra helyezkedik el a főlépcsőház. Az emeleti díszterem falait eredetileg a váradi püspökség nevezetes alakjait ábrázoló, Storno Ferenc által 1879-ben készített falfestmények díszítették, amelyeket, akárcsak a mennyezeti Szent László-történeteket ábrázoló freskókat, a palota felújításakor lefestettek (de elvileg újra feltárhatók lennének).

Az 1948-as államosítás nyomán a püspöki palotát bezárták és a görög polgárháború leverését követően 1949-ben a kommunista menekültek számára „egyetlen éjszakára” kibérelték. Ez azonban meglehetősen hosszú nyúlott (1963-ig), amely idő alatt az új bérlők vandál módon tönkretették a rezidencia értékes bútorzatát, a parkettet eltűzelték, az elmaradhatatlan kecskéket pedig az ágyak lábához kötötték. A palotát övező park egzotikus faritkaságai közül sokat kivágtak. Az értékes könyvtárat, amely több mint 21 ősnymtatványt is tartalmazott, akárcsak a festmények javarészét, az állam emberei

A múzeum épülete Nagyváradon – The building of the museum of Nagyvárad
Fotó: Korsós Zoltán

„megőrzésre” elszállították. 1963-ban a helyi egyházi vezetők az ekkorra már teljesen kifosztott püspöki palotát a városnak „ajándékozták”. A hatvanas évek végén restaurálási munkálatokba kezdett az állam, és 1971-től a Körösvidéki Múzeum vette birtokába az épületet.

Az 1989-es fordulatot követő években a római katolikus püspökség többször kezdeményezte a püspöki palota eredeti tulajdonjogának visszaállítását. A pereskedést egy kiadott sürgősségi kormányrendelet lett volna hivatott megszakítani, amely 17. javarészt kisebbségi műemlék jellegű épület eredeti tulajdonosának való visszajuttatásáról rendelkezett. Ezt azonban még mind a mai napig nem hajtották végre, így a jogi procedúra, amelynek ügyintézését időközben Nagyváradról Buzau-ba helyezték át, tovább folytatódik.

A történelmi osztály

A történelmi osztály állandó kiállítása a kőkori leletek bemutatásával kezdődik. Jelentősebb teret szentelnek többek között a kisszántói és a berettyószéplaki újkőkori kultúrák bemutatásának. A szépen restaurált agyagedények mellett számtalan kőeszközben gyönyörködhet a látogató. A mindenkori emberi leleményességre jellemző az a Berettyószéplak mellett feltárt „műhely”, amely kőszerszámok javítására szakosodott. Tömegesnek mondhatók a bronzkor tárgyi emlékei: például a Szalárdról, Szalontáról, a váradi Szálka domborról, a Sonkolyos melletti Nagymagyar-barlang (a kiállításban helytelenül Lesziana-barlangként van feltüntetve) szájadékából

származó leletek. A dák civilizáció szemléltetésére a mindennapi életben használatos eszközök (agyag- és üvegedények), különböző szerszámok (többek között sebészi beavatkozásokra is alkalmas eszközök a Szálka-dombról) mellett vágó és szűrő fegyvereket, sőt közlekedési eszközöket (pl. egyetlen tölgyfatörzsből kivájt csónakot, amely az Arad megyei Repszegről származik) is bemutat a kiállítás. Korabeli temetkezési szokásokat szemléltet a különböző tárgyakkal együtt feltárt (feltehetőleg trák) két férfisír. Numizmatikai csemegének számítanak az Arad megyei Décséről (görög), Marótról (római), az ugyancsak Arad megyei Körösfényesről és a Bihar megyei Oláhszentmiklósról származó (az előbbieket dák eredetű utánszaktai) különböző pénzermékek. Időrendi sorrendben a Római Birodalom által kiűrt provincia által lakott népek (dákok, gótok, avarok, szlávok) tárgyi emlékeinek a bemutatása következik. A földművelés nélkülözhetetlen kellékei mellett (pl. rekonstruált facke) a gabona őrlésére alkalmas kézimalmot és különböző, tárolásra alkalmas edényeket láthatunk.

A továbbiakban a román történetírás szempontjából fontos momentumokat örökíti meg az állandó kiállítás: a román fejedelemségek kialakulása és fejlődése (pl. Vlad Tepes és Stefan cel Mare kora), az Erdélyi Fejedelemség Mihály vajda korában, a parasztlázadások és felkelések, az 1848-as forradalmak. Mindezeket jól megválasztott használati tárgyak, kereskedelmi és harcászati eszközök, különböző kiadványok teszik szemléletesebbé. Szintén korabeli dokumentumok, térké-

pek, fényképek, stb. alapján követhetjük nyomon a román fejedelemségek egyesülését (1859) és a dualizmus korát, valamint az azt követő I. világháborút, majd Erdély Romániával való egyesülését. Végül a két világháború közötti időszak és a II. világháború bemutatása zárja az állandó kiállítást. Lényegében az előbbihez kapcsolódik az a belső udvarban felállított szoborpark is (26 melliszobor másolat), amely a dák és román uralkodókat örökíti meg.

A néprajzi osztály

A néprajzi osztály állandó kiállítási anyagának legjelentősebb részét a II. világháború után gyűjtötték, szerencsés módon még a hagyományos paraszti életforma majdnem végleges felszámolása előtt. E nem kevés kitartást igénylő munkában dr. Mózes Teréz és a néprajzi osztály több, mára már nyugdíjas munkatársa vállalt oroszlánrészt.

Hímzett irhamellény, XX. század eleje
Embroidered leather coat

A tematikus csoportosítások nyomon követik a Körösök vidékén a népi kultúra szín- és formavilágát (pl. a kerámia-készítésben és -díszítésben, a népviseletben a hímzéseknél és szöttekésznél használt hagyományos szinkompozíciókat), amelyek településről településre haladva változhatnak. A kerámiatárgyak mellett láthatunk különböző fából készült eszközöket, amelyeket szénaszáritásnál (favillát, gereblyét), sajt készítésnél (csebrek, dézsák), méhészkedésnél (kaptárak), a borászatban, a gyapjú, a len és a kender feldolgozásánál (tilolásra, fésülésre, szövésre, fonásra) használtak.

A hagyományos szobabelsők bemutatásánál a szokványos berendezési tárgyak mellett (ágy, asztal, székek, tűzhely, lámpa, kemence, láda, stb.) ott találjuk a fonó- illetve a szövőszéket is. A földművelés elmaradhatatlan kellékeit (ekét, hengert, bo-

ronát), a különböző cséplőgépeket (amelyek kezdetben csak egy műveletet hajtottak végre) és a magvak szétválasztására alkalmas magszűrőket külön teremben állították ki. Ugyanitt kapott helyet egy nagyobb méretű szőlőprés, egy fából készült galambdúcos kapu, valamint őrlésre alkalmas kézimalom is.

A természetrajzi osztály

A természetrajzi osztály állandó kiállítása a környéken feltárt mezozoikumai őslénytani leletek bemutatásával kezdődik. Különösen jelentősnek számítanak a Romániából csak az Élesd melletti Felsőlugasról és Pestesről kimutatott középső triász kori tengeri hullók (pl. Nothosaurus, hattúnyakú ősgyík, kavicsfogó álteknős), amelyek mintegy 230 millió évvel ezelőtt, partmelléki vizekben éltek.

Nem kevésbé érdekes az az egyik Királyerdő-hegységi (Cornet-i) bauxitlencsében talált, mintegy 130 millió éves dinoszaurusz-fauna sem, amely az apró termetű növényevő dinoszauruszok mellett (Camptosaurus, Valdosaurus), repülőhüllők és ősmadarak maradványait is tartalmazta. A neozoikum bemutatására tengeri (főleg puhatestűek, tüskésbőrűek, halak, teknősök) és kontinentális eredetű faunákat állítottak ki (ősormányosok, rinceoszfélék, ősllovak, stb.), de számos levéllenyomat is szemlélteti a nagyobb klímaingadozásokot követő változásokat. A negyedkor eleji faunák közül a betfiaai (alsó bihari korú) az egyik legismertebb, ahonnan számos, mára már kipusztult gerinces állatfajt írtak le. Rendkívül látványosak a barlangi feltárásokból származó felső pleisztocén kori barlangimedvekoponyák, de ugyanez elmondható a Fehér Körös vizéből kiemelt, és a nagyváradi ásatásokból származó mamutsontvákról is.

A karszt világának szemléltetését (különböző képződmények, fotók és néhány jellegzetes növény és állatfaj segítségével) az előző évszázadokból a régióból kipusztult vagy eltűnt állatfajok csontmaradványainak (pl. őstulok, bölény, hód) bemutatása követi.

Nem kevesebb a napjainkban kipusztulással fenyegetett gerinces fajok száma sem, amelyek közül néhány kétéltű-, hüllő-, madár- (pl. nappali és éjszakai ragadozók), és kismélsőfaj (nyestfélék, hörcsög, denevér) került a kiállításba.

Ízelítőt kaphat a látogató néhány természetvédelmi terület élővilágából is (pl. a püspökfürdői hévízi tündérrózsáról és a vele együtt előforduló fajokról, a Réviszoros élővilágáról, a Belényesújlak melletti bánati bazsarózsás rezervátumról, valamint a pádisi karsztfennsíkról és az Öreghavas környékéről ismert tőzeglápokról).

A továbbiakban jellegzetes síkvidéki

élőhelyeket mutatnak be a rendezők, pl. a mára már mutatóba is alig maradt futóhomokos területeket (ugartyúkkal, üregi nyúllal), a füves puszták élőhelyeit (valamikor itt is élt tűzok), a tölgyesek, folyópartok, nedves élőhelyek növény és állatvilágát. Érdeklődésre tarthat számot a fészek-parazitizmus is, amely az eredeti Dobai László-féle gyűjtemény alapján kerül bemutatásra (több mint 25 madárfaj fészekalja, kakukktojásokkal együtt). Az állandó kiállítás a domb- és hegyvidék élővilágának bemutatásával zárul.

Említésre érdemes a több mint 14 500 példányt számláló tojásgyűjtemény, amely nagyrészt Dobai László hagyatékából származik, és amely eredetileg öt kontinens 3 600 madárfajának több mint 30 000 tojásából állt össze (nagy része a második világháború alatt pusztult el). A hazai gyűjtemények főleg a Kisküküllő mentéről, az Érmellékről és a Körösök vidékéről származnak.

A művészeti osztály

Az osztály a püspöki palota első emeletét foglalja el. Az 1762–1770 között épült barokk épület önmagában véve is művészi emlékeknek számít. A művészeti kiállításban a festmények játszik az uralkodó szerepet, a gyűjtemény magyar, nyugat-európai és román művészek alkotásaiból tevődik össze.

A magyar klasszikus festészet részben a nyugat-európai, részben a román festészet keretében szerepel, annak figyelembe vételével, hogy (a jelenlegi államhatárok alapján) mely területen működött. Emlékei között uralkodó helyet foglal el Than Mór nagyméretű kompozíciója, amely Hunyadi Jánost és Vitéz Jánost ábrázolja. Benczúr Gyula Schlauch Lőrinc bíboros-püspökről készített életnagyságú képe az 1900-as Párizsi Világkiállításon díjat kapott. Ezekon kívül látható Bihari Sándor „Parasztember”, Vaszari János „A parkban”, Herman Lipót „A strandon” c. festménye, a nagyváradi iskola tagjai közül Ziffer Sándortól a festőiskola parkjának egy részletét ábrázoló, Thorma Jánostól pedig egy akt kép. Pirk János egy Nagyvárad-környéki vidék részletét ábrázoló festménnyel, Nagy Oszkár, Jándi Dávid, a helybéli Tibor Ernő is egy – egy művel szerepel. Koszta Józseftől a „Kukoricatörők” c. festmény fogadja a látogatót.

Egy különálló folyosót foglal el Fekete József vizionárius hangvételű szoborhagyatéka. Művei főként kő- és fafaragások. A kiállított 39 alkotásból kiemeljük feleségének szentelt szobrát és „Az első csók” c. szoborcsoportját, mely finom megmunkálásával tűnik ki.

A püspöki palota legjelentősebb művészi eleme az északi szárnyrész kápolnája. A két emelet magasságú belsőt a vaskóhi színes márványoltár uralja. Eredetileg e felett emelkedik az oltárkép, amely Boro-

mei Szent Károlyt ábrázolja, amint pestisjárvány idején önmagát ajánlja fel Istennek áldozatul.

A mennyezet freskója a halál lángpallossal alászálló, öldöklő angyalát ábrázolja, kegyelemért esdeklő angyalok körében. Az oltártól balra eső freskó allegorikus, az egyház hamis tanok feletti diadalát jelképezi. A jobboldali freskó az igaz vallás allegóriája. Az oldalfalakon proféták és az evangélisták ábrázolásai láthatók.

Az oltár mögötti falat a buzgóság és a kegyesség jelképei borítják, közülük kiemelkedik az alapító, Patachich püspök angyalok tartotta főpapi címere.

A festmények, az oltárkép és a freskók Johan Nepomuk Schöpf alkotásai, aki 1735 körül született és kb. 1785-ig élt.

A vitrinek értékes, XVIII-XIX. századi művészi kegytárgyakat őriznek.

A nyugati festészet emlékei között uralkodó helyet foglalnak el az olasz művészek munkái a késő reneszánsztól kezdve. A XV. században készült az „Istenanya a kis Jézussal”, mely egy Botticelli iskolájához tartozó ismeretlen művész keze munkája. XVI. századi alkotás Fiori del Urbino mitológikus témájú műve, mely a pusztuló Tróját elhagyó Aeneasz ábrázolja. Az egyik XVII. századi kép Tóbiást ábrázolja az angyallal, a másik Clovis frank király megkeresztelését. A századfordulón készült Pietro Marchesini „Szent Család” c. műve. A XVIII. századi, Sebastiano Conca iskolájából származó nagyméretű, bibliai jeleneteket ábrázoló festményeket Mária Terézia ajándékozta Patatic püspöknek.

Flamand festők művei közül is őriznek néhányat a múzeumban, így a XVI-XVII. századból Martin van Helmskerck iskolájából és a XVII. századi Peter Veredaelf munkáiból is.

A német és osztrák festészet a XV. századtól kezdve talált helyet a múzeumban. Egy XV. századbeli festő kereszties lovat örökített meg. A következő században működő Adam Elsheimer a kis Jézust imádó pásztorok bibliai jelenetét adta vissza.

A XVIII-XIX. század bővebben van jelen és ezek közül különösképpen megragadó egy ismeretlen osztrák festő által készített férfi arckép, amely 1750 körül készülhetett.

A XIX. század festői közül kiemelkedik Peter Herwegen képe, ami egy katolikus templombelsőt örökít meg. Adolf Sterdemann művének címe „Téli tájkép”. Max Liebermann a századforduló művészei közé tartozik és „Faluvégi mulatozás” című kompozíciójával szerepel.

A francia festészet a XVIII-XIX. század fordulójától kezdve látható a kiállításban. Albert Carrier Belleuse vászonra vitte a nimfa találkozását a kentaurral. Victor Vignon a St. Nicolasba vezető régi utat mutatja be. Louis Edouard Dupain női arcképe is látható.

A szobrok közt feltűnik I. Gaut Mephistója és A. Carrier két bronzba öntött táncoló alakja.

A magyar és a nyugat-európai művek a múzeum régi gyűjteményéből, valamint az elmúlt évtizedek államosításaiból (beleértve a püspökség egyes festményeit) származnak. Ugyanakkor a román művészet anyagának zöme az újabb idők központi juttatásaiból, valamint vásárlásokból került a gyűjteménybe.

Teodor Palladi hat képpel szerepel, a legsikerültebbnek egy virágvázát ábrázoló kép tűnik. Gheorghe Patrascu hét kiállított képéből megragadó a targovistei híres harangtorony. Francisco Sirato hat kiállított műve közül kiemeljük a „Sárga virágok”

címűt. A szatmári Aurel Pop-tól egy tájképet állítottak ki. Camil Ressu három képpel szerepel, közülük a legjellegzetesebbnek egy tájkép tűnik, melynek központjában két paraszttasszony áll.

Marius Bunescu képei közül egy kocmajelenet előtt időzések leginkább a látogatók. I. Iser hat képpel szerepel, amelyek közül kiemelnénk egy vásári csoportképet. Nicolae Tonitza három alkotásából a legértékesebbnek egy temetői jelenet ábrázolása tűnik.

A legtöbb képpel (tízszel) Lucian Grigorescu jelentkezik, s közöttük található egy önarcképe. Végül Max Hermann Maxy négy kiállított képéből egy 1932-ben készült leányarckép hívja fel a figyelmet magára.

A szobrászok között szerepel Oscar Han. Egyik műve egy görögkeleti szerzetest, a másik egy női alakot mintáz meg. Dimitrie Paciurea Ibsennek állított emléket, míg Ion Irimescu egy leányalakot faragott ki.

A múzeum szervezői igyekeztek ízelítőt adni más művészeti ágakból is. A közönség elidőz egy XV. Lajos korabeli bútorgarnitúra mellett, amelyet Schlauch bíbros szerzett meg fogadóterme számára.

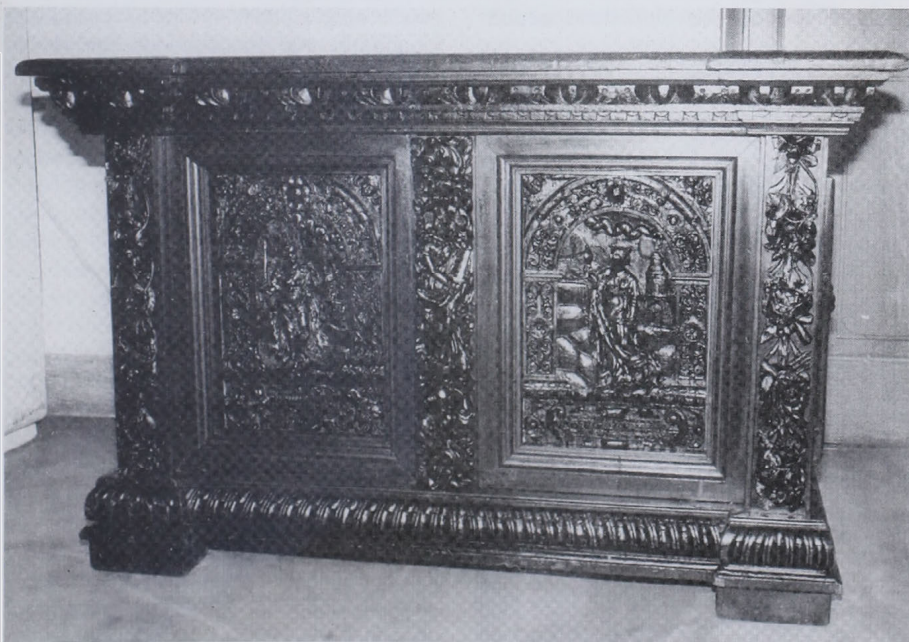
Vitrinekben altvien és neuwien ezüsttárgyak láthatók. Kiállítottak számos porcelántárgyat, főképpen meissenai, altvien és modern példányokat. Láthatók nápolyi és delfti fajanszművek is. Külön kiemelendő egy XVIII. századi strassburgi urna, valamint egy aranyozott keretű tükör, amely közel három évszázadra tekint vissza.

The Körös Regional Museum, Oradea (Romania)

The Körös Regional Museum (Romania) situating in the former palace of the Catholic Episcopacy, Oradea, is one of the most important cultural institution in Northwest Romania. Its history as a museum goes back only to 28 years, but with its scientific staff of 15 museologists and more than one hundred other employees, it represents leading research in archaeology, ethnography, paleontology, and fine arts. The museum consists of five departments: historical, ethnographical, natural history, art, and the department of national cultural heritage, which organises the inventory, protection, estimation, export permission, etc. of all kind of museological objects.

There are four big permanent exhibitions in the original Bishop's Residence built between 1761-1777: the historical and the ethnographical concentrate on the appropriate elements of the region, whereas the natural history exhibition has its main value in the extremely rich paleontological findings of Eleds and Cornet, and in the various displays on the wildlife of the karstic region. The department of art shows magnificent pieces of classical Hungarian paintings, as well as a selection of western and Romanian works, both paintings and sculptures.

XVIII. századi komód
18th century chest

Néhány mondat Trogmayer Ottó Móra-cikke kapcsán

Viga Gyula

Élvezettel olvastam a *MAGYAR MŰZEUMOK* tavaszi számában a Csongrád megye múzeumügyét bemutató írásokat, közöttük is megkülönböztetett figyelemmel a szegedi múzeum múltját és nagy muzeológusainak tevékenységét ismertetőket. Bizonyára számosan vagyunk, akiknek szinte már gyermekkorában éppen Móra és Tömörkény könyvei nyitották szemét a múzeumokra, a régészetre és a néprajzra, s akiknek – éppen ezért – a századelő múzeumi világa máig békebelinek, napfényesnek tűnik. (Móra írása; levelei persze árulkodnak e világ valós, érdekes felszínéről is, ám ezeknek legfeljebb későbbi életszakaszunkban lesz jelentősége.)

Az igazán elődeihez méltó, kiváló Trogmayer Ottó érdekes dolgozatot közöl a lapban, amiben Móra 1908-ban készült rajzaira, s közvetve Posta Béla kolozsvári tanfolyamára hívja fel a figyelmet. Megemlíti, hogy Móra szemlélete, s az azt tükröző ma már feledésbe merült híres mondása – „A régészet, megkövesedett néprajz, a néprajz élő régészei” – messze megelőzte korát. Ez kétségtelenül így van. Móra egyik „mestere”, a cikkben említett Posta Béla azonban még inkább azt tette, mivel 1903-ban az alábbiakat fogalmazta meg a *Néprajzi Értesítő* hasábjain a szerkesztőhöz írott levelében, Sztripszky Hiador halászlé tanulmányát ajánlva: „Nem ismeretlen előtted az a felfogásom, a melyből folyólag az archaeológiát szíve-

sebben nevezem paleo-ethnographiának és hogy nem tartom lehetségesnek azt, hogy valaki az archaeologia körébe tartozó tárgyak lelkébe behatolhasson anélkül, hogy az ethnographiát vizsgálódásainak keretébe bevonja és valamiképpen az újabb archaeologiai felfogás megszüntette azon határokat, a melyek korábban a praehistoricus, a classicus idők s a közép és újabb kor emlékei között a methodicus tárgyalás szempontjából fennállottak, vagyis ma már csak összehasonlító archaeológiát ismernek, a melyben az összes eddig élt és ismert culturák szervesen összefüggő és egymásba fonódó életegység jelenségeiként fogatnak fel; úgy megszüntek azok a határok is, a melyekkel az archaeológiát az ethnographiától elválasztották” (IV. évfolyam 6. szám 153).

Bizonyára tovább lehetne nyomozni filológiailag, hogy ki és mikor fogalmazta meg először ezt a gondolatot, de aligha tévedünk, ha úgy véljük, hogy a századelőn szinte benne volt a múzeumi szaktudományok levegőjében. Köszönhető ez részben a széles körben követett evolucionizmusnak: a múzeumi gyűjtemények tárgysorozatainak és tipológiáinak készítői nagyban támaszkodtak például Herman Ottó halászlé munkájának szemléletére. De azon sem lehet csodálkozni, hogy az Alföld néprajzát és földjének régészeti emlékeit egyaránt kutató muzeológus organikusan egymáshoz tartozónak véli a két anyagot, beleértve a feltárt első középkori házakat, a lószerszámokat, a fémesszőket csakúgy, mint a temetők sírjait rendező, töredékeiben fellelhető néphit-

elemeket. Azon persze érdemes elgondolkodni, hogy a két szaktudomány specializálódása, a folyamatosság mellett (gyakran helyett) figyelembe vett periodikuság, az éles történeti cezúrák tiszteletben tartása nem szorította-e egészében háttérbe a vizsgálatok valódi célját: a kultúrában élő embert.

Hadd utaljak még arra, hogy a már említett 1908-as tanfolyam, amit a Közgyűjtemények Országos Főfelügyelősége vélhetően nem véletlenül szervezett éppen Kolozsvárt, szakmailag és emberileg is meghatározó volt többek számára. Együtt volt például Móra Kiss Lajossal, a vásárhelyi majd nyíregyházi múzeum igazgatójával (1881–1965), akinek kutatói szemléletében ugyancsak jól felismerhető a fenti vélekedés, valamint egy szobában lakott Leszih Andorral (1880–1963), aki majd fél évszázadig volt meghatározó személyisége a most 100 éves Borsod-Miskolci Múzeumnak (1952-től Herman Ottó Múzeum). A szegedi író-muzeumigazgató többször megfordult Miskolcon, a Leszihel való barátsága Móra haláláig tartott. Utolsó látogatását egy évvel halála után, 1934. május 16-án emléktábla avatásával örökítették meg barátai. A miskolci történész, tudós-tanár, Marjalaki Kiss Lajos avasi pincéjének falán (Nagy-Avas, Középsor 648. szám) elhelyezett tábla szerint: „Itt volt utoljára gondtalan és boldog Móra Ferenc, 1933. május 16-án”. Az egykori barátok éveken át összegyűltek május 16-án, hogy Móráról megemlékezzenek.

Tauszig Mária miskolci tanárnő fényképen is megörökítette Móra több miskolci látogatását. Az itt közreadott fotó 1933. május 16-án készült: Mórától jobbra Leszih Andor és Marjalaki Kiss Lajos látható. (A kép eredetije: HOM HTD 73.908.1. Reprodukció: Kulesár Géza.)

Könyv- és folyóiratszemele

Kulturális jelenség-e a turizmus?

Gondolatok egy tanulmánykötet ürügyén

Deme Péter

A turizmus modern korunk egyre fontosabbnak tűnő jelensége. Beszélünk, olvassunk kulturális, vallási, zöld, fürdő, konferencia, bevásárló és egyéb turizmusról. Akik az idegenforgalom (ahogy rossz, félrevezető kifejezéssel a magyar nyelvben olykor helyettesítjük e szót) különböző területein dolgoznak és ebből élnek, állítják, ez mai világunk egyik legdinamikusabban fejlődő iparága. Munkahelyeket teremt, növeli az állam bevételeit, segíti a világ és mások megismerését, stb. A múzeumok világa pedig (nálunk is egyre inkább) a kulturális örökség megőrzéséhez, intézményrendszere fejlesztéséhez forrást nyújtó iparágak tekinti és el is várja pénzügyi támogatását.

Vannak azonban olyanok is, akik hivatásuknál, szakmájuknál fogva ezt a jelenséget is néprajzi-antropológiai elemzésnek vetik alá, és mint ilyet vizsgálják. Ez a megközelítés jellemzi azokat a tanulmányokat, melyet *A turizmus mint kulturális rendszer* címmel Fejős Zoltán szerkesztett és rendezett kötetbe, mégpedig a fiatal néprajzkutatók és antropológusok 1995. szeptember 28. és október 1. között Illyefalván megrendezett ötödik konferenciája alapján (Néprajzi Múzeum, Budapest, 1998. 215 p).

Folyóiratunk profilja, olvasóink érdeklődése nem kívánja és nem teszi lehetővé, hogy részletes ismertetéssel próbálkozzunk. Így marad az a lehetőség, hogy a recenszens nyilvánvalóan szubjektív, saját érdeklődési körét tükröző választás alapján néhány írásról próbáljon meg képet adni.

Elsőként a szerkesztő bevezető írását tartom említésre érdemesnek. Azt kísérli meg összefoglalni, hogy antropológiai, szociológiai szempontból milyen újabb, korszerű megközelítések, elemzések találhatóak a világban. Milyen utazási modellek és divatok, viselkedési formák léteznek, kikből lesznek turisták, hogyan viszonyul egymáshoz a meglátogatott világ és látogatója, mi a helye és szerepe a mindennapok világában az utazónak, ilyen és ehhez hasonló kérdéseket, megközelítéseket vet fel a szakirodalom áttekintése során.

Sajátos szeletet hasít ki az utazás, a turizmus világából és vizsgál meg közelebbről Pusztai Bertalan és Sándor Ildikó: a vallási turizmust, a búcsújárás és a zarándoklatok területét. Az előbbi szakirodalmi áttekintésbe ágyazva a *Catholica* 2000 utazási iroda által szervezett utakat viz-

sgálja. Kitér egyebek mellett a résztvevők összetételére (közel háromnegyedük nő, több, mint 50 %-uk budapesti), a főbb célpontokra (Szentföld, Mariazell, Lourdes, Róma, Czeszochowa, Csíksomlyó, Loretto), a szezonális megoszlásra, a kegyhelyeket meglátogatók motivációira. Végül maga is elismeri, hogy szándékát – a turizmus és a búcsújárás hasonlóságait, különbségeit, összefüggéseit bemutatni – nem sikerült megvalósítani, de nem érzi hiábavalónak az eddig végzett munkát, annál inkább folytatandónak.

Sándor Ildikó írása ugyancsak a búcsújárás turizmus-jellegű vonatkozásait vizsgálja. Megállapítja, hogy a búcsújárás átalakulásának két fő tényezőjével kell számolni: a szekularizációval és a modern technikai megjelenésével. Fontos alakító elemként mutatja be az etnikus identitást és a folklorizmust, továbbá azt a jelenséget, hogy mind több profán elem, köztük a modern utazási és kapcsolattartási lehetőségek növekedése is befolyásolja a zarándoklatok szervezését.

„Szurkolói turizmus – a Fradizmus tükrében” címmel olvasható Bali János már témaválasztásában is sajátos tanulmánya. Ebben röviden körüljárja a sport és turizmus kapcsolatát, elemzi a szurkolói turizmus jelenségét, a Fradi turizmus történeti gyökereit, a „Fradi turisták” társadalmát, értékrend elemeit és magatartásmintáit. Tanulságos ilyen kifejezésekkel szembeállítani: „Hungarofradizmus”, „Fradicentrizmus”, „Fradi-család”, „Fradi-vér”. A szerző a turizmus fogalmát a téma vizsgálatánál a szokásosnál tágabban értelmezte, szurkolói turizmusnak tekintett „minden olyan, a közösségi tér felé irányuló helyváltoztatást és mozgást, melynek lényeges motivációja az egy csapathoz vagy klubhoz való tartozás tudata”. A benne résztvevők alapvető jellemzője az ösztönösség.

A kötet több írása is foglalkozik az utóbbi évtized(ek)ben megélelnékölt falusi turizmus kérdéskörével. A lehetőségeket, a jelenségnek a helyi közösségekre gyakorolt pozitív és negatív hatásait vizsgálja egy-egy község (a székelyföldi Kisbacon, a Borsod megyei Bükk-szentkereszt és a romániai Avasi-medencében található Kőszegremete) példáján Benedek H. János, Hatvani Gábor és Tóth Erika.

Szarvas Zsuzsa saját gyűjtése alapján a finn turisták Magyarország-képét igyekszik megrajzolni. Következtetése figyelmet érdemel: a megkérdezett finnek nálunk kialakított képe elsősorban saját

identitásukon alapul, ahhoz mérik itteni tapasztalataikat.

Egészen speciális „turisztikai” területet elemez és mutat be Szabó Zoltán, a táncházakhoz kapcsolódó utazásokét. Vizsgálatai szerint ennek formái: a zenészek, táncosok gyűjtőtűjtjai, a látogatók, érdeklődők utazásai, az adatközlők utazásai, a színpadi előadók koncerttűjtjai, a közönség utazásai koncertekre, táncházakba, fesztiválokra.

A Budapest határában található, a szocialista korszak 41 szobrát, emlék- és domborművét egy helyen bemutató Szoborparkot, a látni- és vásárolni valókat, a kínálatot és a létrehozás, a létezés indokait járja körül a külföldi turista és antropológus szemével rövid írásában Tomek Jankowski. Csak sajnálni tudjuk, hogy ez az egyetlen olyan közlemény, amely a kulturális örökséget őrző intézménnyel foglalkozik.

A konferencia legtöbb előadásának és így a kötet anyagának is egyik legfontosabb jellemzője, amit a szerzők többsége is hangsúlyoz: ezek a kutatások, elemzések a kezdeti szakasznál tartanak. További alapos felmérésre, elemzésre van szükség valamennyi területen. Kívánok hozzá kollégáinknak kitartást, lelkesedést, odaadást és lelkerőt. És talán még egy kívánságot, óhajt szabad a végére illeszteni: amellet, hogy a turizmussal, mint kulturális rendszerrel foglalkoznak (akár egyes szegmenseiben is), fordítsanak figyelmet a kultúra, kulturális örökségünk és a turizmus kapcsolatrendszerére, összefüggéseire. Biztos vagyok abban, hogy érdemes.

Museum Aktuell 1998 november – 1999 február

Wellmann Nóra

A folyóirat novemberi számában kezdődő új sorozat képet kíván adni arról, hogyan áll a múzeumoktól visszakövetelt műtárgyak ügye az egyes országokban, elsőként Ausztriában, ahol a tavaly New Yorkban elköszönt két Schiele-festmény esete óta ez a kérdés az érdeklődés középpontjában áll. A helyzet tisztázására felállított provenienca-kutató bizottság szisztematikusan katalogizálja az osztrák múzeumokban található összes olyan műtárgyat, melyek 1938-45 között, vagy a háború után „erkölcsileg kifogásolható” ajándék formájában kerültek a gyűjteményekbe. Az eddigiek alapján három kategória körvonalazódik:

- a náci által elrabolt, elkobzott és túllik a múzeumokba került tárgyak. Az ezzel kapcsolatos iratok 90%-a fel van dolgozva, elsősorban a Rothschild-, Lederer- és Bloch-Bauer-gyűjtemények érintettek;

- olyan műtárgyak, melyek a restitúciós eljárás lezárása után nem kerültek vissza eredeti tulajdonosukhoz, és mint gazdátlan javak az osztrák államra szálltak. Itt a kutatás több időt vesz majd igénybe. A műtárgyakat el fogják árverezni, a bevételt pedig a náciizmus áldozatainak és leszármazottaiknak juttatják el;

- a háború után jóhiszeműen, a műtárgypiacon megvásárolt műtárgyak.

Az Albertina grafikai gyűjteményébe például 1938-45 között 2000 műtárgy került, közülük sok igencsak gyanús forrásból. Ugyancsak tételesen felsorolja a tanulmány a Kunsthistorisches Museum 600 ol-

dalas jelentése alapján a gyűjtemény ismeretebb, gyanús eredetűnek ítélt műtárgyait (elsősorban a festményeket). A csaknem 900 tétel kétharmada érem, kitüntetés vagy pénzérme, a festmények összértéke 50 és 90 millió márka között mozog. A Belvedere-ben található Österreichische Galerie gyűjteményéből 200 festmény eredete vitatott, közülük 17 visszaadását tervezik. Az említett gyűjteményeken kívül még számos jelentős bécsi és vidéki múzeum is érintett az ügyben. Következő lépésként egy történelemszemből álló bizottság fogja feltárni a náci által elkobzott zsidó javakat és megvizsgálni a jóvátétel lehetőségét.

A januári számban egy jelentős német magángyűjtemény sorsának modellértékű rendezéséről szóló beszámolóval folytatódik a restitúciós sorozat. Az 1994. évi jóvátételi törvény értelmében azok, akiket az egykori NDK-ban megfosztottak tulajdonuktól, visszakövetelhetik váraik, kastélyaik berendezését és egyéb ingóságait az államtól. Így a múzeumoknak 20 év türelmi idő után számtalan műtárgyat vissza kell szolgáltatniuk az eredeti tulajdonosoknak. A Speck-gyűjtemény esetében viszont példaszzerű megállapodásra sikerült jutni, elsősorban a családfő, Wolf-Dietrich Speck von Sternburg belátó magatartásának köszönhetően, aki a gyűjteményt alapító őse végrendeletének szellemében járt el. A pásztorfiúból gazdag kereskedővé emelkedett, nemesi, majd bárói címet nyert Maximilian Speck von Sternburg (1776-1856) rendkívül értékes magángyűjteményét – könyvtárakokat, kortárs és régi mesterek festményeit – már életében közkinccsé tette: bárki ingyen megtekinthette őket Lipcse melletti lützschenai kastélyában. A háború után elkobzott gyűjtemény a lipcsei képzőművészeti múzeumot, elsősorban azonban annak raktárát gazdagította. 1996-ban a Sternburg-alapítvány kijelentette, hogy a gyűjtemény, a tudományos könyvtár és a családi levéltár a lipcsei múzeumban maradhat. Az alapítvány visszavásárolta a lützschenai kastélyt övező, elvadult egykori angolparkot is, és rendbehozatala után meg kívánja nyitni a közönség előtt. Az elkallódott darabok visszaszerzéséhez segítséget nyújthat a gyűjtemény 1998-ban kiadott teljes katalógusa.

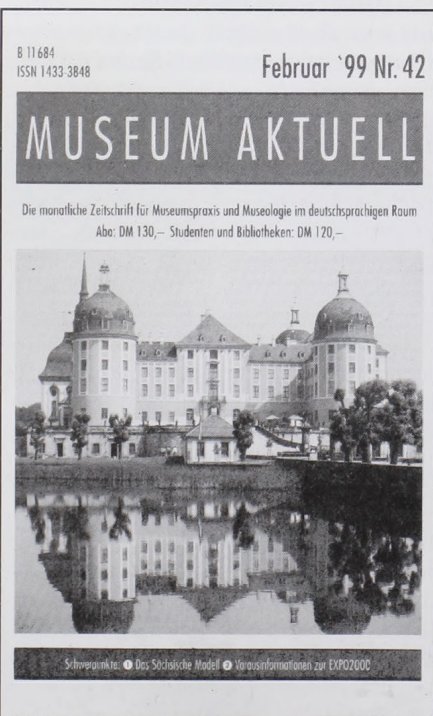
Ugyancsak a januári számban olvasható egy érdekes beszélgetés Lothar-Günther Buchheimmel, akinek expresszionista gyűjteményéből a közelmúltban óriási sikerű kiállítást rendeztek Münchenben. A művész különleges gyűjteménye számára a világ egyik legszebb pontján, a starnbergi tó mellett Bernriedben különleges múzeumot épített. A parkkal körülvevő, 3000 m² kiállítási területű *A fantázia múzeuma* nevet viselő múzeum várva-várt megnyitása-

ra 2000-ben mindenképpen sor kerül, a körülbelül 40 milliárd márkába kerülő építkezés most januárban kezdődött. A múzeum különbözni fog az eddig megszokottaktól, többek között abban, hogy rendkívül rugalmasan kezeli majd a műfaji határokat. Buchheim gigantikus, heterogén gyűjteményében a híres expresszionista műalkotások mellett cirkuszi, népi- és iparművészeti tárgyak, saját művei és számtalan kuriozitás található, mint pl. néhány száz teknősbéka vagy három és fél ezer papírnehézék. A fantázia múzeumban az expresszionisták állandó kiállítása mellett a gyűjtemény egyéb részei rotációs elv szerint kerülnek majd a közönség elé.

A decemberi számban *Brainstorming 2000* címmel a 2000. évben várható számítástechnikai összeomlás apropójából elvezetes kultúrtörténeti eszmefuttatást olvashatunk a nulla szám és az időszámítás történetéről, időszámításunk fontos dátumairól, s egyben javaslatokat is kapunk érdekes, e témakörbe vágó kiállításokhoz. A cikk ismereti az 1000. évvel kapcsolatos világvége-elméleteket és félelmeket, valamint ezek katalizátorait, és listát ad a 2000-ben esedékes különböző jubileumokról – az 50 éve történttől a 2000. éve történt eseményekig.

A februári számban *A szász modell* címmel olvashatunk interjút a szászországi kastélyok igazgatóságának vezetőjével, ami a kulturális javak kezelésének 1992-ben kidolgozott, korszerű formája. A legszebb szászországi kastélyok, várak és parkok kerültek ebbe az újfajta kezelési formába, amiben – néhány év intenzív állami támogatást követően – maguknak kell majd megtermelniük működésük költségeit, elsősorban a bérköltséget. Az átállást eredetileg 5 évre tervezték.

A Museum Aktuell kiadásában jelenik meg minden évben az *Europäisches Museumsbranchenbuch*, a kiállítás-technika különböző területeivel foglalkozó európai (valamint török és izraeli) cégek címűtára. A kiadványt januárban mintegy 4700 európai múzeumnak megküldte a szerkesztőség. Az átfogó áttekintésben több mint 2000 cég szerepel, közülük a címtár külön is kiemeli azokat, amelyek külön súlyt fektetnek a múzeumokkal, levéltárakkal, könyvtárakkal és galériákkal való jó együttműködésre. A haszonnal forgatható összeállításban az épülettervezést vagy átépítést vállaló építészirodáktól technikai, biztonságtechnikai berendezések gyártóiig, a kiállítás-rendezés kellékeitől a raktártechnikáig, a restaurálástól, preparálástól a muzeológusképzésig még számtalan témakörben található információk, az egyes címszavakon belül országokként és ABC rendben. Örömmel fedezhetünk fel benne néhány magyar céget is, a szakirodalom, szakfolyóiratok címszó alatt pedig a MAGYAR MÚZEUMOK-at.

A Pulszky Társaság hírei

Elismerés

Társaságunk március elején levelet kapott a budapesti Mozgásjavító Általános Iskola és Diákotthon igazgatója (Nádas Pál) és a Zsótér Pál Alapítvány kuratóriumi elnöke (dr. Derera Mihály) aláírásával.

Részletek a levélből: *.....a mozgáskorlátozott gyermekek oktatásában, nevelésében és szociális-kulturális integrációjának fejlesztésében elért sikereiért a Zsótér Pál Alapítvány Kuratóriuma egyhangú szavazással az 1999. évi Zsótér Pál Emléktermet a Honvédelmi Minisztérium háttérintézményének, a Hadtörténeti Intézet és Múzeumnak ítélte oda. Tettük ezt azért, mert lassan két évtizedes az a széleskörű, áldozatos tevékenység, amelynek során kapcsolatunk a Hadtörténeti Múzeummal barátrivá mélyült. Az ott tevékenykedők részéről – a fizikai dolgozóktól kezdve a tudományos munkatársakig – mindig a legjobb értelemben vett segítőkészséget tapasztalhatjuk: ki-ki saját területén legjobb tehetsége szerint igyekszik megadni mindazt a támogatást, amellyel a sérült gyermekek életét – tárlatvezetéssel, műtárgybemutatókkal, vetélkedőkkel, színes előadásokkal, program-szervezéssel – teljesebbé teszi, példamutatóan és eredményesen elősegítve ezzel a mozgáskorlátozott gyermekek társadalmi integrációját... Ezért – öt éves történetében először – Alapítványunk Kuratóriuma a díjat nem egyének, hanem közösségnek, egy magyar közgyűjteménynek adományozta.... A Hadtörténeti Intézet és Múzeum jelen pillanatban annak technikai megoldásán fáradozik, hogy a mechanikus vagy elektromos kerekesszékekkel közlekedő, vagy nehezen mozgó gyermek és felnőtt látogatók biztonságosan, akár egyénileg is megközelíthessék az emeleten elhelyezett kiállítási termeket, előadásokat. A műemlék épület múzeumi szárnyában ugyanis nincs lift. Hasonló megközelítési gondok nem egy magyar közgyűjtemény látogatását teszik lehetetlenné mozgáskorlátozottak számára. Úgy érezzük, hogy a nyugaton már természetes esélyegyenlőségi szemlélet is esetenként hiányzik a magyar múzeumok sokszor létfenntartásért küszködő világából."*

Amellett, hogy gratulálunk a Hadtörténeti Intézet és Múzeum munkatársainak, a levél kínálta alkalmat megragadva hívjuk fel kollégáink figyelmét: a mozgás-sérültek és -korlátozottak múzeumi látogatásának lehetővé tétele, megkönnyítése nem pusztán technikai kérdés. Kérjük,

fordítsanak az eddiginél nagyobb figyelmet az esélyegyenlőségi törvény végrehajtására intézményükben.

Éri István köszöntése (1999. március 5.)

A Pulszky Társaság alapító tagja, a Magyar Múzeumok alapító főszerkesztője 70. születésnapja alkalmából rendezett baráti találkozóról lásd e számunk összeállítását.

Elnökségi ülés (1999. március 11.)

Az Elnökség áttekintette és tudomásul vette a tagozatok 1999. évi programjairól szóló tájékoztatót. Örömmel üdvözölte a kezdeményezést a kis múzeumok képviselőinek összefogását szolgáló tagozat megalakítására. Úgy döntött, hogy az 1999. évi országos múzeumi igazgatói értekezletre Deme Péter ügyvezető elnököt delegálja. Ugyancsak ő képviseli a Pulszky Társaságot a 2000. őszén rendezendő II. Kultúra és Turizmus Konferencia és Vásár előkészítő bizottságában.

A Közművelődési és Menedzsment Tagozatok rendezvénye (1999. március 29.)

A Magyar Természettudományi Múzeumban tartott találkozón a mintegy 30 érdeklődő rövid tájékoztatót hallgatott meg egy február közepén Szentendrén 14 szakember részvételével tartott műhelymunka tanulságairól, majd ennek alapján eszmét cseréltek a múzeumok és társadalmi környezetük viszonyáról, egy kívánatosnak tűnő jövőbeli együttműködés kialakításának lehetőségeiről és feltételeiről.

Mindkét tagozat ugyanezen a napon tartotta vezetőségválasztását. A Menedzsment Tagozat ülésén leköszönt az eddigi három tagú vezetőség. Az új testület tagjai lettek: Balázs György (Magyar Mezőgazdasági Múzeum), Fűrészné Molnár Anikó (Tatabányai Múzeum), Vámos-Lovay Zsuzsa (Iparművészeti Múzeum), Vásárhelyi Tamás (Magyar Természettudományi Múzeum), Wollák Katalin (Kulturális Örökség Igazgatóság). Jelölést és szavazatokat kaptak még: Szabó Lajos (Magyar Testnevelési és Sportmúzeum), Tari János (Néprajzi Múzeum), Vámos Éva (Országos Műszaki Múzeum).

A Közművelődési Tagozat, miután meghallgatta Kovács Judit (Magyar Mezőgazdasági Múzeum) beszámolóját az elmúlt évek szakmai tevékenységéről, szintén új vezetőséget választott. Ennek tagjai lettek: Fehér Ágnes (Néprajzi

Múzeum), Horváth Anita (Szabadtéri Néprajzi Múzeum), Király Elvira (Iparművészeti Múzeum), Kovács Judit és T. Kesik Gabriella (Magyar Nemzeti Múzeum).

A tagozatok ülésén szó esett az elmúlt évek munkájáról és az ez évi programokról is. Ez utóbbiakról ebben a rovatban is igyekszünk hírt adni.

Elnökségi ülés (1999. április 8.)

Az Elnökség Deme Péter ügyvezető elnök előterjesztésében megvitatta és elfogadta az alapszabály módosítására vonatkozó javaslatot, amely a Fővárosi Bíróság erre vonatkozó végzése és a bírónövel folytatott konzultáció alapján készült. Április 27-ére összehívta a választmány ülését, amelyen a fő napirend a módosított alapszabály vitája és rendkívüli közgyűlés összehívása.

A testület helyeselte, hogy az ügyvezető elnök levélben kezdeményezte a Nemzeti Kulturális Alapprogram közművelődési kuratóriumánál: vizsgálják felül azt az álláspontot, amely szerint a múzeumokat nem tekintik közművelődési intézménynek és pályázataikat lényegében figyelmen kívül hagyják. Tudomásul vette, hogy Somogyi Krisztina ügyvezető titkár április 15-től megváltik a Társaságtól, és úgy döntött, hogy az új ügyvezető titkár április 1-től Miskolczy Mária. A titkárság új, közvetlen telefon- és faxeszáma: 210-1336.

Új tagozat alakult (1999. április 20.)

Régi kívánság megvalósulásának első lépésére került sor a Kulturális Örökség Igazgatóságon szervezett találkozón. Poroszlai Ildikó alelnök kezdeményezésére több mint húsz kolléga gyűlt össze, hogy megalakítsák a kis múzeumokban dolgozók tagozatát. Az első megbeszélésen is már számos közös gond és feladat kapott hangot. A megjelenetek tisztázták: minden olyan magyarországi múzeumot kis múzeumnak tekintenek, amely nem számít országos vagy megyei múzeumnak. Szó esett a működési nehézségekről, a fenntartókkal való kapcsolat nehézségeiről és ellentmondásairól, a tapasztalatszerzésre és a közös érdekek megfogalmazásának szükségességéről, a rendszeres, évenkénti találkozó igényéről. Az ülésen egyelőre nem választottak vezetőséget, Fűrészné Molnár Anikót bízták meg azzal, hogy a megalakulásról tájékoztassa a választmányt.

Választmányi ülés (1999. április 27.)

A Magyar Természettudományi Múzeum előadótérképében tartott ülésen a választmány megjelent tagjai és állandó meghívottjai Deme Péter ügyvezető elnök előterjesztésében jóváhagyta az alapszabály módosított szövegét, és az Elnökség javaslata alapján összehívta a Pulszky Társaság rendkívüli közgyűlését 1999. május 15-ére, a Magyar Nemzeti Múzeum központi könyvtárába. A közgyűlés napirendjén az alapszabály módosítása és új ellenőrző bizottság választása szerepel.

A választmány ezt követően Viga Gyula alelnök írásban beterjesztett javaslata alapján elhatározta, kezdeményezi az országban működő és jogi személyiséggel bíró múzeumi baráti körök támogatóként való megnyerését. Ennek előkészítésével és szervezésével megbízta Viga Gyulát, Selmeczi Kovács Attilát és Gócsáné Móra Csillát.

A testület meghallgatta és megvitatta Király Elvira javaslatait a múzeumok közötti együttműködés javítására, központi adatbank létrehozására, valamint a pályázatokban való részvétel egyezteté-

sére. Egyetértve a javaslatokban foglalt szándékkal, az a többségi álláspont kristályosodott ki, hogy számos területen a múzeumok érdemben nem tudnak változtatni a jelenlegi helyzeten (elsősorban a költségvetési és államháztartási szabályozás miatt), viszont vannak területek, ahol a közvetlen kapcsolatok útján lehet eredményeket elérni.

Végül a választmány meghallgatta Fűrész Molnár Anikó rövid tájékoztatóját a kis múzeumokban dolgozók tagozatának megalakulásáról.

E számunk szerzői

Ács Anna dr. (1953)
etnográfus, irodalomtörténész
főmuzeológus
Laczkó Dezső Múzeum
Veszprém

Bácskai Vera dr. (1930)
történész
a történettudomány doktora
tanszékvezető egyetemi tanár
ELTE Budapest

Basics Beatrix dr. (1956)
művészettörténész
főosztályvezető
Magyar Nemzeti Múzeum
Budapest

Berecz Máttyás (1971)
történész
muzeológus
Dobó István Vármúzeum
Eger

Béres Mária dr. (1959)
régész
főmuzeológus
Móra Ferenc Múzeum
Szeged

Császi Irén (1965)
etnográfus
főmuzeológus
Dobó István Vármúzeum
Eger

Cs. Dax Margit (1943)
régész
főtanácsos
Laczkó Dezső Múzeum
Veszprém

Deme Péter dr. (1950)
történész
főosztályvezető
Magyar Nemzeti Múzeum
Budapest

Demeter Zsófia dr. (1950)
történész
kandidátus
tudományos főmunkatárs
István Király Múzeum
Székesfehérvár

Dercsényi Balázs (1940)
művészettörténész
főmunkatárs
Országos Műemlékvédelmi
Hivatal
Budapest

Entz Géza dr. (1949)
művészettörténész
elnök
Országos Műemlékvédelmi
Hivatal
Budapest

Éri István (1929)
régész
ügyvezető elnök
Tájak - Korok - Múzeumok
Egyesület
Budapest

V. Fodor Zsuzsa dr. (1948)
történész
megyei múzeumigazgató
Veszprém Megyei Múzeumi
Igazgatóság
Veszprém

Geiszt Jakabné dr. (1942)
népművelő
ny. osztályvezető
Laczkó Dezső Múzeum
Veszprém

Glück Jenő
helytörténész
Nagyvárad

Gopcsa Katalin (1974)
művészettörténész
főmuzeológus
Laczkó Dezső Múzeum
Veszprém

Hangay György dr. (1941)
képzőművész
kiállításrendező
Sydney, Ausztrália

Koncz Pál (1951)
dipl. múzeumi tárgyrestaurátor
osztályvezető
Veszprém Megyei Múzeumi
Igazgatóság
Műtárgyvédelmi Osztály
Felsőörs

Kópházi Ferencné (1947)
könyvtáros
Laczkó Dezső Múzeum
Veszprém

Koppány Tibor dr. (1928)
építésmérnök
kandidátus
ny. főmunkatárs
Országos Műemlékvédelmi
Hivatal
Budapest

S. Lackovits Emőke dr. (1946)
etnográfus
osztályvezető
Laczkó Dezső Múzeum
Veszprém

László Péter dr. (1942)
történész, egyiptológus
igazgató
Gróf Esterházy Károly Kastély-
és Tájmuzeum
Pápa

Lukács László dr. (1950)
etnográfus
kandidátus
osztályvezető
István Király Múzeum
Székesfehérvár

Matskási István dr. (1942)
biológus
kandidátus
főigazgató
Magyar Természettudományi
Múzeum
Budapest

Miklós Zsuzsa dr. (1948)
régész
kandidátus
tudományos főmunkatárs
MTA Régészeti Intézete
Budapest

K. Palágyi Sylvia dr. (1944)
régész
kandidátus
osztályvezető
Laczkó Dezső Múzeum
Veszprém

Pallós Lajos dr. (1958)
régész, történész
főmuzeológus
Magyar Nemzeti Múzeum
Budapest

Peterdi Vera dr. (1953)
etnográfus
főmuzeológus
Magyar Nemzeti Múzeum
Budapest

Róbert Péter dr. (1942)
tanár
könyvtáros
Amerikai Alapítványi Iskola
Budapest

Székely Miklós (1921)
okl. vegyész
elnök
Tájak - Korok - Múzeumok
Egyesület
Budapest

Szojka Emese (1955)
etnográfus
főmuzeológus
Néprajzi Múzeum
Budapest

Szentlélek Tihámér dr. (1919)
régész, jogász
Budapest

Timárné Balázs Ágnes (1948)
vegyésmérnök
főtanácsos
Magyar Nemzeti Múzeum
Budapest

Tóth Ilona (1953)
tanár
újságíró
Tatabánya

Venczel Márton
biológus
osztályvezető
Körösvidéki Múzeum
Nagyvárad

Viga Gyula dr. (1952)
etnográfus
megyei múzeumigazgatóhelyettes
Herman Ottó Múzeum
Miskolc

Vizi Márta (1961)
régész
főmuzeológus
Wosinsky Mór Múzeum
Szekszárd

Wellmann Nóra (1953)
történész
muzeológus
Magyar Állami Operaház
Budapest

Nordstern Műértékbiztosítás

Világszerte a múzeumok partnere

Az AXA Colonia Biztosító Rt. az AXA Nordstern évtizedes nemzetközi tapasztalatára alapozva ez év elejétől foglalkozik műtárgyak biztosításával.

A Nordstern Műértékbiztosítás fő profilját a

- múzeumok
- kiállítások
- műtárgykölcsönzések
- műtárgyszállítások biztosítása képezi.

Ezen felül ingyenes biztonságtechnikai, kármeelőzési és helyreállítási szaktanácsadással állunk ügyfeleink rendelkezésére.

A Nordstern Műértékbiztosítás all risks, vagyis **minden lehetséges kockázat ellen** biztosítási védelmet nyújtó koncepciót dolgozott ki, mely **piacképes áron** fedezi a **természeti katasztrófák, robbanás, rablás, lopás, rongálás, valamint a véletlenszerű károsodásokból eredő veszteségeket** is.

Célunk, hogy a műtárgyak a szállítások és a kiállítások teljes ideje alatt mind Magyarországon, mind pedig külföldön biztonságban legyenek. További információkkal szívesen állunk rendelkezésére!

 AXA COLONIA
BIZTOSÍTÓ

AXA Colonia Biztosító Rt.
Nordstern Műértékbiztosítás

1134 Budapest, Róbert Károly krt. 76-78.
Telefon: 270-9950
Fax: 349-8320

**MAGYAR
MÚZEUMOK**

